

Эркин Воҳидов

БЕДОРЛИК

Шеърлар ва драмалар

*Сенга минг ташаккур, ғафлат тазоди,
Ширин тухфанг — аччиқ азоблар учун.
Сендан ризодурман икки дунёда,
Сен боис чун икки умрим зиёда.
Шавқу дардинг билан бор бўл, уйғоқ тун...*

ТОШКЕНТ

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1985

Воҳидов Эркин.

Бедорлик: Шеърлар ва драмалар.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. — 272 б.

Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреати, таниқли шоир Эркин Воҳидовнинг „Бедорлик“ китоби она=Ватанга муҳаббат, севги ва садоқат, меҳнат ва дўстлик, фидойилик ва инсонийликни тараннум этувчи фалсафий шеърларни ўз ичига олади.

Қайга бормай, юрагим ифтихорга банд қилдим,

Ўзбек боласиман деб кўксимни баланд қилдим. . .

дейди у бир шеърида.

„Олтин девор“. „Истамбул фожиаси“ драмалари бу китобда илк бор ўз ўқувчиси билан учрашади.

Ваҳидов Эркин. Бдение: Стихи и драмы.

Уз2

4702570200—217
В $\frac{\quad}{\quad}$ 32—85
М352 (04) — 85

Замин сайёраси

ДЕҲЛИ АЭРОПОРТИДА БЎЛГАН ВОҚЕА

Ташқари қирқ саккиз даража...
«Боинг»
Бомбай парвозига турар эди тахт.
— Жаноб, юкингишни бу ёққа қўйинг,
Ўзингиз бу ердан ўтинг, марҳамат.

Узун милтиқ осган соқчилар огоҳ,
Бамисли локатор кўз, қулоқлари.
Безовта чириллаб қолди-ку ногоҳ
Электрон назорат қўнғироқлари.

Ҳамроҳим хижолат.
Бошин тебратиб
Чала инглизча узра айта-айта
Сўнги чақагача чўнтак бўшатиб
Магнит қонқасиға йўл олар қайта.

Лекин қўнғироқлар тинчиса қани,
Таҳликалик ёнар қивил чироқлар.
— Нима яширгансиз, шоир оғайни?
Ҳазил қилишадн ҳамкасб ўртоқлар.

Полисменга эса кулги бегона,
Пайпаслаб тинтувга бошлар бадгумон.
Ҳеч нарса тополмас ва лекин яна
Қўнғироқ чириллар. Нозирлар ҳайрон.

Шунда таржимонга дер кекса шоир:
«Тушунтир, ҳеч нарса яширганим йўқ.
Сергак аппарати илғаган темир —
Кўкрагим остида қолиб кетган ўқ.

Қирқ йил яшайман ўша ўқ билан,
Борлигин билдирар баҳор чоғлари...
Қайси юртга қадам қўймай дафъатан
Бонг урар назорат қўнғироқлари.

У менга Смоленск жангида ёдгор,
Уруш ўчмас қилиб қолдирган дастхат.
Айт, узр на даркор,
Афсус на даркор,
Менга ачинмасин —
Ишопсин фақат.»

Биз кетдик.
Ўчмасдан қизил чироқлар
«Хушёр!» ёзувида пириллаб қолди.
Назоратгоҳ ичра бор қўнғироқлар
Худди жони бордек чириллаб қолди.

ЮРТИМ БОЛАСИ

Ўн саккиз минг олам севинч, ноласи,
Ҳайрати, умиди, алами билан
Сен дунёга келдинг, юртим боласи,
Ўн саккизинчи миллион рақами билан.

Опанг Ўзбекистон сени ўради
Январь даласининг оқ йўрғагига.
Сенга алла айтди кекса самовот
Эгилиб заминнинг беланчагига.

Ҳозир кимдир сенга тикмоқда либос,
Ким сен яшар уйга илк ғишт қўймоқда.
Кичкина жонингга лекин қай ганим
Юз минг мегатонлик бомба қуймоқда.

Серташвиш асрда дунёга келдинг,
Она-юртингга ҳеч бўлмаган осон.
Букун ҳам бир қўлда сени ардоқлаб,
Бир қўли бошингда ушлаган қалқон.

Мақсад манзилига йўл мушкул, олис,
Жапнат бўлганча йўқ бу азиз тупроқ.
Фалак тоқидаги юлдузлар қанча,
Кўксимизда умид юз карра кўпроқ.

Мен ҳам умид билан тошда шеър
битдим,
Сен — янги меҳмоннинг баҳонасида.
Ўн беш ёшга кириб ўқирсан шояд
Икки мишгинчи йил остонасида.

Ҳозир эса йиғла, қичқир, овозинг
Таралсин дунёнинг ҳар тўрт ёгига.
Мурғак вужуд билан бонг ур тил бўлиб
Боқий омонликнинг қўнғироғига.

* * *

Уйлайман,
очилса ҳар йил навбаҳор
Мовий кенгликларда алвон лолалар.—
Булар —
бахт йўлида жон этган писор
Йигирма миллион
аскар болалар.
Токи бор оламда
ҳаёт қудрати,

Токи замин узра
инсон омондир.
Совет аскарининг
ўлмас шухрати
Абадият учун буюк дostonдир.

ИФТИХОР ТУЙГУСИ

Ўйласам, мен оламнинг ярмин кезиб қўйибман.
Жаҳонгашта умримнинг ярим йўли ортимда.
Қайда бўлмай, аввало, мен бир ҳисси туйибман,
Бир туйғу ҳамроҳ бўлмиш шу йўлчи ҳаётимда.
Бу ҳис — Ватан ўглининг ифтихор туйғусидир.
Бу ҳис менинг умрбод ҳамроҳим бўлгусидир.

Бир томон Болтиқ бўйи, бир томонда Сахалин,
Қуёш ботмас тунларни кўриб юрдим шимолда.
Мақтансам-мақтанмасам Ватанинг тўрт

сарҳадин

Кезиб, буюклигини ҳис қилганман ҳар ҳолда.
Қайга бормай, юрагим ифтихорга банд қилдим,
Ўзбек боласиман деб кўксимни баланд қилдим.

Искандар ватанидан Ваймар деган ергача,
Бир ёнда Булғор юрти, бир ёнда мулки Фаранг.
Шарқи — Монреалдан то ғарби — Ванкувергача
Америка қитъасин кезиб чиқдим кўндаланг.
Қайда бўлмай ифтихор ҳиссига тўлиб юрдим,
Буюк Совет юртининг фарзанди бўлиб юрдим.

Эй, сен менинг Ватаним, толеим осмонида
Ой бўлиб, офтоб бўлиб кулиб турар экансан,
Буюк Ильич бошлаган виқилоб давронида
Табаррук олтимиш ёшга тўлиб турар экансан,
Даставвал қалбим тўла сен бопс ўша ғурур,
Сўнгсиз ифтихор учун айтажакман ташаккур.

Ўз юрти қисматидан гофил ўғлоп ўлғонми?
Кечмишинг китобини варақлайман — тўла пон.
Олтмиш йил, тарих учун, ўйлаб кўрса, замонми?
«Ким эдигу ким бўлдик» — олам кўзида аён.
Мушкул, аммо шарафли тақдирингга қарайман,
Юртим, яна ифтихор туйғусидан яйрайман.

Одамлар бор оламда бу туйғудан бенасиб,
Ҳеч кимсанинг бошига тушмасин бу кўргилик.
Дунёгаки келибсан, Ватанингда бўл соҳиб,
Юртинг бўлсин, замининг, дадил босиб юргулик.
Минг-минг карра шукурким, менинг шундай
юртим бор,
Менинг шундай юртимдан бағрим тўла ифтихор.

Инқилоб ватанисан, Ленин мамлакатисан,
Эркесвар халқлар учун энг биринчи мададкор.
Биродарлик мулкисан, дўстлик салтанатисан,
Олам мақтаганида мақтаншига ҳаққим бор.
Осмон гумбази эмас — гурур тўла кўкракдир,
Қуёш эса осмонда дўншимдек чамбаракдир.

Кекса олам кўп қонун, тузук дастурлар кўрмиш,
Ҳар шоҳ демиш ўз сўзини адолатнинг тимсоли.
Аммо қайси бир юртининг ҳаёт қонуни бўлмиш —
Миллионларнинг ижоди, миллионларнинг хаёли?!
Бу дастур сатри аро менинг ҳам тилагим бор,
Ифтихор туйғусидан яйраган юрагим бор.

Ҳаёт уммони аро юртим улкан кемадир,
Бир ул кема аҳлининг жони ҳам, имони ҳам.
Унга аён долға не, офат, тўфон пимадир,
Тинчликда кўрмоқ тилар ўзни ҳам, дунёни ҳам.
Олам эли билади — юртим тинчлик қўргони,
Бўлмоқ не бахт дунёда шундай юртининг ўғлони.

Ватаним, фидоларнинг ўлмаган руҳи ҳаққи,
Сени жондан севаман, йироқда соғинаман.
Қалбим бойлиги бўлган туйғу шукуҳи ҳаққи,
Шу мўътабар айёмда хокнингга сиғинаман.
Омон бўл, онажоним, дил қувончим, сурурим,
Омон бўлсин сен берган юракдаги ғурурим.

ОЛЕГ КОШЕВОЙНИНГ НИДОСИ

Александр Фадеевга

Ватаним,
Мен сени шундоқ суймадим,
Куйиб-ёниб суйдим,
Ўртаниб суйдим,
Мана, сўнгги лаҳза
Қора тупроғингга
Лола бўлиб қолган бошимни қўйдим.
Мен қаҳрамонманми?
Мен шу кенгликларда
Ялангоёқ чопиб юрган боламан.
Сенинг болапг эдим,
Энди юрагингда
Битмас яра бўлиб қоламан.
Мен қаҳрамонманми?
Бу дунёга келиб,
Жангарилик ҳиссин дилга солмадим.
Фақат, юртим, сени оёқости қилган
Сариқ махлуқларга чидай олмадим.
Мен қаҳрамонманми?
Муштипар онамга,
Сенга керакмиди менинг бу шоним!
Юрсам бўлмасмиди
Борлиқни тўлдириб,

Кўксимда кетмоқда армоним...
Энди халқим менга
Узоқ аза очар,
Ҳасрат дастурхонин йигмайди.
Бу дунёда сўнгги ватандошим қолса,
Мозоримга қелиб йиглайди.

ТИРИК САЙЁРАЛАР

Деразамдан тушган тола нур
Сомон йўли каби товланур.

Ҳайратки, шу тола нур аро
Минг-минг зарра кезар овора —
Ҳар бир зарра балки бир дунё,
Эҳтимол, бир ўзга сайёра...

Кўриб не бор ўз тақдирида,
Балки яшар минг-минг коипот,
Ҳеч ажабмас, шулар бирида
Мавжуд бўлса тараққий, ҳаёт.

Инсон-чи, дўст топмоқни ўйлаб
Танҳоликдан бу тор дунёда,
Юлдузларга кемалар йўллаб,
Жонзот излар чексиз фазода.

Бордек йироқ туркумлар аро
Ўзи каби оқил бир хилқат,
Инсон кўкка боқар доимо,
Тинтув қилар осмонни фақат.

Аммо билмас, қилмас тасаввур,
Ҳаёлига келтирмас башар,
Ўзга жонзот балки бўлиб нур,
Оҳанг бўлиб у билан яшар.

Ўзга ҳаёт балки сокин тун
Қамишларнинг шовиллашидир.
Тонготарда балки лолагун
Шафақларнинг ловиллашидир.

Ҳожат эмас кўкдан изламоқ,
Кемаларни қилмоқ овора,
Одамзотнинг ўз қалбидаёқ
Яшаётир ўзга сайёра.

Фазоларнинг қай бурчагига
Фикри билан етадир инсон,
Аммо не бор ўз юрагида
Билмай ўтиб кетадир инсон.

У яшайди тилсимлар аро,
Ҳар кашфиёт янги маррадир.
Унинг ўзи сирли бир дунё,
Дунё эса фақат заррадир.

Деразамдан тушган тола нур
Сомон йўли каби товланур.

ОТА ТИЛАГИ

Таажжуб дейману ёқа тутаман,
Мурғак бола эдим кеча-ку ўзим.
Бугун қарабсизки, мен ҳам отаман,
Менинг ҳам ўғлим бор — умид юлдузим.

Қалбим урмакда шу муштдек юракда,
Янгидан ўсмакда кичкина жисмим.
Демакки, ҳаётим давом этмакда,
Демакки, оламда қолмакда исмим.

Нима бор мен учун унингдек азиз,
Арзир бир сўзига жон фидо этсам.
Жаҳонда нимаки бўлса энг лазиз,
Фақат унинг учун муҳайё этсам.

Кипригига зарра қўнмаса қайғу,
Бахти комил бўлса, толей бекам.
Кўрса мен кўрмаган шодликларни у,
Етса мен етмаган ниятларга ҳам.

Аммо у бир умр бўлмай опишо
Тириклик деганнинг заҳмат, дардига,
Била олармикин надир бу дунё,
Ета олармикин ҳаёт қадрига!

Ўғлим, эй умидим богида ниҳол,
Ёруғ пешонагни ўпиб силайман.
Шу азиз бошингга энг нурли хаёл,
Қалбингга энг тоза ҳислар тилайман.

Улғайрсан, йигит бўларсан бир кун,
Ортда қолар ёшлик, ўйин, эрмаклар.
Дунёни елкада кўтармак учун
Дунёга келади, билсанг, эрмаклар.

Эртанги кунингни ўйлаб шу пайтдап
Борлиқни қувончим билан ўрайман.
Сени менга берган бу табиатдап
Сенинг юрагингга олов сўрайман.

Майли, мушкул бўлсин сен
танлаган йўл,
Толе ҳам, майлига, келмасин осон.
Фақат одам қадри билар одам бўл,
Бўл инсон дардини билгувчи инсон!..

ЗАНГОРИ ШУЪЛАЛАР

Сокин куз ойлари шаҳарда
Нақадар сўлимдир кечалар.
Қандайдир сеҳр бор қамарда,
Кўк билан сўзлашар кўчалар.

Мен ўша сеҳрни ҳис этиб
Сукупат бағрида кезаман.
Юлдузлар эртагиш эшитиб
Ўзимни кўкларда сезаман.

Ҳаммаёқ осуда, осуда,
Кўчада кўринмас бир жонзот.
Гўёки одамлар уйқуда,
Гўёки борлиқда йўқ ҳаёт.

Ҳолбуки, кўчалар чароғон,
Ҳолбуки, дарчалар сочар нур.
Уйғоқдир ҳар дил, ҳар хонадон,
Бедордир хаёлу тасаввур.

Оқадир одамлар кўзига
Зангори экраннинг шуъласи.
Барчани банд этмиш ўзига
Бўрининг қуённи қувлаши.

Кўчада сукупат, сукупат,
Уйларда ҳаяжон, ҳаяжон.
Ўн олти қисмли уқубат
Асабни арралар беомон.

Тугамас катталар бардоши,
Гўдаклар қарамас овқатга.
Ўқ тегиб йиқилар қўрбоши,
Штирлиц чап берар офатга.

Бир йигит ўзганинг бағридан
Қайтган ёр лабини сўради.
Утишиб қўғирчоқ баҳридан
Бу ҳолни қизчалар кўради.

Ҳар кун шу,
Биз оқшом чўккандан
Бу жоду қошига чўкамиз.
Туйғулар оқади экрандан,
Куламиз, кўзёшлар тўкамиз.

Мен бугун дунёнинг юзига
Бир қараб қўймоқни истадим,
Ариқлар, гулларнинг ўзига
Термулиб тўймоқни истадим.

Бошимга юлдузлар ёғадир,
Борлиқда бир ажиб тароват.
Фалакдан кўксимга оқадир
Бир салқин, бир тотли ҳаловат.

Мен танҳо кезаман кўчада,
Сукунат ўзига чорлайди.
Борлиқ жим.
Ҳар битта дарчада
Зангори шуълалар порлайди.

ОНА ТИЛИМ ЎЛМАЙДИ

Нотиқ деди:
Тақдир шул,
Бу жаҳоний прода.
Тиллар йўқолур буткул,
Бир тил қолур дунёда.

«Эй воиз, пастга тушгин,
Бу гап чиқди қаердан!»
Навоий билан Пушкин
Туриб келди қабрдан.

Ким даргазаб,
Ким ҳайрон,
Чиқиб келдилар қатор:
Данте,
Шиллер
ва Байрон,
Фирдавсий,
Бальзак,
Тагор.

«Ваъзингни қўй, биродар,
Сен айтганинг бўлмайди»,
Барча деди баробар:
«Она тилим ўлмайди».

— Ҳей, бу қандай ақида? —
Қўлида табаррук жом,
Форсий тили ҳақида
Рубоий айтди Ҳайём.

Эҳтиросли, оташ дил
Беранже сўрди полон:
— Наҳотки фаранги тил
Йўқолғуси бир замон!

Неруда, Лорка турди
Сервантеснинг ёнига:
«Ким қасд этиб тиг урди
Она тилим жонига!»

Фузулий ёнди:

— Озар —
Тили гулдек сўлмайди.

Барча деди баробар!
«Она тилим ўлмайди».
Беқадр бўлса наҳот
Тиллардаги тароват!
Йўқолди бу кун, ҳайҳот,
Қабрларда ҳаловат.
«Фауст» ёнди гуруллаб,
«Хамса» ўтга туташди.
Бир садо жаҳон бўйлаб
Таралди, тоғлар ошди.
Бу садо янграр ҳамон,
Сира адо бўлмайди.
Олам айтар:
Ҳеч қачон —
Она тилим ўлмайди.

ЕШ ШОИРЛАРГА

«Оҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди...»

ҲАМИД ҒУЛОМ

Катта шоирларга қилмангиз ҳавас,
Сизга ҳавас қилсин катта шоирлар.
Чунки шеър бахтига устозлар эмас,
Муяссар бўлади кўпроқ шогирдлар.

Ҳали ёшсиз,
Ҳали шеърингиз ғўра,
Элнинг назаридан ҳали йироқсиз.
Лекин юртга машҳур шоирдан кўра
Билингни, юз чандом сиз шоирроқсиз

Шеър сизга ҳавасдир,
Ҳали эмас иш.
Сиз шеърга сидқидил кўнгил берганлар.
Ов чоғи ўзини қилмай намойиш
Панада бўлади доим мерганлар.

Танҳолик — шоирга дил эҳтиёжи,
Хаёлга ошнолик — буюк бахтингиз.
Қўнгач бошингизга шухрат гултожи
Ташбеҳ изламоққа қолмас вақтингиз.

У пайт кўп бўлади ҳамдаму жўра,
Обрў, мартабада юксак бўласиз.
Сиз унда дафтару қаламдан кўра
Байрамларга кўпроқ керак бўласиз.

Ахир, ҳар инсоннинг, шоирлар деса,
Кўз олдига келар фидойи мардум.
Кимгадир сиз билан ичмоқ бахт эса
Нечун қилмоқ уни бу бахтдан маҳрум!

Сизни сўраб, сизни истаб чириллар
Бу оламнинг барча қўнғироқлари.
Сиз билан учрашув ўтказмоқ тилар
Ён қўшни боғчанинг чақалоқлари.

Қаерга бормангиз, ана шоир, деб
Эл кузатар ҳар бир қадамингизни.
Сиз инсон қалбини ўрганмоқ қолиб,
Ўргана бошлайди одамлар сизни.

Бир кун омадингиз келса не ажаб,
(Омад дегани ҳам бор-ку дунёда)

Донишманд одамлар айтар:
Бу не гап,
Наҳот шундай одам юрса пиёда!

Амалдор бўласиз,
Курсингиз баланд.
Хизматингиз қилар машина ҳар кун.
Тонгда олиб кетиб мағзингиз билан,
Пўчоғингиз ташлаб кетар кечқурун.

Бир марта тушгансиз элнинг кўзига,
Энди кўздан нари кетмайсиз бир дам.
Фахрий аъзо қилар сизни ўзига
Каламуш тутарлар жамияти ҳам.

Беором қушлардек сиз учиб-қўниб
Ҳайъатдан ҳайъатга парвоз этасиз.
Тунлар шеър қалами оҳиста йўниб,
Эртанги мажлисга нутқлар битасиз.

Сизда ҳар нарса бор,
Йўқ сизда йўғи,
Етгансиз, ҳар қалай, тилагингизга.
Лекин ёзилмаган шеърларнинг чўғи
Кул бўлиб тўкилар юрагингизга.

Бир кун тонгда
Ошноқ сочингиз тараб,
Дилингиз шогирдлик вақтин қўмсайди.
Айтасиз ҳаваскор ўсмирга қараб:
«Оҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди...»

Катта шоирларга сиз қилманг ҳавас,
Сизга ҳавас қилсин катта шоирлар.
Чунки шеър бахтига устозлар эмас,
Муяссар бўлади кўпроқ шогирдлар.

БОНГ УРИНГ

Бонг уринг,
    хаммани
        уйғотинг.
Бонг уринг,
    шаҳару
        қишлоқда.
Ҳаяжон
    кўтаринг,
        тўп отинг,
Ўт кетди,
    ҳаммаёқ
        ёнмоқда.
Овозлар борича
    бақиринг,
Одамлар!
    Ё ҳаёт!
        Ё мамот!
Сим қоқинг!
    Ноль бирни чақиринг:
    Ёнғин, денг,
        керак, денг,
        тез нажот!
Дод солинг,
    не кечар ҳолимиз,
Аламдан
    жонимиз қийноқда.
Оламда
    топилмас
        молимиз —
Вақтимиз
    ёнмоқда,
        ёнмоқда.
Ўрмонлар
    ёпса-ку
        чопамиз,

Тинмаймиз ўртаенса
хирмонлар.
Чорани
қаердан
топамиз
Фурсатга
ўт кетса,
инсонлар!
Вақт ёнар,
биз мажлис
қиламиз,
Тамаки тутуни
димоқда.
Шу тутун
ичида,
биламиз,
Умримиз
ёнмоқда,
ёнмоқда.
Бир ёнда,
биз тошиб
улгурмай
Минг-минглаб
саволга
жавоблар.
Ҳатто биз
варақлаб ҳам кўрмай,
Жавонда
ёнмоқда
китоблар.
Кечаги
айшдан бош
зириллаб,
Ўринда
ётибмиз,
бир ёқда

Столнинг
устида,
гуриллаб,
Ижоду
кашфиёт
ёнмоқда.
Райгазда
эшикка
битилган:
«Бир учқун
даҳшатнинг
сабаби!»
Шу ерда
портлашга
етилган —
Ёнмоқда
инсоннинг
асаби.
Емондир
бу олов
даҳшати,
У бизни дарәхтдек
йиқади.
Наҳотки
одамзот
фурсати
Шунчалар,
шунчалар
беқадр.
Кечалар,
кўчалар
чароғон,
Езувлар
электрон
чироқда.

Ўт билан
    ўйнашманг,
            ўт ёмон,
Аслида
    бу дунё
            ёнмоқда
Биз аса
    қилурмиз
            томоша,
Гов қўймай
    ёнгиннинг
            йўлига.
Ким бериб
    қўйибди
            бепарво
Гугуртни
    болалар
            қўлига!
Бонг уринг,
    ҳаммани
            чақиринг,
Бонг уринг
    шаҳару
            қишлоқда.
Овозлар
    борича
            бақиринг,
Ўт кетди,
    ҳаммаёқ ёнмоқда.
Одамлар,
    уйқудан
            уйғонинг,
Шошилинг,
    қидиринг
            тез нажот.

Жон куйсин,
    қалб ёнсин,
            сиз ёнинг
То ёниб
    кетмасин бу ҳаёт.

ЁЛГИЗЛИК ИСТАГИ

«Мени ёлғиз қўйинг, дўстларим
Чарчаганман,
    ором олайин,
Бугун менга керакмас ҳеч ким,
Ўзим билан ёлғиз қолайин.

Истамайман,
    безовта қилманг,
Менсиз ўтсин бугунча гурунғ.
Бир кунгина қошимга келманг,
Бир кунгина чақирмай туринг.

Толиққанман теккундек жонга
Улфат, тўю томошалардан.
Чарчаганман мени меҳмонга
Чақиргувчи ошинолардан.

Керак эмас менга бу фараҳ,
Бу кун менга керакмас шароб.
Дўстлар аро кўтариб қадаҳ
Шеър ўқиш ҳам мен учун азоб.

Қўйинг,
    бугун қолай гаштакдан,
Бўлолмасман сиз билан бирга.
Барибир мен яйраб юракдан
Қулолмасман сиз билан бирга.

Бугун менга сукунат керак,
Сукунати, йўқлик қадар тинч,

Фақат жимлик тилайди юрак,
Сиздан бугун биргина ўтинч:
Елғиз қўйинг мени, дўстларим,
Чарчаганман,

ором олайин.

Бугун менга керакмас ҳеч ким,
Ўзим билан ёлғиз қолайин».

Эй дўстларим,

бир замон келиб

Шундай сўзлар учса лабимдан,
Сиз ишонманг соддалик қилиб,
Чиққан бўлмас бу сўз қалбимдан.

Юр денг мени ўшандай дамда,
Қулоқ солманг, сўзларим ёлғон.
Елворсам-да,

фәрёд қилсам-да,

Елғиз қўйманг мени ҳеч қачон.

Токи ҳеч вақт эшикка танҳо
Термулмасин маънос кўзларим.
Майли,

мени ўлдиринг,

аммо

Елғиз қўйманг сира,

дўстларим.

ТЕМИРТАН ДАҲОЛАР

Академик Восил Қобуловга

Бу —

кибернетика институти,

Сеҳру мўъжизалар мамлакатидир.

Музаффар,

баркамол

тафаккур юрти,

Темиртап даҳолар салтанатидир.
Бу ерда фикрлаш тезлиги нурдай,
Мана бу —
    кўримсиз пўлат жомадон —
Биз бири иккига қўшиб улгурмай
Миллиардни миллиардга
    зарб қилур осон.

Фикрат қутисида
    «қоинот сири,
Буржлар нурланади темир даҳодан.
Ер қаърига шуъла юборса бири,
Тўлқинлар тутади бири фазодан.

Мана бу чамбарак
    «Наисса — 90»
«ЧС — 7» билан шахмат суради.
Мапов сандиқ эса
    уч кундан буён
Бўлажак шаҳарга режа қуради.

Бу — рассом,
    ўйнатиб нейлон кўзларин
Суратлар чизади,
    рангин, жимжима.
Бу ғўла — таржимон,
    чулчут сўзларин
Қайта чулчутчага қилар таржима.

Темиртап даҳолар
    ишлар шу йўсин,
Шовқин йўқ,
    жанжал йўқ, —
    тўлқин — ишора.
Улкан темир тахта —
    шифт бўйи устун

Улар меҳнатини қилар идора.

Бу юртда режа бор,

иш бор,

гайрат бор,

Темирлар ҳордиқ кун қилмаслар талаб.

Душанба бошлари оғримас наҳор,

Кечикиб келмаслар ишга эрталаб.

Бунда тамаъ қилмас

ҳеч ким дўстидан,

Бу юртда бўлмайдиган фитна,

ғийбатлар.

Ҳеч қачон «К—14» «Д-5» устидан

«Б—3»га ёзмайдиган юмалоқ хатлар.

Темирлар юртида мажлисбозлик йўқ,

Соатлаб маъруза айтмайди ҳеч ким.

Асаблар торини узмас таҳқир — ўқ,

Аппарат йиқилмас кўксин ушлаб жим.

Ҳар ким ўз қудратини одил баҳолар,

Касбдоши йўлига қўймайдиган тузоқ.

Чунки улар фақат

темир даҳолар,

Инсоний даҳодан ҳали кўп узоқ.

Не ажаб улар ҳам ўрганса бир кун,

Ким билсин,

олимлар балки туймишлар.

Одамзод нафаси тегмасин учун

Уларни шишага солиб қўймишлар.

Темирларга ётдир севинчу кўз ёш,

Дунё можароси

уларга абас.

Бизнинг пизоларга бермаслар бардош.

Чунки улар темир, —

одамлар эмас.

«ОҚСОҚОЛ»

Уни ҳамма бирдек
Дерди «оқсоқол»,
Гарчи соч-соқоли оқ эмас эди,
Илму донишда ҳам тоқ эмас эди,
Бироқ ҳамма бирдек
дерди «оқсоқол».

Чоғроқ бўйлик эди
«Оқсоқол» ўзи,
Қаддида салобат бор эди, лекин.
Ениб турар эди кўкимтир кўзи,
Секин гапирарди,
Юрарди секин.

Уни ҳурмат қилар эди одамлар,
(Агар ҳурмат бўлса қўрқувнинг оти),
Ундан нажот тилар эди оламлар,
Элга керак эди унинг «нажоти».
Чунки «оқсоқол»да ноёб фазилат —
Қаҳр,

бешафқатлик,
зуғум бор эди.

У пайт зарур эди
балки бу хислат,
Эл қаттиққўликка балки зор эди.

Урушнинг охирги йилин эслайман,
Биз саҳардан нонга навбат олардик.
Бола эдик,
Уйқу элтиб баъзан,
Деворга суяниб ухлаб қолардик.
Дўкон очилганда
Жон кириб бизга,
Елкалардан ошиб интилар эдик.
Навбат узун эди,
бўйимиз қисқа.

Нон кам,
Халойиқ кўп,
Не қилар эдик?
Шунда етиб келар эди «оқсоқол»,
Қўлида ўйплатиб тол хивичини.
Тартибга келарди одамлар дарҳол,
Ушанда билганман
Қўрқув кучини.
Болалар,

катталар жим, итоткор,
Бир сафга тизилиб турар эди тек.
«Оқсоқол»
Тартибни кўрарди бир бор,
Айланарди парад қабул қилгандек.
Сўнгра,
Қўлларини тиқиб камарга,
Қора оломондан қилгандек ҳазар
Тепаликда туриб

пастдагиларга

Ғазаб, нафрат билан
ташларди назар.

У хиичини билан
Қилса ишора
Навбат билан ҳар ким оларди ҳақин.
Сафдан чиқса борми бирор бечора.
Бези дўконга келсами яқин,
Оч қолиши тайпи эди ўша кун,
«Оқсоқол» аёвсиз эди шу қадар.
Мен ҳайроп бўлардим,
Ажаб, не учун
Шу мушук кўзликка тобе одамлар!
Ахир уларники

дўкондаги нон,

Тартиб билан бориб олсалар нетар!
«Оқсоқол» га эмас,
Босабру имон

Қалбларига қулоқ солсалар нетар!
У замон очлигу муҳтожлик дарди
Қилиб қўйган эди қоматларни дол.
Балки шунинг учун
  улар чидарди,
Балки зарур эди у пайт «оқсоқол».

Мана, йиллар ўтди,
«Оқсоқол» бугун
Аввалги иззату мавқеда эмас.
Қариб соч-соқоли оқарган бутун,
Лекин бугун ҳеч ким «оқсоқол» демас.
У баъзан кечқурун,
Баъзан эрталаб
Нондўкон ёнида ўлтирар маъюс.
Ўтган-кетганларнинг ортидан қараб,
Кўкимтир кўзлари мўлтирар маъюс.
Бу нигоҳ маъноси
Элга ноаён.
Балки шукронадир,
  поқдир тилаги.

Балки...
Хотирига келар у замон,
Ўша тол хивични қўмсар юраги.
Кўзига кўринар
Балки шу тобда
Навбат кутиб турган ожиз бақдалар...

У маъюс ўлтирар,
Янграб атрофда
Шодон қўшиқлару
  қувноқ хандалар.

ЗАМИН САЙЕРАСИ

— Эй, замин!
Битмайин не ишинг қолган!
Бетиним айланиб жонинг ҳалақдир..
— Сўрма,
Мен шўрликни шу кўйга солган —
Тириклик ишидир,
Чархи фалақдир.
Мен на қуёшдирман,
На Олтин қозиқ.
Ўлтирсам фалақнинг кошонасида.
Пешонамга азал шу экан ёзиқ,
Дастёрман самовот корхонасида,
Бошлиғим офтобдир,
Парвона бўлиб,
Йил бўйи айланмоқ турмушим эрур.
Бу ҳам етмагандай,
Кунда ўгрилиб
Боримни кўрсатиб турмоғим зарур.
Кўк тўла сайёра,
Бу паст, у баланд,
Узоқ-яқин юлдуз ундап ҳам бисёр.
Келишиб яшайман ҳар бири билан,
Барининг кўнглини топмоғим даркор.
Мана, мисол — Баҳром,
Яъни қаттол Марс,
Кўзларида ёнар жангари чақин.
Биламан,
Ундан ҳеч яхшилиқ чиқмас,
Аммо қўрққаннимдан юраман яқин.
Тижорат элига
Аторуд посбон,
Хабардор бўлурман ундап ҳам сергак.
Яшириб не қилдим,
Ўзингга аён,

Савдо аҳлидан ҳам ошнолар керак.
Зухални зиёрат қилурман ҳар кун,
Ҳосил сайёраси — дўст бўлмай нега?
У менга керакдир
Тириклик учун,
Тўрт миллиард болам бор,
Осонмас менга.

Чақмоқ қиличини доим ўқталиб,
Гулдираб турса ҳам
Муштарий бадкор,
Баҳорда фойдаси тегиб қолар деб,
Кузда салом бериб қўяман бир бор...

Ҳаётим шу —
Чопмоқ
Тинмай бир нафас.
Ҳалқа ичидаги олмахон мисол,
Йил эмас,
Асрмас,
Минг йил ҳам эмас,
Мангулик пимадир —
қилмайсан хаёл!
Сен эсанг беш кунлик
Қисқа умрингда
Жиндак захмат чексанг қиласан фиғон,
Менинг турмушимни ўйлаб
кўргин-да,

Шукур қил,
Боқиймас умринг, эй инсон!

ҚУМУРСҚАЛАР ЖАНГИ

Бир туп олма узра кеча
Жуда катта жанг бўлди.
Бошлар кетди неча-печа,
Неча оёқ ланг бўлди.

Ҳашаротлар урушгани
Даҳшат экан,
Қарадим.
Охир битта қумурсқани
Ушлаб олиб сўрадим:
— Сўйла,
Нечун бу можаро?
Нимадандир бу нифоқ?
Қумурсқалар аҳли аро
Зўр эди-ку иттифоқ!

Қумурсқавой душманидан
Узиб олган оёқни —
Туфлаб,
Одам тили билан
Тушунтирди нифоқни.

« — Асли бизлар
Бир тан, бир жон,
Бир уядан чиққанмиз.
Бир чўп топсак,
Кўрсак бир дон
Бир кавакка йиққанмиз.

Шу пайтгача бир саф бўлиб,
Не иш қилсак тенг қилдик.
Бугун бир иш сабаб бўлиб
Уч гуруҳга айрилдик.

Кеча бир гап топди бизнинг
Тунги соқчи-тингчимиз.

Эшитдигу ҳаммамизнинг
Барбод бўлди тинчимиз.

У тун бўйи бедор бўлиб
Кўкка қараб юрибди.
Унда сонсиз дон сочилиб
Етганини кўрибди.

Қумурсқалар бугун тонгда
Эшитиб бу хабарни,
Йўлга чиқдик ўша онда
Кечиктирмай сафарни.

Аҳд қилганга ёр дея бахт,
Тупроқ ошдик,
Қум ошдик,
Ниҳоят шу катта дарахт
Танасига тирмашдик.

Мақсадимиз шу нарвондан
Етмоқ эди осмонга...
Аmmo бир йўл
Ногихондан
Бўлинди уч томонга.

Бир саф йўлни ўнгга бурди,
Бошқа йўлга боқмади.
Бир саф эса чапга юрди,
Ўнг уларга ёқмади.

Мен танладим ўрта шохни,
Энг тўғри йўл менга шул.
Эргаштириб минг ҳамроҳни
Тик осмонга солдим йўл.

Бир пайт қанот қоқди дарға,
Ғазаб билан бонг урди.

Ўнгу сўлдан кетганларга,
Ҷайтинг, дея буюрди.

Сўнг деди:

— Биз қумурсқалар
Тўғри йўлдан юрамиз.
Ким шу йўлдан юрмаса гар,
Битта қўймай қирамиз».

Бурғу чалди бизнинг подшоҳ,
Жангга кирдик баробар.
Шундан дарахт бўлди жанггоҳ,
Мозор бўлди саросар.»

Диққатимни тортди шу пайт
Қанотли шоҳ қумурсқа.
Учиб қўниб у пайдар-пай
Чорлар эди урушга.

Қараб турдим бир нафас тек,
Сўзи қизиқ кўринди.
Яқин борсам
Темучиндек
Кўзи қисик кўринди.

Узоқ-яқин тарихларга
Мени хаёл учирди.
Кўп даҳшатли митти дарга
Хотирамга туширди.

Чидолмадим.
Чертки солиб
Йўқотдим бу бадбахтни.
Сўнг
Супурги, оҳак олиб
Оқлаб қўйдим дарахтни.

АРМОН

Кеча керак бўлдинг,
Болалик чоғим!
Сенга қўл узатдим,
Йўқ,
Етолмадим.
Ошкора гирромлик қилди
Уртоғим, —
Мен: бор ўйпамайман,
Деб кетолмадим...

КУЗАТИШ

Шеърларим, болажонларим,
Қора-қура полапонларим,
Жо қилайин сизни жонимга,
Чуғурлашиб келинг ёнимга.
Эгнингизга қарайин бу кун,
Сизни ювиб-тарайин бу кун.
Отлантирай олис сафарга,
Олисдаги ойдин шаҳарга,
Етар энди тараллабедод,
Етар энди кўча чангитмоқ.
Қилнинг энди фикрингизни жам,
Фурсат етди қуюлмоққа ҳам.
Эртангизни ўйлайин энди,
Таҳсил учун йўллайин энди.
Сизга бериб тарбия, таълим,
Тил ўргатсин доно муаллим.

Шеърларим, полапонларим,
Чағир-чуғур, қақажонларим,
Уст-бошингиз тузатарканман,

Олис юртга кузатарканман
Сизга боққан ёшли кўзим бор,
Йўл олдидан айтар сўзим бор:
Сизга бердим умримни барча,
Ҳар бирингиз дилимдан парча.
Меҳрим бериб ўстирдим сизни.
Ардоқладим ҳар бирингизни,
Гоҳ эркалаб, гоҳ қийнаб лекин
Турғизолдим оёққа секин.
Сал тўпори, бир оз бебошроқ
Лек ўсдингиз ёлғондан йироқ,
Кўмганим йўқ сизни зийнатга,
Ошно қилдим самимиятга.
Ёқавайрон, бетарош, паҳмоқ,
Лекин бўлди юрагингиз оқ,
Ўргатолдим озроқ илмга,
Тил ўргатдим — она тилимга.
Сизга халқим урфу одатин
Таништирдим, сингдирдим кам-кам, —
Токи қилинг элнинг хизматин
Тўйларда ҳам, маъракада ҳам.
Очиқ кўнгил ва дилбар бўлинг,
Шоҳ, гадога баробар бўлинг,
Бошингизга келса ҳам қилич
Қайтманг, дедим, ҳақиқатдан ҳоч.

Шеърларим, болажонларим,
Сержанжал, сертўполонларим.
Сизни йўллаб ҳаёт йўлига,
Қардошимнинг берай қўлига.
Ул қардошнинг исми таржимон,
Унга аён ошкору ниҳон.
Фикри эпчил, чаққон қўллари,
Сизни бошлаб кенгликлар сари
Ўз тилида сўзлатур бийрон.
Бугун сизга яна бир қараб,

Ўсиқ паҳмоқ сочингиз тараб
Юрак тўла ҳаяжонларим,
Хайр дейман, жонажонларим,
Омон бориб қайтинг саломат,
Лекин дўстим олдида фақат
Уялтирманг, болажонларим!

Тийрак бўлинг, озода бўлинг,
Камтар бўлинг ва содда бўлинг.
Бўлсангиз ҳам оташ ва олов,
Бўлманг ортиқ саркаш ва асов.
Қийнамангиз уни мендайин,
Қочиб юрманг тутқич бермайин.
Сиз дўстимга қулоқ солингиз,
Тил ўрганиб, таълим олингиз.
Не истаса йўқ деманг асло,
Фақат ўзни унутманг аммо,
Менинг шеърим бўлиб қолингиз.
Ўзга руҳга берилиб кетманг,
Тил билдим деб керилиб кетманг.
Едингизда бўлсин бул замин,
Кезиб ўзга сўзлар оламин,
Чиқиб ўткир, доно қаламдан,
Қарамангиз ерга балаиддан.

Сиз, таржимон,
Эй муҳтарам зот!
Шеърларимга бергувчи қанот! /
Бир-бир йўниб тарашлагувчи,
Олам сари йўл бошлагувчи,
Бахш этгувчи янги бир ҳаёт!
Мана сизга полапонларим,
Ҳар бири нақ бир жаҳонларим,
Танлаб олинг, — кераги сизга
Қай бирини чертиб олсангиз,—
Эти сизга, суяги бизга.

Илтимосим, уларга фақат
Бўлмагайсиз ортиқ бешафқат.
Соддалигин айб этиб кулмаг,
Кўп ичида хижолат қилманг.
Тўғрилангу юриш-туришин,
Ўзгартирманг туриш-турмушин,
Ўз феълига хослиги қолсин,
Ўз элига мослиги қолсин,
Тўғри сўзлик дарсин ўтган дам
Унутмасин қочиримни ҳам.
Мағрур қилган чоғида хитоб
Йўқолмасин шарқона одоб.
Бўлсин демам тўнли, яктакли,
Бўлсин демам дўппи, телпакли,
Бу кун ўзга вақт, ўзга одат,
Замонавий кийдилинг, фақат —
Фақат бўлсин ўзбек юракли.

Шеърларим, болажонларим,
Қора-қура полапонларим.
Йўлларингиз бўлсин чароғон,
Хайр энди, соғ бўлинг, омон!

И Х Л О С

На мартаба, на бойлиги бор эди унинг,
Йироқ эди маишату аёл дунёси.
Кўчасига кирмаганди ўйин-кулгунинг,
Жиндек жони бор эдию катта ихлоси.

Ихлос эди унга олам, унга саодат,
Ҳазналарга бериб бўлмас мулки бебаҳо.
Ул йигитни тақдир азал қодир табиат
Оҳангларнинг дунёсига қилганди ошно.

Саҳар чоғи шабпамлардан тинглар эди куй,
 Шафақлардан юрагига оқарди қўшиқ.
 Вужудида туман чолғу қилар эди тўй,
 Миллион-миллион таронага борлиғи тўлиқ.
     Жунун тўла кўзларида ёнарди ҳар вақт
     Бизга — оддий бандаларга ноаён шуур.
     Бу оламнинг эвазига қодир табнат
     Берган эди юрагига оламча сурур.

У бастакор эмас, фақат ихлосманд эди,
 Бир Оҳанглар Пири эди йигитга ҳам пир.
 Ихлос билан кўкси донм сарбаланд эди,
 Ғоийбона меҳри унга энг аъло тақдир.
     Ушал устоз фикри билан нафас оларди.
     Ушал пирга бахш этганди тамоман ўзин.
     Қўшиқларини тинглаб тунда ухлаб қоларди,
     Қўшиқларини тинглаб тонгда очарди кўзин.

Кунлар ўтиб йигитчага тор келди қишлоқ,
 Елкасига тўнни ташлаб чиқди сафарга.
 Қанот бўлди пок нияту эзгу иштиёқ,
 Маъсумликнинг фариштаси учди шаҳарга.
     Шаҳар уни гуллар тутиб қабул қилмади,
     Хатто кутиб олмади энг улуғ бастакор.
     Аммо йигит камтар эди, хафа бўлмади,
     Ўзи улуғ пир олдига йўл олди наҳор.

Аммо сокин ухлар эди бу маҳал устоз,
 Куни билан мажлисларда тўкилган жисми.
 Мухлисига қучоқ очиб чиқмади пешвоз,
 Сўрамади қаердан у, ким у, не исми.
     Кечроқ келишг, деди фақат, ёнди эшикни
     Сўнг не деди: бўлмай қолди йигитча огоҳ.
     У кўрмоқчи бўлган эди тирик Қўшиқни...
     Буюк тангри қулаб тушди аршидан ногоҳ.

Бир дақиқа тош ҳайкалга айланди мухлис,
 Наҳотки, шул мусиқанинг пири сарвари?!
 Наҳот унга жондан ортиқ, умридан азиз —
 Тароналар шул юракнинг бўлса самари?!

Наҳот улар тонготарнинг меваси эмас,
Наҳот бедор эмас субҳи сабоҳ бастакор.

Унга буюк орзу эди, умрлик ҳавас

Қўшиқ бўлиб кирмоқ устоз қошига наҳор.

Йигит қайтди орзулари ёшдек тўкилиб,

Барбод бўлди қалбидаги буюк эҳтирос.

Тасодифий бир ҳолатнинг қурбони бўлиб

Сўнди у кун пок юракда буюк бир ихлос.

Сўйла, нега бундай қилдинг, шафқатсиз фалак,

Нега қилдинг ўшал мудҳиш ҳолатни пайдо!

Нега ерда учрашдилар бу икки малак,

Нега суҳбат қурмадилар фазолар аро?

Еруғ юлдуз кўкка чиқмай йўқолди беиз,

Улкан даҳо завоқ тоғди бўлмаёй намоеън.

Бир қотиллик содир бўлди тонгда мислсиз,

Танҳо буюк бастакордан айрилди жаҳон.

На мартаба, на бойлиги бор эди унинг...

ИККИ ЭПИТАФИЯ

У дунёга келиб ташвишнинг

Орқасидан елиб-югурди.

На сўнгига етолди ишнинг,

На дунёни англаб улгурди.

Охир бир кун,

Ақли тўлғач у

Ўз жоининг қадрига етди.

Бор-эй, дея қўл силтади-ю,

Бу дунёни ташлади-кетди.

* * *

У, оромни суяман, дерди,

Тинчим бузган — душман, дерди у.

Ўнгга боқиб туяман, дерди.

Чапга боқиб қулман, дерди у.

У оламдан ўтмади яшаб,
Ошаб ўтди фақат ошини.
У ўлмади,
Қавмига ўхшаб
Қўмга тиқиб ётар бошини.

ТААЖЖУБ

Болалар онасининг
    ухлатишидан чўчиб
Кечқурун уйга келмай
    қочиб юргани каби,
Эрталаб туролмасдан
    ширин уйқудан кечиб
Кўрпасини бошига
    тортиб тургани каби,
Ёзнинг иссиқ кунида
    анҳор бўйида туриб
Тушолмаган каби биз
    муздек сувга дафъатан,
Сўнг эса оромижон
    сувнинг роҳатин кўриб
Қайтиб чиқишни сира
    истамагандек бадан,
Одамзод ҳам йўқликдан
    борлиққа келиш чоғи
Чинқириб бу дунёни
    кўтаради бошига.
Лекин даҳшат туюлар
    ўз аслига қайтмоғи,
Фарёд чекар оламини
    кўмгудек кўз ёшига.

ОТДОШЛАРИМГА

Исмларнинг тарихи узоқ,
Исмларда асрлик қисмат.
Улар бари орзудек порлоқ,
Покизадир бамисли ният.

Фарзанд асли умр давоми,
Тирикликка эгизак армон.
Армон билан болалар номи
Нурхон бўлди, бўлди Шодмон.

Ўғлон кўриб қилдилар тилак
Омон бўлсин офатдан бу бош.
Балоларни ёғдирса фалак
Исми каби бўлсин Темир, Тош.

Чақалоқни йўргакка тугиб,
«Яна ҳолва» — деганда доя,
Ота, энди ўғил керак, деб
Қизига ном қўйди Қифоя.

Ўғил бўлса — юрт кўкси баланд,
Ўғил тутар кетмону ўқ-ёй...
Ўғил бола орзуси билан
Қизлар номи бўлди Ўғилой.

Она фарзанд кўриб тўртовлон,
Қаро ерга берса тўрттасин,
Туғилганда бешинчи ўғлон
Умид билан деган «Тўхтасин».

Бўлиб тақдир қаҳридан малул,
Чекиб фалак жабридан озор,
Фарзандларга ном қўйдилар — қул,
Абдуқаҳҳор ва Абдужаббор.

Неча юз минг авлоддан қолган
Армонли бу дунёда яшар —
Фарзандларга ҳақ тилаб олган
Умрбоқий, Умрузоқ башар.

Бу кун янги олам баробар
Номларда ҳам янгича маъно.
Тўрт йигитнинг бириси Апвар,
Бешта қизнинг бириси Раъно.

Боқиб Озод номли ўғлонга
Қўкка етар севинчдан бошим.
Қадам қўйсам қай хонадонга
Рўпарамдан чиқар отдошим.

Отдошларим,
Толемизга
Шундай исм бахту кўркимиз,
Эгиз бўлди, эш бўлди бизга
Ҳам эътиқод бўлди эркимиз.

Ном қўйдилар бизга оталар
Эркин кўрмоқ бўлиб дунёни.
Мангу Эркин бўлсин дедилар
Фарзандларнинг юраги, жони.

Эркин бўлсин ҳаёт ва меҳнат,
Эркин бўлсин муҳаббат, ижод.
Яйраб ўссин фарзандим,
Фақат —
Эл гамидан бўлмасин озод.

Қалби кураш шавқига тўлсин,
Ошно бўлсин унга туғёнлар.
Эрк йўлида фидойи бўлсин
Эркин номин олган ўғлонлар.

Дилларида сўймасин оташ,
Чақнасинлар мисоли қилич.
«Эркинликнинг
мазмуни —
кураш»,
Дея бежиз айтмаган Ильич.

БИЗЛАР ИШЛАЯМИЗ

— Гапинг бўлса
мендан тўғрича сўра,
Микрофонингни қўй,
мухбир укажон!
Мен учун темирга сўзлашдан кўра,
Эртадан кечагача ер чошган осон.
Бизнинг ишимизни
«саховат» деднинг,
«Дала полвоилари» атадинг бизни,
Бунча баландпарвоз сўзламас эдинг
Билсайдинг кўнглимиз,
одатимизли.
Бизга тўғри келмас
«чавандоз» сўзи,
«Жонбозлар» деганинг эришроқ бир оз,
«Зафар маррасини қучмоқ» не ўзи?
Бизлар ишляпмиз,
Бу меҳнат холос.
Тўғри,
Биз кўплардан эрта турамиз,
Бошқалардан кўра
ётамиз кечроқ.
Ёзу қиш
далада «жавлон урамиз» —
Сенинг сўзинг билан айтганда —
Бироқ —

Пахтакор касбининг

шоҳ-бутоғи йўқ,

Фақат меҳнатимиз

сал ўзига хос.

Қўл қадоғи бору

иш адоғи йўқ,

Бизлар ишляймиз,

Бу меҳнат холос.

Касбининг ўнғайи йўқ,

ишнинг осони,

Байт бор —

Машаққатсиз бўлмайди ҳунар.

Кимнинг ширин бўлса агарда жони,

Ҳар бир касб кўзига мушкул кўринар.

Тириклик деганнинг ўзи бўлмайди,

Ризқ осмондан тупмас

чекиб ётсанг нос.

Озроқ жон койитса одам ўлмайди,

Бизлар ишляймиз,

Бу меҳнат холос.

«Бободехқон» эмас,

биз оддий деҳқон,

Шунинг учун гапнинг тўғриси маъқул.

«Пахта ишқи» дединг,

бу ишқмас, ишон,

Пахта жононамас, гул ҳам эмас ул.

У пешона тери,

машаққат,

озор,

Елкадаги юк у — бизларга мерос.

Асалари учун «балли» на даркор,

Бизлар ишляймиз,

Бу меҳнат холос.

Дала хаёлингда балки соф ҳаво,

Фақат тиниқ сувдир,

кўм-кўк майса-ўт.

Йўқ,
бунда
техника, илм бор,
кимё,
Пахтазор ҳам бугун каттакон завод.
Биз ҳам,
ўйлаб кўрса,
рабочий одам,
Энгил мой
кўнгилда моторга ихлос.
Лекин биз хурсандмиз шунисига ҳам,
Бизлар ишляпмиз,
Бу меҳнат холос.
Фан-ку ўз йўлига,
пахтага туйғу,
Илми ғайб дегандек
сезги ҳам керак.
Бир кун эрта эксанг эрта бўлар-у,
Бир кун кеч қадасанг
кеч қолдинг демак.
Темирчидан эмас, деҳқондан чиққан
Бу мақол:
темирни қизигида бос.
Кўзимиз ўрганган,
юрак чиниққан,
Бизлар ишляпмиз,
Бу меҳнат холос.
«Чопиқ гашти» дединг,
эх бу не роҳат,
Билмоқ бўлсанг,
сезмоқ бўлсанг не ҳузур,
Кун бўйи демайман,
бир-икки соат
Лолақизгалдоқнинг офтобида тур.
Бу иш
«пўлат отни мағрур суриш»мас,

Рост гапни айтавер,
уялтирмас рост.
Далада чанг ютиш «жавлон уруш» мас,
Бизлар ишляяпмиз,
Бу меҳнат холос.
Газетда шеърингни ўқидим у кун,
Сувчи тўғрисида
битибсан «ашъор».

Тасвирлабсан:

сувчи опшоқ ойдин тун
Сув бўйида ёрин кутар интизор.
Бир кеча кўрсайдинг

сувчи заҳматин,
Ойни халдаланка қилмасдинг қиёс.
Тарк этиб саҳарги уйқу лаззатин,
Бизлар ишляяпмиз,
Бу меҳнат холос.
«Улкан мажбурият»,

«аҳду паймонлар» —
Деҳқон сўзимас, —
биз кўкрак кермаймиз.

Ҳисоб-китобликдир бизнинг планлар,
Кўзимиз етмаса ваъда бермаймиз.
Ҳар бир режамизда

тажриба,
ҳаёт,
Ҳар сўзимизда бор бир илмий асос.
Қилмоқда эмасмиз
— «афсона бунёд»,

Бизлар ишляяпмиз,
Бу меҳнат холос.
Чигитнинг навию
Тупроқ кучидан
Тоғнинг қоригача ҳисобда,
бироқ

Табиатда иш кўп бизлар кутмаган,
Пахтанинг дўстидан душмани кўпроқ.
Қурт тушса

қўл билан терамиз баъзан,
Қайтадан экамиз
дўл урса паққос.

Талашиб,

келишиб
табиат билан,
Бизлар ишляймиз,
Бу меҳнат холос.
Баъзан янглишамиз,
биз ҳам инсонмиз,
Хато — тонналарни нобуд этади.
Райкомдаги гаплар, мисоли бигиз,
Суюк-суюклардап ўтиб кетади.
Чидаймиз,
Отадан қолган мол эмас,
Ўз мулкимиз учун
барча эҳтирос.

Гап бор,

от тепкисини от кўтарар, бас,
Бизлар ишляймиз,
Бу меҳнат холос.
Теримни айтмайман,

ортиқчадир гап,
Кузда келсанг, ўзинг кўрасан, укам.
Раислар уйида ётмас ҳафталаб,
Йигирма тўрт соат
секретарга кам.

Терим ҳам машаққат,
ҳам қувонч,
ташвиш,

Пахта доим бирдек
очилмас қийғос.

Бари бир,
                  терим ҳам ўзимизнинг иш,
Бизлар ишляймиз,
Бу меҳнат холос.
Ҳар бир машаққатнинг
                  роҳати ҳам бор,
Ҳар қўшиш бир қувонч
                  ҳади этади.
Кўпқарида отни қамчилаб бир бор,
«Ҳайт» десанг, ғуборинг чиқиб кетади,
Турмушимиз кўриб турибсан, мана,
Кетмас давлатимиз — феълимизга мос.
Бунга боис,
                  такрор айтаман яна,
Бизлар ишляймиз,
Бу меҳнат холос.
Ҳа, биз ишляймиз,
                  чунки бу меҳнат
Ўзбек шухратига шухрат қўшади.
Юртинг газнасига
                  бизнинг баракат
Жарақ-жарақ олтин бўлиб тушади.
Оламда борми ҳеч
                  бунақа фараҳ?
Лекин яшаймиз беайюҳаннос.
Ҳаёт — жаннат эмас,
                  иш эмас дўзах,
Бизлар ишляймиз,
Бу меҳнат холос.
Камимиз йўқ,
                  уйга келганда меҳмон
Битта қўй сўйишга етар қурбимиз.
Фақат тилагимиз — эл бўлсин омон,
Омон бўлсин доим
                  ота юртимиз.

Сенга айтадиган гапим шу,
  укам,
Жимжима гапни қўй,
  тўғрисиши ёз.
Токи кўрсин,
  билсин,
  англасин олам,
Бизлар ишляяпмиз,
Бу меҳнат холос.

Е Л И М   А Й Т А Р

Елим айтар қари дарахтга:
— Тўнка бўлгур, нодон, илмсиз,
Бу нишонлар ва бу савлатга
Етармидинг менсиз — елимсиз.
Сен-ку, ўтин бўларсан бир кун,
Аммо юртга каучук керак.
Каучук не учун? Муҳр учун.
Муҳрсиз бу ҳаёт йўқ демак.
Менга тўшаб бахмаллар ҳали,
Неча пўлат сандиқлар зордир.
У юксакка етиб боргани
Фақат елим бўлмоқ даркордир.
Ҳар парсадан азиз, бообрў
Парча қоғоз бўлган дупёда —
Ишонч қадри бир пул бўлару
Менинг қадрим бўлар зиёда.
Мен зарб урсам олимдир нодон,
Зарб урмасам инсонмас инсон.
Яшай олар жуфтлар меҳрсиз,
Қовушолмас аммо муҳрсиз.
Зўр допишлар кирар сўзимга,
Мард қалбларга титроқ соламан...

Ўшанда кел, сени ўзимга —
Даста қилиб ишга оламан.

НАИШНИГ ҚИСМАТИ

Най даставвал наво бўлиб
Кирди дилу ўйларга.
Ҳамма унга шайдо бўлиб
Олиб кетди тўйларга.

Тўйларда у қилди нола,
Эл ундан завқ симирди.
Вақт ўтиб най —
Қамтар бола
Ўзни қўйди, семирди.

Бора-бора аввалгидек
Енишлари қолмади.
Мухлисларнинг ҳар галгидек
Олқишлари қолмади.

Лекин тақдир уни ошно —
Қилган эди куйларга.
Сурнай номин олди,
Аммо
Бора берди тўйларга.

Туғилса қай уйда гўдак,
Хабар тошиб бешиқдан,
Наво чалиб, деб муборак
Келаверди эшиқдан.

Хотин-халаж чуввос қилиб,
Болалар шод зерикмай.
Гоҳ гийқиллаб,

Гоҳ бўғилиб
Куйлай берди собиқ пай.
Охири у қариб қолди,
Бўғилдию томоғи.
Ҳам овоз,
Ҳам кўздан қолди,
Битди тамом қулоғи.

Лек, барибир,
Ешликдаги
Истеъдоди учун ҳам,
Ҳалол хизмат,
Пок юраги,
Пок ижоди учун ҳам —
Сақлар уни эл назарда,
Ҳурмат қилиб қўяди,
Қарнай катта сайлларда
Ғат-ғат қилиб қўяди.

ТОЖИК БИРОДАРИМГА

(Муборакбод)

Биз икки ёндош юртга,
Қадрдон, жондош юртга,
Қадимдан қондош юртга
Фарзанд бўламиз, дўстим.

Кору
ишу
амалдан
Ҳамуҳдамиз азалдан.
Бир байт каби
ғазалдан,
Пайванд бўламиз, дўстим.

Шажарада томирмиз,
Триёншонмиз, Помирмиз,
Ўзимизни тапирмиз,
Баланд бўламиз, дўстим.

Беруний, Синоларга,
Жомийдек сиймоларга,
Фоний¹дек даҳоларга,
Ғафуру Мирзоларга
Дилбанд бўламиз, дўстим.

Эй биродарим, қуллуқ,
Бугун зафарлар қутлуг,
Дилдап яйраб, ўзда йўқ
Хурсанд бўламиз, дўстим.

ҚАЛАМ ҲАҚИ ВА ОЙЛИК

— Шоир, нега кўнмасдан
Шеърдан келган бойликка,
Эртаю кеч тинмасдан
Ишляяпсан ойликка!

— Чунки ойлик ҳамхона
Ердек собит ошнодир.
Қалам ҳақи жонона
Қизлардек бевафодир.

---

¹ Ф о н и й — Навоий ўзининг форс-тожик тилида ёзган ға-
залларига Фоний тахаллусини қўйган.

СЕН МЕНГА ТЕГМА

Азиз китобхон,
Қулоқ бер менга!
Бир кичик дoston
Сўйлайин сенга.
Ўзингдан ўзга
Билмасин ҳеч ким...
Мен бир колхозга
Бориб қайтгандим.
Чекиб кўп малол
Жуда толибман.
Қайтибоқ дарҳол
Ухлаб қолибман.
Бир туш кўрибман,
Кўп таажжуб туш.
Таъбири, билмам,
Хуш ёки нохуш.
Тўс-тўполон, дашт,
Чор атроф очиқ.
Борлиқ аралаш,
Олам қоришиқ.
Бебош, безга
Турфа хўжалик.
Ҳар ким ўзига
Излар ўлжалик.
Гоҳ келар кулги,
Гоҳ кўнгил зада.
Кўнгли чоғ тулки
Товуқхонада.
Мушуклар бунда
Ухлаб семирар,
Сичқонлар тунда
Бугдой кемирар.
Қўй сўйиб, ёзиб
Тўкин дастурхон

Қашқирни този
Қилмоқда меҳмон.
Қичқираман: ҳай,
Бормисан, чўпон!
У чиқар шошмай,
Епиниб чопон...
Дер: Одат шундай,
Сира гам чекма.
Мен сенга тегмай,
Сен менга тегма...
Бу қандай одат?
Бу қандай савдо?
Бу ахир, офат,
Бу ахир, бало!
У сўз демай жим
Қўл чўзди: Қара!
Ҳайҳот, қарадим,
Бу не манзара?
Девпечак учун
Баланд сўрилар,
Асал қутида
Қовоқ арилар...
Қийиниб уқар,
Чўп ушлаб қўлга
Қўшиқ ўргатар
Укки булбулга.
Мен қичқираман:
Бормисан, боғбон?
Бу қандай чамап,
Бу қандай бўстон?
У дер (камондай
Қомати эгма):
Мен сенга тегмай,
Сен менга тегма...
Боғбон шундай дер,
Жўнар қошимдан.

Муздек қора тер
Қуяр бошимдан.
Шу пайт қайдадир
Янграр қўнғироқ.
Дилим айтадир:
Уйғоқсан, уйғоқ.
Бош кўтардим, воҳ,
Хайрият тушим.
Қўл-оёғим соғ,
Жойида ҳушим.
Лекин бу ёқда
Чириллаб ҳамон
Она товуқдай
Қақшар телефон.
Биламан, бугун
Кечқурун мажлис,
Мени шу учун
Чақирар раис.
Борсам, гапирсам
Сўзларим нордон.
Мен ҳақда у ҳам
Гап айтар ёмон.
Бор менда айблар,
Биламан ўзим.
Энг сози — мен кар,
Кўрмайди кўзим.
Дедим: Ҳар қалай
Терс тўнни кийма.
«Мен сенга тегмай,
Сен менга тегма».
Нетай ўзимга
Балони ортиб.
Етдим устимга
Кўрпани тортиб.
Лек тинч йўқолди,
Чақди тўшагим.

Ичим ўт олди,
Енди юрагим.
Йигит ғурурим
Қўлимдан тортиб
Урнимдан турдим
Кўрпани отиб.
Асаб портлади,
Бўлди сабр адо.
Мени чорлади
Ички бир садо:
«Агар ҳалолсен,
Тилингни тийма!
Битсин, йўқолсин —
«Сен менга тегма!»

Ғ А З А Л

Шаҳр аро кўзлардан ўзга
Дилкушо маскан топай,
Унда ўзни сен билан
Бир жон кўрай, бир тан топай,
Неча кундирким йўқолмиш
Дилда оромим, уни —
Бу кеча излаб сенинг
Жоду қароғингдан топай.
Тун қоронғусида мен
Сочинг шабистони кўрай,
Тонготарда юзларингни
Тонг каби равшан топай.
Мен кўнгил кўйига кирсам,
Билмайин боссам тикан,
Туш билиб таъбир этингким,
Ўнгда бир гулшан топай.
Айри тил бирлан риё
Берса менга юз яхши дўст,

Дўст керакмас, тўғри сўзлаб
Бир ҳалол душман топай.
Неки мақсуд бор кўнгилда
Пок кўнгил бирлан етиб,
Неки бахт топсам жаҳонда
Бир ўзинг бирлан топай:
Бир умр Эркин муҳаббат
Оташида ёнмасам
Ўтга чулғансин вужудим,
Қатлима гулхан топай.

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Айрилиқ они яқиндур, кема йўл бонгин чолур,
Ваҳ, мени ташлаб фироққа, ёр йироққа йўл олур,
Жон бориб жоно билан, соҳилда бир жисмим қолур,
Ҳар қачонким кемага ул ой сафар раҳтин солур,
Мавжлиғ дарё каби ошуфта кўнглим қўзғолур.

Мен неча айтдим, кўнгул, жондин кечиб ёр севма деб,
Сўнг йироққа кетса ташлаб, урма оҳ, дод дема деб,
Кетди ёр, бас энди, ким айтди ёшингни тийма деб,
Йиғлама, эй кўз, недин соҳилга чиқмас кема деб,
Ким ёшинг дарёсидур ҳар сориким эл кўз солур.

Ел турар, йиғлар фалак, бу гулдурак ҳам барқ дема
Дарди ҳижронимни ўкраб сўзлар осмон ҳар кима,
Жисм аро жондек омонот чайқалиб боргай кема,
Титрабон сиймобдек кўнглим, етар жон оғзима,
Тунд ел таҳрикидин ҳар дамки дарё чайқалур.

Эй фалак, бас йиғлама, йўқ фойда, ул ой кемада,
Ўртада дарёю мен бу жойда, ул ой кемада,
Келмас энди ойда не, минг ойда, ул ой кемада,

Сабр кўнгулда, кўнгул ул ойда, ул ой кемада,
Ваҳки, бориб термулиб кўз, мунграйиб жоним қолур.

Таскиним шулким, кема кўздан йўқолмабдур ҳали,
Бир нафас бор фурсатим ул кемага термулгали,
Оҳ, демай, сақлаб нафас, қўзголмайин турдим, вале,
Дам тутилгандин ўлар элдек етибман ўлгали,
Сурмасин деб кемасин баским нафаслар асралур.

Эй шамол, жим тур, само жим, мавжудот бир лаҳза
жим,

Тингла олам, тингла одам, сен агар бўлсанг-да ким,
Булдур устоз панди: сиймин тандин ўзга сўрма сийм,
Кирма савдо баҳрига оламдап истаб судким
Сийм нақди тушса лекин, умр нақди сийғолур.

Сун қадаҳ, бергил менга жоним ҳақин, эй пири дайр.
Ким қадаҳлар зарбидап чиқсин чақин, эй пири дайр.
Борми Эркинга ул устоздин яқин, эй пири дайр.
Ғарқ этар баҳри фано ғам заврақин, эй пири дайр,
Илгига чунким Навоий бода киштисин олур.

БОЛАЛАР

Сизлар ота,
Биз — бола бу кун,
Биздан — салом, сизлардан — алик.
Аmmo эриш туюлар нечун
Энди сизга бизнинг болалик!
Сиз ҳам ахир бола бўлгансиз,
Кўзингизда иорлаган ҳайрат.
Ўйнагансиз, шўхлик қилгансиз,
Қалбингизни қийнаган ғайрат.
Айттинг,
Ё сиз гоҳи гоҳида
Қоидани бузмаганмисиз?

Тирмашиб ё ўрик шохига
Кўк ғўралар узмаганмисиз?
Ўзбошимча помини олиб,
Чўмилмаганмисиз анҳорда?
Ялангоёқ, тўғри йўл қолиб
Юрмаганмисиз ҳеч деворда?
Сизлар ота,
Биз — бола бу кун,
Сиздан — ҳай-ҳай, биздан — тўнолон.
Нега сизга ҳар нарса мумкин,
Нега бизга ҳар иш қатагон?
Чиқирлайди деворда соат,
Секундларни қилади ҳисоб.
Сизга унинг борлиги — роҳат,
Бизга аса мислсиз азоб.
Сизга унинг борлиги — керак,
Қўндирмоқни нстамайсиз гард.
Бизлар уни очиб кўрмасак,
Дилимиздан тарқамайди дард.
Тоншойнага коптокни урса
Синарми ё синмасми — қизиқ.
Ошпичоқни тупроққа суқса
Унарми ё унмасми — қизиқ.
Бизлар бу кун кони хатонинг,
Не иш қилсак бари зиёндинр.
Хатоларсиз лөкпн дунёнинг
Бутунлиги ўзи гумондинр.
Сизлар ота,
Биз — бола бу кун,
Биздан — салом, сизлардан — алик.
Бизни ҳа деб тергайсиз нечун,
Ўзингизда йўқми болалик?
Ишонасиз гоҳи эртакка.—
Бир марта тап бериб қўйинглар —
Ўхшаб кетар бизнинг эрмакка
Сиз ўйнаган баъзи ўйинлар...

Биз гоҳида шоколад учун,
Яширмаймиз, бўламиз айёр.
Ахир сиз ҳам шон-шуҳрат учун
Нималарга бўлмайсиз тайёр!
Бизлар дапак талашсак боғда
Хипчин олиб қувасиз бизни.
Сизлар курси талашган чоғда
Ким турғизар бурчакка сизни!
Сизлар ота,
Бизлар — боламиз,
Ўзгаришда дейдилар олам.
Бир кун сизга етиб оламиз,
Болаликка қайтасиз сиз ҳам.
Қисмат берар сизга ёғоч от,
Бизга эса...
Биз — оилалик...
Болалик — бу асли камолот,
Камоли умр эса — болалик.

АРУЗ ВА БАРМОҚ

Икки шеър
Дафтарнинг икки бетида,
Бир ёнда — арузий,
Бир ёнда — бармоқ.
Дастхат бир,
Имзо бир шеърлар кетида
Лек, ажаб,
Ҳамвиша қилурлар нифоқ.
Арузий бармоқни
Тўпори, дейди,
Сен нагсан, мен сендан —
Юқори, дейди.
Бармоқ уни кўҳна —
Харобасан, дер,

Парвозлар асрида
Аробасан, дер.

Мен эсам
Ўтмишу келажак аро
Ўрта йўлда қолган
                                бечорадирман.
Улар юрагимда
Қилса можаро,
Келиштирмоқ билан
                                оворадирман.

ТАҚДИР ҲАҚИДА ЭРТАК.

Мўъжаз ҳовли,
Пастгина девор,
Пастақкина тандири билан.
Яшар эди кичкина бир чол
Кичкина бир кампири билан.
Яшардилар камтар ва ҳалол,
Осойишта тақдири билан.
Пичоқ чархлар эрмак учун чол,
Кампири банд хамири билан.

Нафақа бор,
Чол-кампир мамнуи,
Дарахт ҳам бор — бир туп олуча.
Лекин шу тор ҳовлидан бир куи
Ўтар бўлди каттакон кўча.
Улар бу гап тарқаган кундан
Мунгайишиб сўлиб қолдилар.
Бамисоли аёзда қолган
Мусичадек бўлиб қолдилар.
Ўз бошидан кечирган билар,
Ўйлаб кўринг, осонмас ахир,

Шу ҳовлида турган эдилар
Нақ олтмиш йил чол билан кампир.
Улар бунда кўрди гўшанга,
Икки ўғил ўстирди ўктам.
Икковини кузатди жангга,
Ҳайтгани йўқ аммо бири ҳам.

Мана,
Уй ҳам бузилар энди,
Тан бердилар яна тақдирга.
Фақат улар ўрганган эди
Парча ерга, пастак тақдирга.

Бошқармага қатнамади чол,
Райсоветга юрмади кампир.
«Пешонада борини алҳол
Юрт қатори кўрармиз ахир.

Не қилардик,
Кўпга келган тўй.
Ноллиш бизга ярашиқ ишмас,
Тегар ахир бизга ҳам бир уй,
Кўча-кўйга ҳайдаб қўйишмас».

Шундай бўлди,
Бердилар уй ҳам,
Кўчирдилар кўрсатиб ҳурмат.
Бирам ёруғ
Озода, шинам,
Ҳаммадан ҳам... биринчи қават!

Кампир чолни чимчилаб кулса,
Ишлмайди чолнинг мийиғи.
Бир жўмрақдан совуқ сув келса.
Бир жўмрақдан келар илғиғи.

Гулдор палос,
Егоч каравот.
Хатто пўчоқ ташлашга пақир...
Ҳамма нарса жойида,
Фақат...
Фақат бунда йўқ экаи тандир.

Бусиз улар бир кун туrolмас,
Татимайди берса жаҳонни.
Чол қурмағур оғзига олмас
Газ ўчоқда пиширган нонни.

Бошқармага арза қилди чол,
Райсоветга қатнади кампир.
«Қандай кечар тандирсиз аҳвол,
Уй керакмас бизга бетадир».

Бошқармада елка қисдилар,
Райсоветда бўлдилар ҳайрон.
Жилконторда шартта кесдилар: :
«Йўқ, бўлмайди тандирга имкон».

«Ҳеч бир ерга қўндириб бўлмас,
Гап шу,— деди ЖЭКнинг раҳбари,—
Ҳамма рухсат берса ҳам кўнмас
Ут ўчириш ташкилотлари.

Бошда ҳеч ким қилмаган хаёл,
Проектга қўшмаган ахир...»
Сабабларни тушунмади чол,
Далилларга кўнмади кампир.

Иккович ҳам тегди тишига
«Аммо», «Лекин», «Ҳа», «Албатталар».
Хуллас калом, тандир ишига
Аралашди охир катталар.

Бошқармада дедилар мумкин,
ЖЭКдагилар топдилар тадбир.
Баланд уйнинг ёнида бир кун
Чол-кампирга қурдилар тандир.

Қўшнилар ҳам қараб турмади,
Ким ёшт терган,
Кимдир қорган лой...
Тушмади ҳам ЖЭКнинг ҳурмати
Топилди ҳам тандирга мос жой.

Тандир битди
Ва ўша-ўша
Тонг ёришар чоғида ҳар кун
Осмон бўйи томлардан оша
Кўкка ўрлар ингичка тутун.

Ўша-ўша бизга бешиқдан
Таниш хушбўй таралар ҳар ён.
Тонгда ҳар бир очиқ эшикда
Ризқдек кирар бир жуфт

Шундай яшар —
Сокин, безавол.
Настаккина тандири билан
Катта уйда кичкина бир чол,
Кичкина бир кампири билан.

ЁМОННИНГ СЎЗИ

Сен яхшисан,
Мен ёмондирман,
Сен борсанки мен омондирман.
Мени қаттол яратган ҳаёт,

Сели қилган ожиз, бенажот.
Сен — ниҳолсан, заволинг ўзим,
Сен — тириклик, мен эса — ўлим.
Кундуз бўлсанг, мен тун бўламан,
Сен бор бўлсанг, бутун бўламан.
Беомонман, лекин омонман,
Чунки сендек мен ҳам инсоянман.

Бу оламнинг даргоҳи кенгдур,
Яхшисию ёмони тенгдур.
Қуёш кезиб кўкда саросар,
Нур сочади бизга баробар.
Фақат менинг қўйнимда тош бор,
Бундан сенинг кўзингда ёш бор.
Сен тутгансан қўлингга чироқ,
Мен қўйганман йўлингга тузоқ.

Мен ёмонман,
Жуда ёмонман.
Аввалига ожиз илонман,
Омон бўлса бу бошим менинг,
Боис раҳминг — қўлдошим менинг,
Бир кун бўлиб улкан аждаҳо
Бўлажакман қаршингда пайдо.
Шунда ўткир тишларим санчар
Сенинг юмшоқ кўксингга ханжар.

Лек ҳозирча борман, омонман,
Мен яшайман, гарчи ёмонман.
Бордир менинг ҳаётга ҳаққим,
Чунки мен ҳам бир тирик жонман.

Сололмайсан бошимга соя,
Мендан ҳужум, сендан ҳимоя.
Дунё иши шу асли, ошнам,
Ёмондан даф, яхшидан чидам.

Сен яхшисан,
Мен ёмондирман,
Сен борсанки, мен омондирман.
Тилагим сен доим бор бўлгин,
Аммо мендан миннатдор бўлгин,
Мен бўлмасам, эй яхши одам,
Дод деб қочар эдинг дупёдан.

Канада туркумидан

КАЛГАРИДА СОАТ ЭН ИККИ

— Калгари — ковбойлар ватани.
Ковбой — чўпон,
Менинг отим Жан.
Автобусга марҳамат,
қани
Қолган гапни
йўлда айтаман,—
Ел нам ажриқ ҳидин уфурар,
Қамаштирар кўзни оппоқ тош.
Мовий кўкда
Чарақлаб турар
Биз бир ҳафта соғинган қуёш.
Бетон йўлдан учамиз елдек,
Тинглаб жазнинг шўх-шаддод куйин.
— Мана, дўстлар,

Шаҳарга келдик,
Соатларни тўғрилаб қўйинг,
Калгарида ҳозир ўн икки.
Ҳамма соат миллин суради.
Ўзгармасдан
Фақат меники
Тошкент вақти билан юради.
Калгарида
Ўн икки ҳозир,
Садоқатли
соатим менинг
Минтақалар ошарак охир
Тошкент,
етди вақтингга сенинг.

Она шаҳрим —
Сенда ярим тун.
Фарқ бу юртда ўн икки соат.
Эл уйқуда,
Шеър аҳли учун
Айни меҳнат
бошланган фурсат.
Калгарида эса
туш пайти.
Чарақлайди тиккада офтоб.
«Бозургоний» қўшиғин айтиб
Кенг даладан борамиз шитоб.

Ажаб,
Ковбойлар маконида
Ковбойлардек қадам
ташлайман.
Ер шарининг терс томонида
Тошкент вақти билан
яшайман.

Замин отли бир Сайёрани
Икки бўлак қилиб сўйдилар.
Ғарб дедилар битта порани,
Бир порани Шарқ деб қўйдилар.

Тақдир яна минг парча этди.
Эл-элатлар ва динлар аро —
Дона-дона сочилиб кетди
Апор каби кесилган дунё...

САРМОЯДОР

«Олтмиш йилки, битмас ҳамон
Талашимиз, баҳсимиз.
Сизлар бизни дейсиз — ёмон,
Бизлар деймиз — яхшимиз.

Дарёлар ҳам бир ён оқмас,
Ҳукм йўқдир ҳисларга.
Бизнинг турмуш сизга ёқмас,
Сизнинг турмуш бизларга.

Илож қанча,
Ўзга замон,
Чидамоқдир ишимиз.
Сизни ердик аллақачон
Ўтса эди тишимиз.

Биз зулукмиз,
Биз айёرمىз,
Ҳам тулки, ҳам бўримиз.
Ҳар нафасда сиз тайёрсиз
Қуритмоққа шўримиз.

Не қилайлик, биз ҳам ночор...
Сизни асли йўрғада...
Афсус,
Ҳануз шу армон бор,
Пушаймон бор юракда».

Сармоядор кўзларида
Аён эди бу ҳислар —
Бизга деркан:
— Шодман жуда,
Хуш келибсиз, азизлар!

А У К Ц И О Н

— Кеп қолинг,
ютади
иш билган!—
Биржада қайнайди эҳтирос.
Улгуржи
савдога
қўйилган
Иккита гунажин,
бир новвос
Чарх уриб айланар
майдонда,
Шарақлар
ковбойнинг
қамчиси.
— Кеп қолинг!
Олмаган
армонда,—
Чақирар
бозорнинг
жарчиси.

АЛИШЕР НАВОИЙ КЕМАСИ

Азалий даврада чарх уради ер,
Муштарий азалдан чақнаб турипти...
Беш аср сўнгида буюк Алишер
Баҳри муҳит аро кезиб юрипти.

Тирикликда чархдан топмаган омон,
Бошига ғам гардин ёғдирган фалак —
Даҳр аро тапҳою, зору саргардон
Қалқиб бормоқдадур беором юрак.

Аччиқ тўлқинларга кўкрак урадир
Умрида ҳаловат тополмаган жон,
Жаҳон уммонида кезиб юрадир
Долғали ҳам сокин жаҳоний уммон.

Улуғвор бастида ўйчап бир шукуҳ,
Килкидан тўқилган газалдек боқий,
Беш аср сўнгида кема бўлган руҳ,
Беш қитъа оралаб кезар Навоий.

Мен уни Узоқ Шарқ соҳилларида
Бир бор кузатганман Ванкувер томон.
Бугун Колумб очган қитъа шаҳрида
Бобом руҳи яна бўлди намоён.

Ўшапдай сарбаланд, ўшапдай улуғ,
Азамат юртимнинг битта бўлаги,
Парча шафақ каби боши узра туғ,
Мапа у — шоирнинг улкан юраги.

Ҳаяжон кўнглимда, ҳайрат ақлимда,
Қирғоқда турибман — бу нечук тимсол!
Ярим минг йил оша ўзга иқлимда
Бундоқ учрашувни ким этмиш хаёл.

Азалий даврада чарх уради Ер,
Муштарий азалдан чақнаб турипти.
Юртнинг хизматида буюк Алишер
Жаҳон уммонида кезиб юрипти.

АРСЛОН ҲҲҒАТУВЧИ

(Ванкувер томошагоҳида)

Панжарада
Олов ҳалқа ёнар чарсиллаб,
Арслон узра — 14
Узун қамчи ўйнар қарсиллаб.
Ёлдор йиртқич
Эгасига совуқ тикилар.
Наърасидан
Томошагоҳ ларзага келар:
— Ожиз одам!
Бас, бошимда қамчи ўйнатма!
Кўксимдаги
Ухлаб ётган ҳисни қўзғатма!
Ҳаддан ошма!
Ўз бошингга ўзинг етарсан,
Этларингни —
Нимта-нимта қилсам нетарсан!
Кўриб қўй,
Бу панжаларни сийнангга солсам,
Шуҳратпараст юрагингни
Суғуриб олсам,
Йилтираган баданингдан
Тирқиратсам қон,
Нажот бермас

Сенга қарсақ чалган оломон.
Бор!
Оловдан сакрамасман!
Бўлма овора!
Биласанми —
Мен кимману сен ким, бечора?
Мен — тўқайлар шоҳи,
Тутқун бўлсам-да агар,
Сен-чи,— нўноқ масхарабоз,
Пасткаш бозигар!
Шухратга маст,
Ўз ҳолини билмаган басир!
Номард тақдир
Мени қилди қўлингга асир!
Ҳалол кучга завол берган,
Ҳийлага қудрат,—
Мени банди қафас этган
Дунёга лаънат!
Эй ивишиқ кўкрагини
Завқ билан кериб,
Шер зотини масхарабоз
Қўлига бериб,
Мард ҳолидан
Роҳат олиб қилган хандалар,
Лаънат сизга,
Томошабин, гумроҳ бандалар!
Панжарада
Олов ҳалқа ёнар чарсиллаб,
Арслон узра
Узун қамчи ўйнар қарсилла
Елдор йиртқич
Эгасига совуқ тикилар —
Ўргатувчи
Аста унинг ёнига келар.
Қулоғига бир сўз айтар
Эгиб қоматин:

— Нодон дема,
Мен биламан арслон қудратин
Сен тўқайлар подшосисан,
Мен — бечораман,
Ҳамла қилсанг,
Бир лаҳзада тилка-пораман.
Фалак иши —
Бизнинг бундай турфа шериклик,
Менга қамчи,
Сенга қафас берди тириклик.
Сен тантисан,
Наздингда мен қув, доғулиман,
Асли ўша тирикликнинг
Сендек қулиман.
Менга недир оломоннинг
Олқиш, қарсаги,
Сенинг ҳар бир ўтли паъранг.
Менга тарсаки.
Нетай, мен ҳам эгалик қул,
Бошда хўжам бор,
Ғазаб қилса
Кўзларимга дунё бўлар тор.
Менда-ку дард, истеъдод бор,
Бор андак сеҳр,
Ҳеч бўлмаса ҳайвонотга
Шафқату меҳр.
Томошагоҳ эгаси ким
Менинг қошимда!
Аммо қамчи ўйнатар у
Донм бошимда.
Ҳолатимни тушун,
Исён қилма, биродар,
Чарх олдида иккимиз ҳам
Асли баробар.
Гарчи арслон ўйнатаман,

Гарчи мен — Одам,
Ой сўнгида қаид кутаман
Хўжамдан мен ҳам.
Гоҳ жонимдан ўтса зулм,
Наъра тортаман,
Лекин бундан
Фақат бошга бало ортаман.
Бу сўзларга чидолмади,
Тўлғанди арслон:
— Бўлди, бас қил!
Юрагимни қоп қилма, инсон!
Ўт олсин бу чарх-фалакнинг
Ризқу рўзини!..
Арслон
Олов чамбаракка
Отди ўзини.

КЎЧА ЧЕТИДАГИ АЕЛ

Бу дунёда
    ҳамма нарса
        сотилади,
Мартаба ҳам,
    истеъдод ҳам,
        эътиқод ҳам.
Ҳаёт ўзи
    ҳар бир мулкни
        нариқ қилади,
Менинг мулким —
    қизил юзим,
        оппоқ танам,
Ҳусним борки,
    оламда мен
        бўлмасман хор,

Мен эмасман
шўрлик, бахтсиз.
ё девона.
Ўзгаларнинг ҳунаридек
ҳунарим бор,
Меҳнатим — айш,
хизмат жойим —
ишратхона.
Ўйлаб кўrsa
эзгулик не,
ахлоқ недир?
Тўғрилиқ не,
поклик надир
бу жаҳонда?
Улар бари
асли нисбий
тушунчадир.
Ўзгачадир
ҳар инсонда,
ҳар замонда.
Аждодларинг
кўрмаган бу
томошалар,
Бу китоблар,
бу санъат,
бу давру даврон...
Сен ўтмишнинг
кўзи билан
боқсанг агар,
Маҳкумадир
бугун ҳар бир
қизу жувон.
Шафқат билан
боқма,
шафқат тиламасман,

Қисматимдан
    йўқдир асло
                    шикоятим,
Нафрат билан
    боқма,
            ўзга иламасман,
Хуфля эмас,
    ошкорадир
            иноятим.

Қонунийдир,
    касбимнинг йўқ
            уят, ори,
Озод юртда
    мени таъқиб
            қилолур ким?
Аслин олсанг,
    бу ўлкада
            энг юқори
Кўрсиларда
    ўлтирибди
            ҳамкасбларим.

Бойваччалар
    уларга пул
            сарф қилади.

У жаноблар
    олдида мен
            пок бир санам...

Бу дунёда
    ҳамма нарса
            сотилади,

Менинг молим —
    қизил юзим,
            оппоқ танам.

УНУТИШ ҚЎШИҒИ

Иўл четида беҳол ётибман,
Не бўлди деб сўрар киши йўқ.
Ишим йўқдир бу олам билан,
Бу оламнинг менда иши йўқ.

Дунё учун фақат пул бўлсин,
Йўқ нарсадир ҳис, имон эса...
Менга деса борлиқ кул бўлсин,
Мен йўқ бўлай дунёга деса.

Жоним бору юрагим ўлган,
Очиқ туриб кўрмайди кўзим.
Қариндошлар мандан қутулган,
Қутулганман дўстлардан ўзим.

Тўйдим борлиқ, йўқликни кўриб,
Тириклик ҳар кўйга бошлади.
Охир менинг сувимни сўриб,
Данагимни туфлаб ташлади.

Билагимда игналар изи,
Дори мени элитган, мастман.
Недир замон, макон сезгиси,
Бу ерми ё кўкми, билмасман.

Қачон,
    қайда, кимдан туғилдим
Мен ким,
    недир Ватанимга ном,
Бас, билмасман,
Билиб не қилдим,
Кечган бўлсам баридан тамом.

Кўтараман балайдга ҳолсиз
Илма-тешик бўлган билагим.

Унутышны куйлайман ёлгиз,
Ёлгиз шудир менинг маслагим.

Бас, унутинг,
Лаҳзалик ҳаёт
Абадийлик олдида надир?
Яна бўлса бунча бенажот,
Бўлса бунча
Хору беқадр...

Йўл четида беҳол ётибман,
Не бўлди деб сўрар одам йўқ.
Олам учун йўқман тамоман,
Бундай олам мен учун ҳам йўқ.

*Монреаль, Оттава, Ванкувер
1977 апрель, май*

* * *

Эй мен билган,
                    билмаган дунё!
Заррадан то Коинот қадар
Ҳам аён,
                    ҳам тилсимот қадар
Фикрат бовар қилмаган дунё!
Мен ҳам сендан
                    бир қисм бўлиб,
Ҳис,
                    идрок,
                    жон ва жисм бўлиб
Яралибман,
                    яшамоқдаман.

Оқар экан тириклик — дарё,
Ҳаёт билан гоҳ тўлқин аро,
Ҳаёл билан гоҳ қирғоқдаман.
Куйламоқнинг шавқи ҳам — яшаш,
Уйламоқнинг завқи ҳам — яшаш,
Қай бири чин ҳаёт —
   билмасман.

Элга очдим қучоқларимни,
Елга сочдим хуш чоқларимни,
Лекин
   тунги қийноқларимни
Ҳеч кимсага ҳади қилмасман.

ҚАЛБ ШУНДАЙ УММОНКИ...

Қалб шундай уммонки, унинг баррида
Даҳшатли долғалар силсиласи бор.
Қалб шундай заминки, оташ қаърида
Вулқонлар отгувчи zilзиласи бор.

У бир сайёрадир. Ердек шафақгун,
У бир оламдирки, билмас ниҳоя.
Уни меҳваридан чиқармоқ учун
Атом жанги эмас, бир сўз кифоя.

ВАТАН СОҒИНЧИ

*(Чет элларда хизмат қилаётган
ўзбек биродарларимга)*

Қай олис маконга сафар қилмайин,
Қай йироқ соҳилга элтмасин қисмат,
«Ассалом алайкум!» дея жилмайиб
Бир ўзбек қондошим қаршилар албат.

Бизлар Коломбога қўнганда саҳар,
У трап ёнида парвона бўлди.
Шунда рутубатли, бадбўй бу шаҳар
Кўзимга чарақлаб Фаргона бўлди.

Мадорасда тилмоч ул ўзбекзода,
Баробар сўзларди саккиз тилда ҳам.
У оқ халат кийиб дорушишпўда,
Афгон боласига қўярди малҳам.

Нур қасрини тиклаб Фурот узра у
Араб хонасига ёқарди қуёш.
Пахта ўстирарди Нилдан олиб сув,
Қалбида Африқо филича бардош.

Мисрда Юсуфдек бўлиб кўринди,
Яманда у менга туюлди Ҳотам.
Бу аён туйғудир — на қилса энди
Оловдек ташланар кўзга ўз одам.

Букун олис йўлдан қайтганим чоғда
Илк сатримда сизни қилдим мукаррар ---
Эй, сиз жондошларим, юртдан йироқда
Юртнинг хизматига боғлаган камар!

Сиз хоҳ Сўфётий, хоҳ Шўравийдур,
Муқаддас ватандан бир бўлак жонсиз.
СССР деганда, мен деган мағрур
Ўзбексиз, демакки Ўзбекистонсиз.

Биламан, не азоб юки ҳижроннинг,
Не дарддур ой-йиллар бўлмақ интизор.
Биламан, соғинчи Ўзбекистоннинг
Кўзингиз тубида ҳамиша бедор.

Ахир мен сафарда уч кун ўтмасдан
Она диёримни соғинганман, бас.

Бизда не ихтиёр, бу шундай Ватан,
Меҳри ўртагувчи, соғинмай бўлмас.

У жаҳон ичида битта жаҳондир,
Бир кўргач, умрбод қилгуси хумор.
Ернинг тортиш кучин енгмоқ осондир,
Лекин кўнгил узмоқ бу юртдан душвор.

Дўстларим, ҳар қайда бўлинг саломат,
Омон қайтинг уйга олис макондан.
Тилагим, ҳеч қачон, ҳеч қачон қисмат
Бизни айирмасин Ўзбекистондан.

КУЗ ЁМҒИРИ

1. Райком секретари

Мана, у ниҳоят бир ўзи қолди,
Роса ярим тунга занг урди соат.
Кунбўйи ҳаммадан маслаҳат олди,
Энди ўзи билан қилар маслаҳат.

Секретарь кўнглига қил сизмас бугун,
Қафасдаги шердек бориб келади.
Хаёлида минг хил «қандай» ва «нечун»,
«Нима қилмоқ керак?», «Нима бўлади?»

У мижжа қоқмайди учинчи кеча,
Уч кеча-кундузки дунёси қаро.
«Ёмғир ичга ёғар» сўзи рост эса,
Секретарь ичида айқирар дарё.

Тонгдан тингани йўқ райкомга оқим,
Мункайган чолгача талаб этади:
Айт, кўтиб ётамиз токайгача жим,
Пахта зар бўлса ҳам чириб кетади.

Дўстлари келади:

— Ўзинг бошлаб чиқ,

Ҳамма парса тайёр, сенга не керак?

Беш мингта этик бор, беш минг ёппиқиқ,

Яна беш минг нафар фидойи юрак.

Қор аралаш ёмгир урар дарчага,

Секретарь кўнглида миллион муаммо.

У бир оғиз чиқдик деса, барча халқ —

Етти ёшдан етмиш ёшга қадар то —

Эркакми, аёлми, чолми, болами,

Деҳқонми, ишчими ва ё муаллим —

Оёққа туради фидо олами,

Лекин секретарь жим, уч кундирки — жим.

Эзик ўйларини ютади кўдон,

Хаёли тутундек чулғар дунёни.

Бир томонда пахта, орият, виждон,

Бир томонда тирик одамлар жони.

Қулоғидан кетмас бригадир Сафо

Кеча айтган сўзлар, тўлиб аламга:

«Пахта инсон учун яралганми ё —

Инсон пахта учун келган дунёга?

Йўқ, мен беролмайман бирорта одам,

Улар эртага ҳам керак-ку, ахир!..»

Унга кўплар дашном берган бўлса ҳам,

Балки бир ҳисобда Сафо ҳам ҳақдир.

Одамзод, ҳарқалай, темирдан эмас,

Кўрсатмасин, дардга чалинса бир жон —

Илан тўлдиргани унга татимас,

Кўксини куйдирар таққани нишон.

Курсига ўтирди... Шу пайт бапогоҳ
Нуроний бир сиймо кирди хонага.
Йўқ, бу хаёл эмас, тушмас, у огоҳ,
Отаси тирикдай келди ёнига:

Сўзимга қулоқ тут, бардам бўл, болам,
Йигит бўл, қила бер элли сафарбар.
Ишинг ўнгдан келар!»— деди-ю, шу дам —
Ғойиб бўлди. Сапчиб турди секретарь.

Дераза ёнига келди. Дафъатан —
Кўзларига унинг қалқиб чиқди ёш.
Бу ёш севинч эди. Тоғ орқасидан
Чиқиб турар эди чарақлаб қуёш.

2. Табиат ва қизалоқ

Бийрон қизчам ёмғир ёққан кун
Елворади хўрсиниб оғир:
«Энди бирпас ўйнаб келайин,
Айтинг, дада, ёғмасин ёмғир!

Кутиб қолди яшил коптокчам,
Ҳай-ҳай нимчам зерикди ёмон.
Йиғлаяпти қўғирчоғим ҳам,
Ёмғир тинсин, айтинг, дадажон!

Бувим дерлар дуо қилиб: «Тин!»
Дехқонларга қийин бўлармиш,
Ёмғир тинса — план тўлармиш,
Айтинг, дада, ёмғир ёғмасин!»

Шириним, ҳақ, сўзларинг бари,
Эл зори бор бувинг зорида.
Сен ўйлайсан, фалак ишлари
Дадажонинг ихтиёрида.

Қизалоғим, билмайсан ҳали,
Муаммоси оламнинг — олам.
Ожиз чархга тўзим бергали,
Даданг надир, инсоният ҳам.

Измимизда эмас бу дунё,
Самоватга ўтмас сўзимиз.
Билки, ундан нажот йўқ асло,
Бизга нажот ... Ҷақат ўзимиз.

Шунча қайғу сенда ҳам, қизим,
Хафа бўлма, баланд кўтар бош.
Ўзбек деган халқ бор, юлдузим,
Қалби унинг миллионлаб қуёш.

Уни тарих қилган имтиҳон,
Табиатнинг синови надир.
Унга Ҷақат сен бўлгин омон,
Жону қалбин сен қилгин қадр.

У буюк халқ. Юки ҳам буюк,
Қаноати билмас ниҳоя.
Ишон, қизим, ҳеч қандай булут
Халқ бошига сололмас соя...

МАКСИМ ГОРЬКИЙ БИЛАН СУҲБАТ

Вафо қилди андуҳ олами кимга?
Кимга бахш этди у умрлик сафо?
Эй, заҳмат соҳиби, болалигимга —
Гўдак аламларинг бўлди ошно.

Бетипч юрагимга дорулфунунда
«Дорулфунунларинг» солганда гулув,
Мен ҳам ўз диёрим водийларида
Пилёда кезмоқни қилганман орзу.

Устоз, сен бир инсон умри муқаддам
Хато қилган эдинг, излаб худованд.
Не тонг, даҳоларнинг хатолари ҳам
Майда рост йўллардан юз карра балад.

Ишондим, дунёга келган кувидан
Башар изламабди бесабаб илоҳ.
Мен бугун қўрқмасман дин афъюнидан,
Худоси йўқлардан қўрқаман бироқ.

Мана, у қаршимда ўлтирар ҳозир,
Қалбида ҳис, кўзда маъноси йўқдир.
Берсанг, бу дунёни ютмоққа қодир,
Чунки юрагида худоси йўқдир.

Шоҳми у, гадоми, кулолми, заргар,
Йўлга солган чоғи шайтон видоси
У қайси тафтишдан қўрқадир, агар —
Қўрқмоққа бўлмаса дилда худоси?

Дўзах ўтларининг минг битта шаклин —
Кўрсатиб минг бир хил ёниши билан,
Лол қилмоқ бўлган ким одамзот ақлин
Бўйла помуборак дониши билан?

Ким у зар қасдида, дунё қасдида
Ваҳшат ханжарини қайраган жаллод?
Муқаддас туйғуси йўқлар дастида
Жонсарак оҳудек бўлмиш одамзод.

Устоз, сен бир инсон умри муқаддам
Хато қилган эдинг излаб худованд.
Не тонг, даҳоларнинг хатолари ҳам
Майда рост йўллардан юз карра балад.

Мен ҳақ билдим Ленин эътиқодини,
Оламга табаррук зиёси тўлсин.
Имон денг, виждон денг, майли отини, —
Лекин одамзоднинг «худо»си бўлсин,

КЕЛАЖАККА МАКТУБ

Иван Васильевич — даҳшатли подшоҳ
Ғазаби жупбишга келганда ногоҳ
Темир асо билан уриб ўглини,
Фарзанд қони билан бўяб қўлпини,
Ўзи даҳшат ичра лол қотди бир дам...

Роса ярим аср
Шундан муқаддам
Ўзга мамлакатда ўзга бир тождор —
Ул ҳам беҳуш ётган ўгли узра зор
Кўкка қўл чўзганча чекарди ғиғор:
«Менинг жонимни ол, эй, парвардигор,
Аммо фарзандимни қолдиргин омон!»

Мирзо Бобур оҳи фалакка етди,
Ҳумоюн кўз очди.
Соат ба соат —
Ҳаётга қайтдию ўғлон саломат,
Отапи хасталик тўшақка элтди.
Соқини шифтга боқиб ётар Бобуршоҳ,
Умри битганидан юраги огоҳ.
Соҳиби салтанат, соҳиби қалам,
Кўнглида шукрона ва битмас алам.
Шукрим, куймади фарзанд доғида,
Аламким, ўлмади юрт тупроғида.
Шукрим, байтларда номи қолажак,
Аламким, зобит дер уни келажак.
Шукрим, бу юртни қиллолди обод,
Аламким, муҳтожлик бўлмади барбод.

Ғадолар юртидир бу гавҳар тупроқ,
Шу боис шукридан аламин кўпроқ.
Бошида валиаҳд ўлтирар ёлғиз,

Еш келмас кўзлари мўлтирар ожиз,
Раиғпар чехрасида унинг шоҳ Бобур
Бенажот салтанат рамзин кўради.
Мана,
Тўплаб сўнги саботни шоир
Аста қўл узатди,
Қалам сўради.
Шоир «Қалам» деди.
Янги бир газал,
Янги рубоийми келар дунёга?
Йўқ,
Хат ёзар бўлди шоҳ Бобур бу гал,
Мактуб битар бўлди ўрис подшога:
«Фоний бу дунёда холиқи қудрат
Подшолар амрини қилмишдир вожиб,
Сизга Рус тожини кийдирган қисмат
Бизга Ҳинд тахтини кўрмиш муносиб.
Бахтми бу бахтсизлик — оллоҳга аён,
Не бўлсак, ҳақ амри ифодасидир.
Ва лек эллар аро жангу алъамон
Энди биз подшолар продасидир.
Бу ғамли, бевафо, фоний оламни
Тарк этмоқ муҳаққақ шоҳу гадога.
Фақат эзгу ишлар насли одамни
Маргуб этгувсидир икки дунёга.
Кўп кўрди бу замин офат ва қирон,
Тингламоқ чоғидир адолат сасин.
Эй, халқи бешумор, юрти бепоён —
Буюк шоҳ, боғлайик дўстлик риштасин.
Мен — салтанат шоҳи, йўқ, сарғашта жон.
Ҳақиқат излаган дунёда якка.
Машриқ сийнасидан силқиб ётар қон,
Шоир қалби ожиз малҳам бўлмакка.
Умриям поёнида меп кўрган нажот
Қисмат саҳросида балки саробдир.
Аммо ният қилдим ўқиб саловот:

Пок шият ўзи ҳам олий савобдир.
 Эмди бу жаҳонга бир қудрат керак,
 Жаҳоний зулматни енгмоққа қодир.
 Сизга тилагувчи тангридан кўмак:
 Имзо — Заҳириддин Муҳаммад Бобур».
 Олис Россияга етиб келди хат,
 Неча тоғлар ошиб, денгизлар ошиб.
 «Сизга Рус тожпни кийдирган қисмат
 Бизга Ҳинд тахтини кўрмиш муносиб...»
 Қайси Ҳинд?
 Қайси тахт?
 Бу қандай диёр?
 Нечун империя? Хитойми, мўғул?
 Москва князи — мағрур ҳукмдор
 Бир дақиқа бўлди хаёлга машғул.
 Сўнг тасалли топди:
 Бор бўлса бордир,
 Дунё кенг, эллар кўп, билмоқ душвордир...»
 Князь гофил эса маъзур —
 Бу мактуб
 Унга тегиб қолди тасодиף фақат.
 Унга тегиб қолди хатолик ўтиб
 Олис келажакка жўнатилган хат.¹

---

¹ «1533 йилда (шоҳ Иван Грозний тахтга ўтирган йили) Москвага князь Василий Шуйский ҳузурига Ҳиндистон императори Бобурдан элчи келган.

Ўз мактубида Бобур Улуғ Москва князига дўстлик алоқалари ўрнатишни таклиф қилган. Билим донраси кенг бўлган илм толиби Бобур Россия ҳақида маълумотга эга эди.

Москвадан қайтарилган жавоб Бобурнинг ниятига мувофиқ бўлмади. Хатда Бобур томонидан Ҳиндистон ва Афғонистонда катта давлат барпо этилгани ҳақида Москвага ҳеч қандай маълумот келмаган, демакки улуғ князь Бобурнинг шоҳми ёки бирор ҳукмдорнинг хизматкори эканини билмайди, деб ёзилган эди. Бу англашилмовчилик натижасида Бобур давлати билан Рус давлати ўртасида алоқа ўрнатилмай қолди». (Н. Павлов. Туркистон тарихи. Тошкент 1910 йил, русча.)

ЯХШИЛИК ВА ЭМОҢЛИК

Ғазаб — муҳаббатга,
Кураш — меҳнатга.
Ендош бўлар қаламга қилич.
Буюк меҳр билан инсониятга,
Феликсга суянган Ильич.

Сыласа тубан зот бошин мабодо,
Мунофиққа берса омонлик,
Бу ёруғ дунёда бўлмагай асчо
Яхшиликдан ортиқ ёмонлик.

УСТОЗНИНГ ЕШИ ШОИРГА ДЕГАНИ

Менга қуллуқ қилма,
Юрт тупроғин ўп.
Унга қуллар эмас, фидолар керак.
Унинг сену мендек шоирлари кўп,
Буюк элга энди даҳолар керак.

Қаддингни баланд тут,
Бўлма сертаъзим,
Чўққи бўлолмасанг, маҳкам қоя бўл.
Пиллапоя бўлдим сенга, азизим,
Сен ҳам гал келганда пиллапоя бўл...

ЎЗИМГА САВОЛ

Умринг ўтадир, сен на хаёллар сурадирсан,
Беғам юрадирсан?
Мақсад не, фароғат кўйига йўл бурадирсан,
Кимга жўрадирсан?

Очилгали кўз шартми экан тошга бош урмак,
Сўнг кўзни яшурмак.
Не ўй била нодон тошига бош урадирсан,
Не наф кўрадирсан?

Йиллар кўни кетди, ози қолди, не қилаолдинг,
Ким бўла олдинг?
Қум устига сен балки иморат қурадирсан,
Ҳам айш сурадирсан.

Ҳаддингни билиб чек қўй ўйин, базм, ўтиришга,
Кўз оч, ўтир ишга.
Кўрсатмагай ул кунники, сен оҳ урадирсан,
Ҳайрон турадирсан.
Инглаб келадир ушбу жаҳонга азиз инсон,
Кулгай у кетар он.
Шоядки, ҳаёт қарзин узиб улгурадирсан,
Қаҳ-қаҳ урадирсан.

МАЖЛИС ҚИЛИНГ

Вақтингиз бўш бўлса ҳам,
Бўш бўлмаса, мажлис қилинг,
Кўнглингиз хуш бўлса ҳам,
Хуш бўлмаса, мажлис қилинг,
Овчилар, сиз отгани
Қуш бўлмаса, мажлис қилинг,
Аҳли бозор, сотгани
Гўшт бўлмаса, мажлис қилинг,
Ҳеч ҳисобмас кунда у
Қўш бўлмаса, мажлис қилинг,
Сиз бирор мажлиссиз ўтган
Кунни кун деб айтмангиз,

Тортинг-у ҳомуза
                     Маъруза узун деб айтмангиз,
 Ҳамма такрор этса бир гапни,
                     Нечун, деб айтмангиз,
 Кўкка вовайло қилиб
                     Гардуни дун, деб айтмангиз,
 Дод демакка сизда
                     Товуш бўлмаса, мажлис қилинг.
 Сиз ҳам эй, тафтишчилар,
                     Мажлис саногин текширинг,
 Ҳам қарор, кун тартибу
                     Ҳужжат варогин текширинг,
 Нотиқ оғзин текширинг,
                     Соме қулогин текширинг,
 Курси тешган нозик ул
                     Жойда қадогин текширинг,
 Гар жароҳат унда
                     Қўш-қўш бўлмаса, мажлис қилинг.
 Кўрмасин деҳқон дала
                     Созанда соз, шоир қалам,
 Ишчи ҳам дастгоҳ ёнига
                     Қўймасин асло қадам.
 Очмасин олим китобу
                     Қилмасин тажриба ҳам,
 Кимки гап билмас, билар иш,
                     Қилсин ўлгунча алам,
 Ишбиларни ургани
                     Мушт бўлмаса, мажлис қилинг.
 Гар мабодо мажлисингиз
                     Эртароқ бўлса тамом,
 Не ажиб ишдир йиғинни
                     Уйда эттирмоқ давом,
 Хонага минбар ясангу
                     Юксалинг соҳибкиром,
 Масъала қўймоққа уйда
                     Бир сабаб бўлгай мудом,

Газ қозоп, ё ванна ё
Душ бўлмаса, мажлис қилинг.
Белни боғланг, бу жаҳонни
Тўлдириг қоғоз билан,
Ўзни алданг, бўлмагани
Бўлдириг қоғоз билан,
Иш билан шод этмангиз ҳеч,
Кулдириг қоғоз билан,
Ким қоғозбозликни суймас,
Ўлдириг қоғоз билан,
Ўлмаса у, ёки
Беҳуш бўлмаса, мажлис қилинг.
Соҳиб идрок бўлсангиз гар,
На фақат соҳиб суҳан —
Демангиз мажлисни мажлис,
От қўйинг турли-туман.
Гоҳи суҳбат, гоҳи ҳайъат,
Давра денг, ё анжуман,
Лаҳзалик денг, ҳафталик денг,
Не десангиз жону тан.
Номи минг бўлгач,
Фаромуш бўлмаса, мажлис қилинг.
Вақт ўтар, соат ўтар,
Кун ой бўлур, ой йил бўлур.
Ким у ўтган умрига
Қарсак чалур, қойил бўлур,
Фурсат энг олий ҳакамдур,
Доимо одил бўлур,
Барча бир кун ул ҳакамнинг
Ҳукмига доҳил бўлур,
Тўплангиз эс-ҳушни,
Эс-ҳуш бўлмаса, мажлис қилинг.

ШАРҚИЙ ҚИРҒОҚ

Иван Новиковга

«Табиат қонуни,
Қайда бор қирғоқ,
Билмадим, фанда не боис омиллар,
Шарқий соҳиллардан ҳамиша тикроқ,
Баландроқ бўлади ғарбий соҳиллар,

Неча дарёларни кузатиб юрдим,
Ҳеч ерда истисно топмадим бироқ,
Ғарбий соҳилларда тепалар кўрдим,
Шарқий соҳилларни кўрдим ётиқроқ.

Аслида замин бир, тенгдир соҳиллар,
Ноҳақлик эмасми, гардуни золим!..
Қайда қирғоқ кўрсам,
Оловли йиллар
Қонли кечувларга учар хаёлим.

Биз доим борганмиз кун чиқар ёқдан,
Улимнинг юзига тик боқиб ҳар гал.
Ев эса юксакдан, ғарбий қирғоқдан
Қаттол ва бешафқат ёғдирган ажал.

Биз шарқдан борганмиз, шарқий соҳиллар
Тўпга пишоп бўлди, текис ва яйдоқ.
Биз бўлсак — фидойи жони сабиллар
Тикка боравердик, танзимиз байроқ.

Дарё бўлиб оқди дарёда хунлар,
Дўзах оловида бамисли дунё.
Минглардан юз қолдик, юзлардан ўнлар,
Қирилдик, орқага қайтмадик аммо.

Бизга душман эди ҳийла ва ҳадик,
Йўқ эди мардликдан ўзга ҳимоят.
Ев ўқи тугади, биз тугамадик,
Ғарбий соҳилларни олдик ниҳоят».

Садоси замини кўкни титратиб
Поезд Буданештга тезлаб борарди.
Белорус ҳамроҳим,
Жангчи ва адиб
Менга хотиралар сўзлаб борарди.

Сариқ сочларига оқ оралаган,
Мовий кўзларида тубсиз бир хаёл.
Тирик юрса эди Есенин агар
Бугун бўлар эди балки шуиндоқ чол.

У сўзлар,
Тирилиб келарлар гўё
Бирга қонли жангга кирган ўртоқлар.
У сўзлар,
Қалбимда беради садо
Фарёд чекиб ётган шарқий қирғоқлар.

Мана, мен юксалиб
Гелерт тоғига
Фидолар қабрига эгарканман бош,
Қарайман Дунайнинг у қирғоғига,
Ногоҳ кўз пардасин қоплаб келар ёш.

Шарқий соҳил ётар тинч ва беозор,
Ҳеч қачон ҳеч нарса кўрмаган гўё,
Гўёки бўлмаган у қонли баҳор,
Оҳиста чайқалиб оқади дарё.

Ҳолбуки қирғин жанг давом этмоқда,
Ҳолбуки қурбонлар руҳи уйғоқдир.

Ҳамон ёв қўрғони ғарбий қирғоқда,
Ҳамон бизнинг маскан шарқий қирғоқдир.

Дардлар гирдобиди чарх урар замин,
Мажруҳ сийнасида силқиб оқар қон.
У ҳар кун, ҳар лаҳза минглаб одамин
Шарқий қирғоқларда бермоқда қурбон.

Бомбай, Мадорасда одам тумонат,
Яратган бандаси мисли туфроқдир.
Очлик ҳар сония минг жонга офат,
Жизгинак кўчалар — шарқий қирғоқдир.

Ногоҳ, гумбурлайди Ҳайфон осмони,
Юрагин чангаллаб қолар бир аёл.
У шарқий соҳилнинг битта қурбони,
Тириклайин топган ёш жони завол.

Ҳамон қитъаларда йўқдир сукунат,
Ҳамон жабҳаларда уйғоқдир ғаним.
Жафокаш дунёда, азалий қисмат,
Шарқий қирғоқдадир менинг ватаним.

Дунёда бор экан ноҳақлик, зулм,
Дунёда бор экан асорат, жафо,
Жангдамиз, бир бошда бор битта ўлим,
Шарқий соҳилларда жонимиз фидо.

Шоир! Эй, тинчимас оловли юрак!
Адолат юлдузи сенга маёқдир.
Ҳақ йўлда фидойи аскарсан демак,
Сенинг қароргоҳинг — шарқий қирғоқдир.

Зулм қўрғонига қила бер ҳужум,
Билки, бизникидир ниҳоят зафар.
Дунёда бор экан токи бир мазлум,
Шарқий соҳилларда ўчмас машъаллар.

СИРДАРЕ УЛАНИ

Осмоноўпар Тиёншоннинг қорисан,
Кўҳна Жайҳун йўлдошисан, ёрисан.
Она водий ҳаётисан, борисан,
Қувончисан, аламисан, зорисан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

Туман аср кечмишидап дараксан,
Юртим учун ҳам томир, ҳам юраксан,
Нега букун бемадорсан, ҳалаксан?
Сен бизларга ҳали кўп йил кераксан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

Сен борсанки, кенг воҳада ҳаёт бор,
Демак юртнинг лабида бол, набот бор,
Сенда элим саботидек сабот бор,
Собит бўлгин, Онасойдан нажот бор,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

Сен пахтасан, олма, анор ва нурсан,
Ўзбек учун сурурсан ҳам ғурурсан.
Ўзни ерга томчи-томчи берурсан,
Дарё эмас, халқ тимсоли эрурсан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

Мен болангман, нидо бўлай сен учун,
Бир жилғадек даво бўлай сен учун,
Керак бўлса фидо бўлай сен учун,
Майлига, мен адо бўлай сен учун,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

Ғ А З А Л

Аёл! Олам чароғи —
Нур бўлиб дунёга келгансан,
Меҳр дарёси ичра
Дур бўлиб дунёга келгансан.

Ишонмасман у дунёнинг
     Пари, филмону ҳурига
 Фаришта сен ўзингсан,
     Хур бўлиб дунёга келгансан,
 Ҳаётнинг гулшани сенсиз
     Музайян бўлмагай манзур,
 Бу гулшанга ўзинг
     Манзур бўлиб дунёга келгансан.
 Лабингга кулги, кўнглингга
     Ярашгай эркалик, шўхлик,
 Яралмоқдан, нечунким,
     Хур бўлиб дунёга келгансан.
 Агар гулгунчада боқий —
     Тирикликдан нишон бордир,
 Ўшал гулгунчада
     Мастур бўлиб дунёга келгансан.
 Шафиқу ғамгусор сенсан,
     Заминдек хокисор сенсан,
 Яна шоҳлар каби
     Мағрур бўлиб дунёга келгансан.
 Замон тинчликда бўлсин,
     Сен омон бўл. безавол яйра,
 Ўзинг дунё каби
     Маъмур бўлиб дунёга келгансан.

БИР БУРДА НОН

Мўйсафид йўл узра бир бурда нонни
 Тупроқ орасида кўрдию ногоҳ,
 Аста қўлга олди, ўнди, бу онни
 «Шик» этиб сувратга туширди сайёҳ.

Бир кунн бу сурат олис маконда
Рўзномалар аро бўлди намоён.
Ёздилар: шўрлик халқ Ўзбекистонда
Мана шундай яшар зору нотавон.

Ким рад этар сурат далолатини,
Ишонмай, не қилсин беҳабар олам?
Ўзбек деб аталган халқ одатини
Қаёқдан ҳам билсин беҳабар олам?

Қаёқдан ҳам билсин ғофил одамлар:
Бир бурда нон узра энгашган шу чол
Етти пуд гурунчдан кеча ош дамлаб
Етмишни қаршилаб олди безавол.

Бу шеърдап мақсадим раддия эмас,
Юртим жаҳон билган Ўзбекистондир.
Дастурхони олам қилғудек ҳавас,
Лекин нон қадри ҳам унга аёндир.

Мен ўша йилларни эслайман ҳамон,
Эслаб юрагимга чўкади музлар.
Ўртада бир бўлак қора кепак нон,
Очликдан ичига ўтирган кўзлар...

Шукрким, у кунлар олисда қолди,
Шукрким, Ватаним маъмур ва обод.
Шукрким, бу юртда менинг авлодим
Муҳтожликни кўрган энг сўнги авлод.

Олис рўзномалар не ёзсалар ҳам
Майлига, ёлғоннинг умри бир кунлик,
Оч, юпун элларга биз ҳамкор, ҳамдам,
Чунки бизга аён очлик, юпунлик.

Биз йўқсил бўлганмиз, йўқсил бу жаҳон
Заҳматини тортиб бораётирмиз.

Эҳсонлар юкени бамисли карвон
Елкамизга ортиб бораётирмиз.

Нажот юлдузи деб олам шу боис
Кўз тикар толебахш бизнинг юлдузга.
Ердан ушоқ топсак биз ҳам шу боис
Эъвозлаб ўпамиз, суртамиз кўзга.

МАНФААТ ФАЛСАФАСИ

Мен сенга очай кўнглим,
    Ўзгага баён бўлмас,
Иккимизга маълум сир
    Элга ҳеч аён бўлмас.
Билки, мен каби ҳеч ким
    Сенга жонажон бўлмас,
Қўлни қўлга берсак биз
    Ҳар қалай зиён бўлмас,
Менга ҳам бўлур яхши,
    Сенга ҳам ёмон бўлмас.
Бўлма соддадил, дўстим,
    Бандаи хаёл бўлма,
Тўғриликка ҳам ҳад бор,
    Бунчалар ҳалол бўлма.
Хўжадек кўтар қаддинг,
    Жўжадек увол бўлма,
Кимки ўз нафин билса
    Ўзгага товон бўлмас,
Менга ҳам бўлар яхши,
    Сенга ҳам ёмон бўлмас.
Сендан ул ва мандан бул,
    Қўлни қўл ювар, дўстим,
Нафи йўқ жиян келса
    Тоға ҳам қувар, дўстим.

Битта қўл узатса лой,
Битта қўл сувар, дўстим,
Кимга тишлатиб қўйсанг,
Унда тил-забон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши
Сенга ҳам ёмон бўлмас.
Бўлса ҳам қилич кескир
Ёнда тутди қалқонинь,
Мапфаатдан ўзга йўқ
Даҳр аро асос-қонун.
Кимга сен суянч бўлсанг,
У сенга берар жонин,
Шубҳа сенда ҳам бўлмас,
Унда ҳам гумон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.
Мартаба кулоҳига
Етса бир куни бошинг,
Аввало яқинроқ тут
Хеш ила қариндошинг,
Қуллуқ этгучи сенга
Бўлса ёру йўлдошинг,
Бир куни товонингга
Қиргучи тикон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.
Кимда бўлса истеъдод,
Қўзласа узоқларни,
Сен унинг танобин торт,
Қўллагин пачоқларни,
Сув юзида ўйнатсанг
Қалқитиб пўчоқларни,
Ўз йўлин топиб сендан
Бир сари равон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Ушбу фалсафа бирлан
Сен узоққа боргайсан,
Яъни бир кунга жарга,
Ё тузоққа боргайсан,
Ким билан ўшал фурсат
Иттифоққа боргайсан!
Мапфаатпарастлик бул
Маслагинг омон бўлмас,
Сенга... билмадим, аммо
Элга ҳеч ёмон бўлмас.

ШАҲАРМИ БУ, ҚИШЛОҚМИ БУ!..

(Воқеий шеър)

Кўп ажибдур дунё иши,
На сўнги бор, на боши бор.
Ўн саккиз минг олам бўлса
Барининг ўз қуёши бор.
Ҳар бир фарзанд бир отадан,
Бир дарахтдан ҳар бир мева.
Лек оламда бир кўча бор,
Карвони йўқ ёлғиз тева,
На у ёқмас, на бу ёқмас.
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Елбошида дорилфунун,
Муз майдони — улкан сарой.
Шаҳримизнинг нақ ўзида
Бир орол бор — эгасиз жой.
Шаҳарда ҳам, қишлоқда ҳам
Ҳеч бир сонун саноқда йўқ.
Ҳужжатларни титкилаймиз,
Ҳайрон бўлманг, ҳеч ёқда йўқ,

Ажаб макон, ҳеч ким боқмас,
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Қаердамиз — билолмасдан
Ҳар огизга боқар бўлдик.
Биров айтар — қишлоқданмиз,
Биров айтар — шаҳар бўлдик.
Яна биров бу гап хато,
Ҳақиқатда бундоқ дейди:
Жуфт сон уйлар шаҳар бўлур,
Тоқ сон уйлар қишлоқ дейди.
Мен жуфтмидим, ё тоқмидим,
Шаҳармидим, қишлоқмидим.
Анов қўшним шаҳарликдир,
Рўпарамда туради у.
Менга баъзан ҳазил қилиб
«Қишлоқи» деб юради у.
На у ёқда, на бу ёқда
Ҳеч ким бизга парво қилмас.
Шаҳар биздан юз ўттирсап,
Колхоз эса аъзо қилмас.
Мағизмидик, пўстлоқмидик,
Шаҳармидик, қишлоқмидик!

Қўча чети катта майдон,
Неча йилки, қўл урилмас.
Қишлоқ бўлиб экилмас дон,
Шаҳар бўлиб уй қурилмас.
Ҳамма бошлиқ елка қисар,
Нега демапг, негаси йўқ.
Кенг оламнинг эгаси бор,
Бу майдоннинг эгаси йўқ.
Шаҳарми бу, қишлоқми бу,
Ё дахлсиз қиргоқми бу!

Бу атрофда боғча борми!
Боғча қани — Ҳиротдадир.
Шаҳар билан қишлоқ аро
Бу иш даъво, исботдадир.
Сенда пул кўп деса шаҳар,
Қишлоқ айтар, сенда куч кўп.
Ўрта йўлда бола-чақа
Эртаю кеч ҳалала-ҳўп.   --
Ярми балчиқ, ярми тупроқ,
Ярми шаҳар, ярми қишлоқ.

Билмадик бу ишқал ишни
Қачон қилган қайси эга.
Бир генерал номи билан
Икки кўча бордир, нега?
Ўн беш ҳовли биринчи уй.
Ўн саккизта учинчи сон.
Адресини тополмасдан
Шаҳар бўйлаб хатлар сарсон.
Асли шундай чатоқми бу,
Шаҳарми бу, қишлоқми бу?

Почтамиз бор, қўшни, лекин
Қишлоқсан деб қарамайди.
Қишлоқ айтар, узоқ йўлга
Велосипед ярамайди.
Газет келмас биз томонга,
Кимсаси йўқ оролдамиз.
Додимизни тинглар осмон,
Робинзондек аҳволдамиз.
Элдан шунча йироқми биз?
Шаҳарми биз, қишлоқми биз?

Уралдан ҳам ўтиб кетди
Бухородан чиққан олов.

Чор-атрофдан буй таратар
Зангор ўтда пишган палов.
Ўн қадамдан ўтган қувур
Бизнинг уйга келолмайди.
Чунки бу жой қишлоқ эмас,
Лекин шаҳар бўлолмайди.
На асфальтмас, на тошлоқмас,
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Қишлоқ деса на боғ-роғу
Экин-тикин, мол-ҳоли бор.
Халқининг на пода боқиб,
Ер чопгудек аҳволи бор.
Манов қўшним фан доктори,
Чорвадорга ўхшамайди,
Бу қўшнимнинг вақти бўлмас,
Раҳбарликдан бўшамайди.
Шаҳарми бу, қишлоқми бу,
Аросат бир тупроқми бу?..

Билолмаймиз қай мамлакат,
Қай ўлканинг мулкидурмиз.
Қишлоқ борсак масхарамиз.
Шаҳар келсак кулкидирмиз.
Дўстлар, бизга кўмак беринг,
Бизнинг кўча қай ёндадир?
Ёки фалак азми билан
Адресимиз осмондадир!
Биз сутмидик, пишлоқмидик,
Шаҳармидик, қишлоқмидик?

1973

ТАНГРИ ВА ЯМОҚЧИ

Ямоқчи тапгрига деркан тинмайин:
— Эй худо?
Менга ҳам бир қайрилиб боқ!
Чоригинг сўкилса тикиб берайин,
Кавушинг тешилса
Солайин ямоқ.

Тапгри дебди бир кун:
— Ол боқий умр.
Фаришта бўлурсан!
— Э, қўй, керакмас!
Умр берма менга, бер озроқ кўмир,
Устига бир четан
Янтоқ бўлса бас.

Тапгри дебди:
— Тун-кун саждалар қилиб
Шулгамиди чеккан нолаю оҳинг.
Нима қилар эдинг менга сизгиниб,
Асли,
Аравақаш экан илоҳинг.

ҲАЗАЛНИ СЕВГАН ҚИЗ

Ҳолбуви Рустамовага

Сен кулиб турибсан,
Ҳар қандай шонр
Кўзларинг ўтида эриб кетади.
Ҳофиз Шерозий тирилиб ҳозир,
Ҳолишга дувёни бериб кетади.
Нотўқис оламнинг тўқис ва тугал
Ижоди сепмисан, мўъжизий талъат?

Сени пайдо этиб бунча мукаммал,
Ҳайрат қилмасмикин ўзи табиат.
Ўлмас шоирларнинг ўлмас қалами
Ўлмас байтлар битса сен учун жоъа.
Аммо шеъриятнинг ташбеҳ олами
Камолнинг олдида нақадар ожиз.
Ҳазални севибсан,
Сенга муносиб
Ҳазал бор эканми ёруғ дунёда?
Шоир бахтли эди бир ташбеҳ тошиб,
Шу кулиб турганинг қилса ифода.
Минг йил балки сени қилдилар таъриф,
Гоҳи ой дедилар, гоҳида қуёш.
Олам китобини кўрдим ахтариб,
Ҳеч шоир қалбингга топмабди қиёс.
Қошингга ёй нисбат, сочингга занжир,
Париларга нисбат жоду ва сеҳринг.
Байт йўқдир оламда қилғувчи тасвир
Оддийгина меҳринг, фидойи меҳринг.
Ҳазални хушлабсан,
Синглим, ташаккур,
Шеърга ишқ қўйганинг, майли, рост
бўлсин.
Сенга бирор сатрим бўлолса манзур,
Оёгинг остига пойандоз бўлсин.

Ш О И Р Л И К

Устоз Миртемирни эслаб

Шоирлик — бу ширин жондан кечмақдир,
Лиммо-лим фидолик майин ичмақдир,
Шоирлик — жигарни минг пора этмақ,
Бағир қони билан сатрлар битмақ.
Ўзни томчи-томчи, зарра ва зарра
Элга қурбон қилиб, энг сўнгги карра

Армон билан демак: «Эй она юртим,
Кечир, хизматингни қилолмай ўтдим».
Шундоқ яшар асли соҳиби ижод
Шундоқ яшаб ўтди Миртемир устод.

МУҲАРРИР

Нега ҳадеб менга танбеҳ берасан,
Нега ўз ҳолимга қўймайсан, ахир?
Нега ҳар сўзимдан айб қидирасан,
Беомон, ноинсоф, қаттол муҳаррир.

Ҳар сўзим маъносин қирқ хилда чақиб
Гоҳ полали дейсан; гоҳи тумтароқ.
Айтгин эй, каттакоп кўзойнак тақиб
Нималар излайсан шеъримдап, ўртоқ!

«Холис» хизматингни, биродар, қўйгин,
Илтимос, керакмас менга ёрдаминг,
Минг хил тафтишлардан, рост айтсам,
Жонга тегиб бўлди қизил қаламинг. тўйдим,

Қачон бу зулмдан бўлурман озод,
Қачон тугар экан бедодлик, ахир!
Афсуски, ҳеч кимга деёлмайман дод,
Чунки, мен ўзимман ўша муҳаррир...

КЕЧИКИШ

На тўю на аза,
на илч, на байрам,
Ҳеч қайга
ҳеч қачон,
ҳеч бир ҳолатда —

Вақтида келмаган
бу шўрлик одам,
Бир соат кечикар
ками, албатта.
Унда сира айб йўқ,
югурик давр
Мос келмади унинг
сусткаш жонига.
Тақдир кечиктирди
бир соат надир,
Камида бир аср
ўз замониغا.

ТУЙ ОҚШОМИДА

Икки ошиқ ўхшар юлдузлар аро
Учиб юрган ёндош сайёраларга.
Севги фазосида улар бор танҳо,
Не парво ердаги овораларга.

Улар биздан олис қилмоқда парвоз,
Сомон юлдузлари кумуш пойандоз...
Сиз эса, янгалар, таванда шаввоз
Чучвара уясиз тоғораларга.

Уларнинг қалбида энг юксак туйғу,
Қудрати олийга турар рўбарў,
Сиз эса, нотиқлар, сизга не қайғу,
Ҳадеб панд ўқийсиз бечораларга.

Севги — япроқларнинг шитирлашидир.
Севги — юлдузларнинг шивирлашидир.
Севгида самовий сукут яхшидир,
Сиз карнай қўшасиз ноғораларга.

Ошиқлар ғизоси бу оқшом висол,
Ташналик давоси лабдаги зилол.
Ичсинлар оташин шароби иқбол,
Қўйилг, олов ёқманг мохораларга.

Интизор жонларга беринг ал-амон,
Муҳаббат аршида урсинлар жавлон.
Эй, сен гўзал синглим, ошиқ укажон!
Оқ йўл саодатли ситораларга.

Ғ А Ф Л А Т

Табиатга дейлик ташаккур,
Бош ағайлик унга албатта.
Ноқуслиги учун тафаккур,
Бўлганимиз учун ғафлатда.

Севинамиз борлигимиздан,
Дўстлар билан қиламиз ҳузур,
Улар ўйи ниҳондир биздан,
Биз билмаймиз... Шунга ҳам шукур.

Муқаддасдир биз учун вафо,
Табаррукдир маъсум аҳдимиз,
Не эканин алдамчи дунё
Англамаймиз — бу ҳам бахтимиз.

Бу дунёдан кетармиз бир кун,
Бизга аён, аммо қай соат?
Беҳабармиз...
Одамзод учун
Ғафлат ўзи буюк саодат.

ВИРУСЛАР

Профессор Шабот Хўжаевга

Доктор хонасида ҳамма парса оқ,
Тонг нур талашади оқ туслар билан.
Оқ халатдек соч ҳам оқармиш бундоқ
Олиша-олиша вируслар билан.

Сизга ҳавас қилдим, доктор, менга ҳам
Мўъжизий бу ҳикмат берилса эди.
Сиз дору сургандек, мен қалам сурсам
Энг мудҳиш вируслар қирилса эди.

Кўлмаклар қуриди, тўқайлар ёнди,
Тарих архивида безгаклар букун.
Лекин қонимизга кирган — сохталиқ
Аъзои танимиз қақшатар бутун.

Сафсата қасрига меъмор устодлар
Моҳи хоссадаги товуслар мисол
Нопок сармоядан семирган зотлар,
Бағоят урчиди вируслар мисол.

Мансаб савдоси ҳам классик вирус,
Киритса арзийди тиббий дарсликка.
Шарсимон вирусни мумкин ўлдириш,
Чора йўқ юмалоқ худпарастликка.

Инсоф, диёнатни, ору номусни
Сариқ чақага ҳам олмаса инсон,
Олтин дарди каби сариқ вирусни
Йўқотмоқ мушкулдир — гепатит осон...

Йўталсиз ҳеч ерда ишинг битмаса,
Кўк қоғоз тутмасанг — кўролмасанг кун,
Бундоқ кўкйўталга чора этмаса
Кўкариб, ўпкालар қуриши мумкин.

Юлғичлик ҳар лаҳза лол қилар бизни,
Гриппдек унда ҳам минг бир хил тус бор.
Доктор, очиб кўринг дафтарингизни
Бундоқ жони қаттиқ қандай вирус бор?

Бу не дард — минбарга чиққан беибо
Чиройлик ёлғонга қарсак уришлар.
Мўминликнинг илиқ муҳити аро
Яйраб кўпаяди манфур вируслар.

Доктор, қулоқ тутинг! Момогулдирак!
Ҳаво тозармоқда — вирусга қирон.
Салом сенга, оппоқ, тиниқ келажак,
Олқиш бўлсин сенга, уйғонган бўрон.

СИЁСИЙ САБОҚ ЁКИ БЕК БЕКОВНИНГ ҒАРОЙИБ САРГУЗАШТИ

Бошқармага қўнғироқ
Бўлди гараждан:
Бугун — сиёсий сабоқ,
Мана шу ваздан —
Шофёрлар банд. Кечқурун
Машина бўлмас,
Маили, ой-йилда бир кун,
Осмон узилмас.
Гарчи бошлиқ ошёни
Озгина йўлмас.
Живдак қийналса жони,
Ҳойнаҳой, ўлмас.
Билъакс, очиқ ҳавода
Мириқар одам.
Хўжайин камтар, содда,
Хўжайин — ҳотам.

Бўлмади ҳеч норизо,
Қирмади томоқ.
Ўпиқирмади мутлақо:
«Қанақа сабоқ?»
Чунки масала позик,
Шофёр — ишчи халқ.
Сабоқ эса — сиёсий!
Демак, гараж ҳақ.
Шундоқ ажиб ишлар ҳам
Бўлар дунёда.
Мана, Бек Беков акам
Борар пиёда.
Яёв юрмоқ нечоғлик
Ноёб неъматдир.
Вақт олтин, аммо соғлик
Ундан қимматдир.
Дер ўзига, ҳеч меҳнат
Битмас дунёда.
Қани энди, бўлса вақт,
Юрсанг пиёда.
Юрсанг кўриб завқ билан
Атрофни, элни.
Ҳам бадан, ҳам кўнгилдан
Ёзсанг чигилни.
Бу не ҳаёт? Ҳамиша —
Гўё касалманд.
Уйда, йўлда, ҳам ишда
Ўриндиққа банд...
Шундай хаёл билан у
Борар лорсиллаб,
Аммо бир оз юрди-ю,
Қолди ҳарсиллаб.
Тўхтаб пича олди дам,
Бекатга келди.
Автобусда кетса ҳам
Бўлади энди.

Чарчаганда бошқа уй
Келарми бошга?
Автобус келди,
Вой-бўй,
Контингент бошқа.
Тўлиб турфа эл келар,
Тисланди...
Лекин,
Сиқиб келгап елкалар
Кўтариб секин,
Миндирди беихтиёр,
Шунда тиқинда
Халқ қудратин у илк бор
Сезди биқинда.
Бу ҳам қисмат иши-да,
Бўлари бўлди.
Зўр тирсаклар ичидан
Зўрға қутулди.
Кўйлак доғ-дуғ, шим — латта,
Қошу киприк чанг.
Дуч келган бир бекатда
Тушдию аранг —
Ногоҳ ёмон сўз келди
Ажаб, оғзига.
Лекин сўкмади, деди:
«Безобразие!»

Турар йўлда у якка,
Олдда анча йўл.
Ўтган ҳар ғилдиракка
Кўтаради қўл.
Эгар мағрур бошини:
«Олиб кет мани!»
Аммо бирор машина
Тўхтаса қани.

Ҳеч кишида бўлмасин
Бувдоқ кўргулик.
Ҳеч бошлиқни қилмасин
Яёв юргулик.
Фигонидан чиқар дуд,
Рапжир дамодам —
Шофёрларнинг бемаврид
Сабоғидан ҳам.
Фурсат ўтди, на қилса
Фойдасиз энди.
«Дежурка» ни чақирса
Ўларми эди.
Ё уйига қўнгироқ
Қилса-ку тайёр —
Гаражида янги оқ
«Жигули» ҳам бор.
Огриса-да оёғи,
Юриб боради.
Бош айланиб,— томоғи
Қуриб боради.
Ура-ура «хом калла»
Пешонасига,
Етиб келди маҳалла
Чойхонасига.
Уйигача қирқ қадам,
Ана, у ҳовли.
Лекин тўрт қадамга ҳам
Етмас мажоли.
Умрида ҳеч чойхона
Кўрмаган бир зот
Шу саргузашт баҳона
Ноилж, ҳайҳот,—
Лаънат ўқиб шўрига
Ичкари юрди.

Гурс чўкди-ю сўрига,

Кўк чой буюрди.
Енбошлади минг йиллик
Чойхўрдай худди.
Бир оз ором олгандек
Бўлди вужуди.
Чанқоғин босди обдон,
Ростлади нафас.
Ҳа, дунё бир азобдан
Иборат эмас.

У ҳозир жаннат аро
Сезар ўзини.
Сезмас атрофнинг аммо
Ҳайрон кўзини.
Атрофда ҳар хил гумон,
Э-воҳ, ажабо —
Чойхонада — каттакон,
Бунда не маъно?
Кимдир деди минг тахмин,
Фараздан кейин:
«Ишдан кетган у, тайин,
Тамом хўжайин».
«Чақув бўлган ё бошқа
Бирор кўргулик.
Ҳа, иш тушган шўр бошга
Аҳвол сўргулик».
Ликобчада майиз, қанд
Олиб Шокирбой,
«Янги дўст»ни қилар банд,
Узатар кўк чой:
— Амал ўзи бевафо,
Қайгурманг, ука.
Гоҳи чикка бу дунё,
Гоҳида пукка.
Мен ҳам қирқ йил давлатга
Ишлаган бўлсам,

Фақат «зав» бўлдим катта,
Энг камида — «зам».
Неча пўлат сандиқлар
Қўлимда бўлди,
Неча гўзал дўндиқлар
Йўлимда бўлди.
Келган чоғда омадим,
Бўлмадим сергак.
Бирор нарса олмадим
«Ҳайфсан»дан бўлак.
Шу-да чархи дун иши,
Жон этсанг нисор,
Оқибатда ҳеч киши
Бўлмас миннатдор.
Лекин тер тўккач одам
Маълум ёшгача,
Чойхонанинг гапоти ҳам
Жуда бошқача...
Борган сари очилиб
Сайрар Шокирбой.
Текин қулоқ топилиб,
Яйрар Шокирбой.
— Сиз ҳам энди биз қатор,
Қўшилиниг дарров.
Бегим куни шўрва бор,
Якшанба палов.
Хуш кўрсангиз шахматни,
Шахмат бор, иним.
Лекин ўша ғурбатни
Суймайди жиним.
Соатлаб мук тупишга
Сабр йўқ сира.
Ғуборингни тўкишга
Энг зўри — пирра».
Лекин анов сўрига
Борманг ҳеч қачон,

Чиниб оләр тўрига
Соли партизан,—
Қоқиб қулоғингизни
Қўлга беради.
Ушлаб олса бас сизни,
Сўзлайверади.
Зўри аммо улфатнинг
Бизларнинг улфат.
Гап бор ахир: суҳбатнинг
Яхшиси — гийбат.
Бек Беков худди қулоқ
Солгандай сўзга.
«Ҳа, ҳа» дейди-ю, бироқ
Хаёли ўзга.
Англар, аҳли чойхона
Бир шу зот эмас.
Юрагида нуроний
Чолларга ҳавас.
Кўзлардаги хотиржам
Осуда ҳикмат
Бахш этади унга ҳам
Сокин халоват.
Пироқларга элтади
Фикратнинг оти.
Кўз олдидан ўтади
Бутун ҳаёти.
Уйлаб кўрса, эс-хушини
Таниган кундан
Билди фақат юрт ишин,
Завқ топди шундан.
Ишлади, иш деб ёнди,
Ҳар он боғлиқ бел.
Фақат элга ишонди,
Унга эса — эл.
Ҳалол бўлди ва одил,
Ҳақ — дўсти, ёри.

Кўтарилди йилдан-йил
Пастдан юқори.
Бугун салкам миллистр...
Ва лекин, ҳайҳот,
Елдек ўтиб кетибдир
«Елвизак» ҳаёт.
Уф тортади бемажол,
Кўнгли бўлар ғаш.
Кунлар қўйма ғишт мисол
Бир-бирга ўхшаш.
Ҳар кун бирор топшириқ,
Ҳар кун фурсат зиқ.
Умри экан, воҳ, қизиқ,
Чизилган чизиқ.
Мажлис, сайлов, нутқ, яқун...
Эртадан то кеч.
Ўзи учун бирор кун
Яшамабди ҳеч.
Ешланади кўзлари,
Умр ўтибди.
Ешликдаги дўстлари
Тарқаб кетибди...
Унга ётдир нақадар
Аҳли чойхона.
Ўзи тенги кексалар
Буткул бегона.
Манглайига қўл тирар,
«Пишмаган калла!
Тобутингни кўтарар
Ахир, маҳалла!
Тўй қилса ким, сўроғлаб
Кирганинг борми?
Азасида бел боғлаб
Турганинг борми?
Е кулбанг бошқа лойдан
Соллинганмиди?

Тупроғинг бошқа жойдан
Олинганмиди?
Жон тикиб халқ йўлига
Тинмадинг, бироқ —
Бир одамнинг кўнглига
Еқдингми чироқ?
Дунё кўрган, фикри кенг,
Улуғвор, хотам —
Шуни ўйлабмиди, денг,
Министр одам.
Четдан боқиб танқидан
Ўз образига,
Хафа бўлди ақлидан:
«Безобразие!»
«Безобразие!» — деди...
Шокирбой шу он
Насихат қилар эди
Куйинтириб жон.
Ўргатарди: ҳар беш кун
Ҳаммомда наф бор.
Фойда қайси дард учун
Қайси доривор.
Бек Бековнинг сўзига
Қотдию қолди.
Олди уни ўзига,
Дарҳол йўқолди...
Мана, Бек Беков уйга
Қайтиб боради.
Чўмганича жим ўйга
Айтиб боради:
«Дунёда энг олий фан
Ва энг мушкул фан —
Муҳимни номуҳимдап
Ажратмоқ экан.
Ҳаёт экан зўр дарё,
Осоғина иш —

Ўша катта сув аро
Оқизоқ бўлиш.
Аввал сени ҳалимдек —
Қилиб ташлайдир.
Сўнг майдалаб минг бўлак
Бўлиб ташлайдир».
Шунча яшаб ниҳоят
Топди бир ҳикмат:
Тирик жонга оқибат
Боқийдир фақат.
Уйга кирди. Хотин лол
Жовдирар кўзи.
Нима бўлди? Бу не ҳол?
Тинчликми ўзи?
Бек Беков дер хотиржам:
— Ҳа, энди шундоқ...
Сабоқ бўлди, жонгинам,
Сийёсий сабоқ.

СОФ ҲАВОНИНГ ФОЙДАСИ

Қирқ йил ҳаёт қурдик
Хотинжон билан.
Қирқ йил бир-бирёвга
Ёндош, меҳрибон.
Уни «жоним» десам
Ҳаяжон билан.
У мени атайди
Ҳануз «акажон».
Олтмиш беш ёшимда
«Акажон» деса —
Не ажаб, мен ҳамон
Ёшликка ошно.
Ёшликнинг бир сирини
Аҳиллик эса,
Иккинчиси — сайр,
Мусаффо ҳаво.

Фақат ўзимизга
Аён сиримиз.
Келишиб олганмиз
Гўшангадаёқ —
Жаҳидан жунбишга
Келсак биримиз,
Ҳавога чиқамиз
Бошқамиз шу чоқ.
Танга даво экан
Соф ҳаво, билсам,
Неча қор, ёмғирда
Ивидим, қотдим.
Хотин билан қирқ йил
Яшаган бўлсам,
Қирқ йил соф ҳавода
Кечди ҳаётим.
Шундоқ умр кўрдик.
Хотинжон билан,
У мени асради
Соғлом, навқирон.
Уни «жоним» десам
Ҳаяжон билан,
У мени атайди
Ҳануз «акажон».

* * *

Совуқ чордоқларда қувғинди, шумшук,
Оч ўлим ваҳмида япаб ҳар нафас,
Тақдирдан нолғиди эгасиз мушук,
Хонаки қавмига қилади ҳавас.

Бу эса ухларкан тинч ва бепарво,
Бош қўйиб беканинг иссиқ тўшига,
Хаёлида кезар бўғотлар аро,
Ёввойи озодлик кирар тушига.

ДОНИШҚИШЛОҚ ЛАТИФАЛАРИ

1. Матмусанинг қишлоғи

Донишқишлоқ деган жой
Бордир бизнинг томонда.
Ўша қишлоқ аҳлидек
Доно халқ йўқ жаҳонда.
Жўяк тортиб томига
Мақка эккан ўшалар.
Калишини перронга
Ечиб кетган ўшалар.
Юз қоп ганчани бир йўла
Сувга қорган у ерлик.
Эчкини сартарошга
Олиб борган у ерлик.
Кўриб минораларни
Ўша ерлик улуғлар,
Деган: «Булар тескари
Туриб қолган қудуқлар».
Томдан бошлаб уй қурмоқ
Бўлиб тиккан ҳавога,

Девори йўқ ҳовлига
Урнатган ҳам дарвоза.
Ойга чиқмоқ йўли бор,
Жуда осон деган ҳам,
Темир йўлни кўтарса,
Тайёр нарвон деган ҳам.
Машинаси бор туриб
Миниб юрган хачирга.
Хизмат қилган «Волга»си
Эшакка ем таширга.
Пашшага соққон отган,
Қоққон қўйган чивинга.
Алмаштирган саррофдан
Ўтган кунни индинга,
Ой нурига хум тутиб,
Умид қилган пишлоқдан —
Соҳибхаёл фаришта
Ўша Донишқишлоқдан.
Донишқишлоқ қаерда?
Ўзимизнинг томонда.
Ўша қишлоқ халқидек
Доно халқ йўқ жаҳонда.
Ақл кўплик қилса бош
Ерилади деб ҳалак —
Бошларига донишлар
Кийиб юрар чамбарак.
Содда деманг уларни,
Улар содда бўлмайди.
Кулдирса ҳам сизларни,
Ўзлари ҳеч кулмайди.
У машҳур Алдаркўса,
Қалжўсанинг қишлоғи.
Ўзимизнинг қаҳрамон
Матмусанинг қишлоғи.

Китоб бўлар таърифи,
Ёзса — минг бир саҳифа.
Донишларнинг ишидан
Тингланг уч-тўрт латифа...

2. Матмусанинг қалпоғи

Қалпоқ олди Матмуса,
Қалпоқ деса қалпоқдай.
Уни кийиб Матмуса,
Йигит бўлди чақмоқдай.

Ўнта қўйга арзийди,
Ярақлаши бир жаҳон.
Бир қарасанг — сувсардек,
Бир қарасанг — олмахон.

Қалпоқ эмас — эртак у,
Қалпоқ эмас — тилла тож!
Қўйинг-чи, ресторанда
Ювмаса ҳеч йўқ илож.

Кирдилар, ўлтирдилар,
Буюрдилар арақни.
Доно Матмуса учун
Ичдилар бош қадаҳни.

Қалпоққа тери берган
Сувсар учун ичдилар.
Шундай қалпоқни сотган
Овсар учун ичдилар.

Эсланмаган қишлоқнинг
Итигача қолмади.
Мақталмаган қалпоқнинг
Ишигача қолмади.

Хўи ичдилар ўйламай
Ҳисоб-китоб қилмоқни...
Охирида пул етмай
Тошхирдилар қалпоқни.

3. Матмусанинг лагани

Матмусавой шаҳардан
Лаган олиб қайтарди.
Йўл-йўлакай ўй суриб,
Ўз-ўзига айтарди:
Бу лагани кўтариб
Олиб борсам қишлоққа,
Хотин уни албатта
Идиш қилар пишлоққа.
Тийиб бўлмас ҳеч қачон
Бола-чақа деганни.
Улар пишлоқ талашиб
Синдиришар лагани.
Шунда излаб чегачи
Мен нотавон бечора,
Қайта келиб шаҳарга
Бўладирман овора.
Машойихлар гапи бор,
Иш кўзини бил, деган.
Ҳар юмушда эртанинг
Ҳисобини қил, деган.
Нима қилсам экан деб,
Бир дам ўйга толди у.
Сўнг лагани синдириб,
Чегалатиб олди у.
Шундай қилиб, уйига
Қайтди оғзи қулоқда.
Ҳамма унинг ақлига
Қойил қолди қишлоқда.

4. Матмусанинг чархпалаги

Полвои эди Матмуса
Тўрт фил кучи жам эди.
Қишлоқда энг зўр, аммо
Ақли бир оз кам эди.
Матмусани шундан ҳеч
Кўзга илмас эдилар.
Қўрқсалар ҳам ундан, ҳеч —
Ҳурмат қилмас эдилар.
Бир кун деди Матмуса,
Шундай кучга эгамен.
Шухратим йўқ эл аро,
Беобрўман нега меп?
От кўтардим тиш билан,
Кулди фақат одамлар.
Арзимаган иш билан
Топди ҳурмат одамлар.
Энди зўр бир иш билан
Ҳайрон қилай ҳаммани.
Доно бўлиб бир ўзим,
Нодон қилай ҳаммани.
Бўз ариқда кўп замон
Бор эски бир чархпалак.
Қўрибдики, бир томон
Айланар у гилдирак.
Балки минг йил нарида
Айлангандир шу йўсин.
Матмусанинг даврида
Янгилик бир иш бўлсин.
Турди бир оз ўй суриб,
Юрди шахдам илгари.
Чархпалакни суғуриб
Шартта қўйди тескари.
Бу ижоддан эл дарак —

Топди саҳар паллада.
Жадал чопар чархпалак,
Лекин сув йўқ далада.
Ўйлар аҳли уламо
Тузатмоқнинг йўлини.
Мағрур турар Матмуса
Белга қўйиб қўлини.
Ким чархпалак косасин
Ялпоқ қилиш керак, дер,
Ким косага осма сим
Қопқоқ қилиш керак, дер.
Дер идроки энг юксак
Қашиб туриб каллани:
— Дарёни сал кўтарсак,
Сал туширсак далани...
— Йўқ иш битмас «сал» билан
Қишлоғимиз эрлари —
Чархпалакни гал билан
Айлантирсин тескари.
— Йўқ, кучимиз ожизроқ,
Қийналмасин эл жони.
Тескарига оқизмоқ
Тўғри бўлар дарёни...
Эмиш, ҳамон қилар баҳс
Ўша қишлоқ эрлари.
Чархпалак-чи, сув бермас,
Айланармиш тескари.

5. Матмусанинг тандири

Матмусага бир куни
Хотини: Ҳой, эр,— деди.
Ҳаммада бор, менга ҳам
Тандир қуриб бер,— деди.

Пишиқ эди Матмуса,
Бошга қўйиб қўлини,
Ўйлаб топди энг арзон
Тандир қурмоқ йўлини.
Дехқончилик сомон, жун,
Лой қоришни билади.
Ўзи тайёр қолип-ку,
Нега пул сарф қилади?
Лойни қорди, ишлатиб —
Занг кетмону пақирни.
Сўнг офтобга чўк тушиб,
Болаларни чақирди.
Қийқиришиб болалар
Атрофида чоңдилар.
Қорни, бўйни аралаш
Лойшувоқни ёпдилар.
Бундоқ тандир бўлмаган,
Йўқдир ҳеч бир китобда.
Тандирини Матмуса
Қуритади офтобда.
Қотган сари танда лой
Ҳар бир мўйи жимирлар.
Чиганоқ қурт сингари
Фақат боши қимирлар.
Кўп қийналди Матмуса,
Мард эмасми — чидади.
Тандир тайёр, энди мард
Ундан қандоқ чиқади?
Пилла ёрар капалак,
Қил суғрилар хамирдан.
Лек Матмуса чиқолмас
Ўзи қурган тандирдан.
Етар етти қўшвиға
Унинг нола-хониши,
Маслаҳатга йиғилар
Қишлоқ аҳли-дониши.

Ким дер: Э-воҳ, бечора.
Ким дер: Кўринг тақдирни.
Баҳс бошланди — масала:
Бутун олмоқ тавдирни.
Охир деди бош ҳакам
Чимирганча кошини:
— Бир чора бор: арраланг
— Матмусанинг бошини.
Майли, деди Матмуса,
Рози бўлмай нетайин,
Билмадинглар қадримни,
Ҳамманг жинни, бетайин.
Кессангизлар бошимни,
Мен ниятга етарман.
Бошим олиб бу ердан
Бирор ёққа кетарман.

6. Матмусанинг уйланиши

Сафар қилди Матмуса
Олисдаги шаҳарга.
Ул шаҳарда йўлиқди
Бир ҳур парипайкарга.
Бўйдоқ эди Матмуса,
Узоқ турмай ўйлашиб,
Қишлогига қайтди у
Ул саанамга уйлашиб.
Ҳеч гап эмас бахт келса
Айтар омад деб буни:
Уч ой ўтмай жононнинг
Яқинлашди ойи-купи.
Ҳамма ҳайрон, ҳамма лол,
«Биз бир йилча кутардик,
Матмусанинг хотини
Чиқиб қолди ударник».

Не экан, деб, шошилиб
Зарбдорликнинг бу сири,
Чопиб келди суҳбатга
Донишгазет мухбири.
«Биз ҳам четда эмасмиз.
Биз ҳам шерик меҳнатга»—
Деб Матмуса тиржайиб,
Қўшилади суратга.
Эртасига бу хабар
Тарқаб кетди ҳар ёққа.
Сарлавҳа ҳам чиройлик:
«Илгор ўрнак — қишлоққа».
Хат ёғилар эрлардан:
«Ташаббусни қўллаймиз!
Хотинларни тажриба
Алмашишга йўллаймиз!»
Алвон-алвон шиорлар
Пайдо бўлар ҳар жойда:
«Янгиликка — катта йўл!»
«Тўққиз ойни — уч ойда!»
Ҳайъатларда кеккайиб
Яйраб юрар Матмуса.
Биз ундоқ, биз бундоқ деб
Сайраб юрар Матмуса.
Алқиссаким — баъзида
Шундай бўлиб қолади —
Биров қилиб меҳнатни,
Биров обрў олади.

7. Қизиқувчан Матмуса

Опиноқ кўйлақ, янги шим
Кийиб олиб байрам кун,
Уйга қайтар Матмуса
Ширин бўлиб кечқурун.
Қайтар завққа қўшиб завқ,

Ҳам куч қўшиб кучига.
Бир пайт кўрса аллаким
Симёғочнинг учига —
Қогоз осиб қўйибди.
Икки қатор ёзиб хат.
Ўқимоққа Матмуса
Ҳарчанд қилар ҳаракат —
У томондан қарайди,
Қарайди бу томондан.
Билмай кетса не хат бу,
Чиқа олмас армондан.
Қизиқувчан иштиёқ
Унга тинчлик бермасди.
Кўйлакни ҳам аямай
Симёғочга тирмашди.
Чиқди, кўрди, ўқиди,
Ким ақлдан озибди?
«Эҳтиёт бўл, симёғоч —
Бўялган», деб ёзибди.
Ўқидию танидан
Чиқиб кетди муздек тер,
Уйга келиб дафтарга
Ёзиб қўйди тўрт йўл шеър:
«Эй, одамлар, билишдан
Ўзингизни тийманглар.
Қизиқувчан бўлсангиз,
Янги кўйлак кийманглар!»

8. Матмусанинг дутори

Матмуса қўй сотгани
Шаҳарга келиб қолди.
Қайтишда битта қўйнинг
Пулига дутор олди.
Уйга келгач, йўлакка
Боғладию отини,

Завқи сизмай юракка,
Чақирди у хотинни.
Мана, хотин, кўриб қўй,
Мановни дутор дейди.
Манов боғични парда,
Манов ипни тор дейди.
Манов қулоқ, бу харрак,
Яъни, эшак боладир.
Шаҳарлик уни бундай —
Бундай қилиб чаладир.
«Муножот» деб отини,
Матмуса куй чалибди.
Қулоқ солиб хотинни,
Роса қойил қолибди.
Депти:
Раҳмат, шаҳарлик —
Яхши чолғу берибди.
Фақат битта нарсага
Ақлим етмай турибди.
Бир маҳал бобомда ҳам
Шундай чолғу бор эди.
Эсимдан адашмасам,
Ўша ҳам дутор эди.
Лекин у чалмай туриб,
Қулогини бурарди.
Бармоғи ҳам манов ип
Устида югурарди.
Сен бўлсанг битта ерни
Тутганча қолавердинг.
Бир хил тингир-тивгирни
Қўймасдан чалавердинг.
Жаҳли чиқиб Матмуса,
Хотинни сўкибди.
Кетган қўйи учун ҳам
Аламни тўқибди:
«Эй хотин, сен эрипга

Нодон гапни деб қўйдинг.
Нима бўлди!
Ё қариб
Эс-ҳушингни еб қўйдинг!
Бобонг қўли дуторда
Югурса югургандир.
Шўрлик керак пардани
Тополмай қидиргандир.
Энди мен чалганимда
Оғзингни юм, жим, депти.
Бобонг парда қидирган,
Мен уни топдим, депти.
Матмуса, шундай қилиб,
Кўкрагини керибди.
Эрини дово билиб
Хотин ҳам тан берибди.
Алқисса шу:
Машшоҳлар —
Кидиришини ташласин.
Керак парданн топган
Матмусалар яшасин!

9. Тандир кийган Матмуса

Ўзи тандир қуролмай,
Кўниб охир тақдирга,
Шаҳар томон йўл олди
Матмусавой тандирга.
Тандир бозор қизигап,
У тушгача айланди.
Ва ниҳоят бозорнинг
Зўр тандирн сайланди.
Чертса уч кун жарапглар,
Бир умрга етади.

Лекин уни қишлоққа
Қандай олиб кетади?
Ўйлаб кўрса, эшакка
Ортмоқнинг йўқ чораси.
Ортганда ҳам арқонлаб
Тортмоқнинг йўқ чораси.
Аҳли бозор йиғилди,
Қизиб кетди маслаҳат.
Барчада бир шу ташвиш,
Ҳаммада шу ўй фақат.
Кенгашилди, ўйланди,
Миндирилди охири
Эшагига — Матмуса,
Матмусага — тандир.
У шод, бундоқ тadbирни
Топмас энг зўр топқир ҳам,
Ўзи яёв қолмади,
Зап ўрнашди тандир ҳам.
«Хайё-ҳайт» деб йўл олди
Донишқишлоқ томонга.
Мана, тандир ичидан
Қараб борар осмонга.
Ҳар қанчаки интилар
Матмуса йўл кўролмас.
Менинг уйим қайда деб
Одамлардан сўролмас.
Кетиб борар таваккал,
Кўкка қараб «Тавгрим!»— дер,—
Мени қилма шарманда,
Эшагимга ақл бер».
Бедапоя кўрганда
Эшак шўрлик нетади?
Қишлоқ қолиб мағрибда,
Машриқ томон кетади.
Кун ботару шом тушар,

Юлдуз чиқар осмонга,
Ҳамон борар Матмуса,
Етмас манзил-мақонга.
Дейдиларки, то бу дам
Йўлда эмиш Матмуса.
Боши ҳам йўқ, чеки йўқ
Чўлда эмиш Матмуса.
Аё дўстлар, адашган
Бир мўминдан кулмайлик.
Матмусадек ўзимиз
Тандир кийган бўлмайлик!

ТУШЛИК ТАНАФФУС

Сокингина яшар эди у,
На шодлиги аён, на дарди.
Тонгда тўғри ишга борару,
Оқшом тўғри уйга қайтарди.

Улфати йўқ, кўча кезмаган,
Маишат не билмаган одам.
Биров сезиб, биров сезмаган
Борлигию йўқлигини ҳам.

Бир мўминга доим бир қотил
Эш бўлгандай ёруғ дунёда,
Манглайига битганди хотин,
Азозилдан ўн бор зиёда.

Чўнтагига эрнинг тўр халта,
Қулоғига солиб олам гап.
Рўйхат қоғоз билан албатта,
Кузатарди ҳар кун эрталаб...

Содда, ношуд, ориқ, кичкина...
Ҳар кун уйда ўлтириб оқшом,

Газетдан кўз олмай, тинчгина
Эшитарди хотиндан дашном.

Тирикликнинг ташвиши, гами
Ҳаммаи ҳам қилгандек адо,
Сўнди бир кун умрининг шами,
Бу оламдан кетди бенаво.

Хотин кўзни очиб ғафлатдан,
Билди — таянч тоғи йўқолди.
Шаддод хотин шунда дафъатан
Муштипарга айланди-қолди.

Кўргиликнинг барп — дафъатан,
Қазо боқмас нолаю зорга.
Мапа, у ҳам бир кун одатан
Шам кўтариб келди мозорга.

Қудрат тиланг энди сабрига,
Уни кутар бунда турфа ҳол,
Қотиб қолди!
Эри қабрига...
Шам ёқарди ўзга бир аёл.

Лол қотди у.
Тўплаб ниҳоят
Бор макрию иродасини,
Яширолди кўздаги ҳайрат
Ва ҳаяжон ифодасини.

Аёл сари юрди бепарво,
Салом берди.
Сўраб кечирим,
Деди кўнгил олгандай гўё:
— Ким бўлади бу одам?
— Эрим.

«Эрим». Бу сўз хотин кўксига
Оловли ўқ бўлиб санчилди.
Энди билди,

Уни эр нега —
Хуш кўрмасди,
Ҳа, энди билди.

Наҳот шундай беозор одам...
Наҳот бўлган бошқа хотини...
Мана, энди шундан кейин ҳам
Оқлаб кўринг эркак зотини.

Ғани энди гўрни очса-ю,
Бевафони тутса сўроққа.
Сўнг эрига қўшиб мана бу —
Мегажинни кўмса тупроққа.

Э-воҳ, аёл газабидан ҳам,
Макридан ҳам асра, худойим!
Ендирса-да ичини алам,
Савол сўрар яна мулойим:

— Болалар-чи?

— Қолмади ёдгор,

Менга унинг ёди кифоя.

Ғайриодат бу ишқ — бетакрор,

Эшитсангиз қилай ҳикоя.

Мен у билан тушлик чоғида

Ошхонада дастлаб кўришдим.

У столнинг нариёғида,

Мен бу ёқда ўтирганча жим —

Овқатландик.

Эртасига ҳам,

Индинга ҳам шу бўлди такрор.

Еттинчи кун деганда илк бор

«Яхшимисиз» деди бу одам.

Танишув кун бўлди у бизга,

Саломлашиб юридик неча кун...

Кечирасиз, не бўлди сизга?

Титраянсиз, сингилжон, нечун?

— Ҳечқиси йўқ, совқотдим бир оз.
Давом этинг.

— Хулласи калом,
Бир-бировга ўргандик оз-оз,
Бир-бировга боғландик тамом.

Шундай экан қисмат хоҳиши,
Мен ҳам эдим кимсасиз, танҳо.
У камина беозор киши
Юрагимга бўлди ошино.

Мен-ку, ёлғиз эдим,
На отам,
На онам бор, на оилам бор.
Ёлғиз экам дунёда у ҳам
Фарзандлар ёўр, хотин — дилозор.

Содда, ночор, кўримсиз, аммо —
Қалби унинг бир олам эди.
Теран фикрат, ҳислар мусаффо,
Фидойийлик жамулжам эди.

Э-воҳ, қадрин билмади дунё,
Лойда ётган дур эди бу зот.
Менинг зулмат ҳаётим аро
Ярқ этган бир нур эди бу зот.

Дардлашардик бечора билан,
Иккимизда надомат, афсус,
Ғам-андухлар изҳори билан
Ўтар эди тушлик танаффус.

У сўзларди, мен тинглар эдим,
Мен йиглардим, куярди у ҳам.
Гоҳи узоқ ўлтирардик жим,
Кўзимизга чўкиб тубсиз ғам.

Менинг кўзим дерди:
«Эй, азиз;
Қайда эдинг ўттиз йил аввал?».

Унинг кўзи дерди:
«Фойдасиз...
Бу оламда бахт йўқ мукаммал».

Менинг кўзим дерди:
«Мен муҳтож,
Қидиргандим сени бир умр».

Унинг кўзи дерди:
«Не илож,
Кеч бўлса ҳам кўришдик, шукр».

Сўрсаларки, қай вақт саодат
Бўлган сенинг умрингга ошно?
Дердим: Беш йил —
Ҳар кун бир соат,
Фақат тушлик танаффус аро.

Ўзга макон, ўзга замонда
Мавжуд бўлган олис юлдузлар —
Эл кўзидан пинҳон осмонда
Кўришгандек фақат кундузлар —
Биз ҳам шундай яшадик беш йил,
Бу ҳам турмуш...

Мана, ниҳоят,
Жудо бўлдик...
Бор гап шу, сингил,
Тамом бўлди дардли ҳикоят.

Оқшом чўкар,
Тушар қоронгу,
Хазонларни суцулар шамол.
Яримта ой, сурганча хаёл,
Сокингина таратар ёғду.

Қабристонда қолмаган одам,
Хувиллаган сукунат аро —
Бир қабр узра ёнар икки шам,
Икки аёл йиғлар бесадо...

Олтин девор

ОЛТИН ДЕВОР

Уч пардали комедия

ТАНИШТИРУВ

Саҳнага чиройли кийинган, келишган бир йигит чиқади.
У Қиличбек.

Қиличбек — Ассалому алайкум. Бугунги даврани олиб бориш менга топширилган. Кечамиз ҳали узоқ. Даврада ҳаммага навбат тегади. Хонандаларимиз созини созлагунча мен сизларга бир ҳикоя айтиб бермоқчиман.

(Музика)

Бу воқеа яқин кунларда Тақа маҳалласида бўлган. Ўша одамлар ҳозир ҳам бор. Мана улар: Мўмин! (Қоровул ҳуштаги овози келади ва милтиқ осган, фону с кўтарган Мўмин киради) Ёши олтмишларда бўлса керак. Эски шаҳардаги дўконга қоровул.

Мўмин — Ким у бемаҳалда юрган? (Қиличбекка) Э-ҳа, сизмидингиз! Ассалому алайкум. Қани юринг, чой қилиб бераман, қовун сўяман... (Ҳуштагини чалиб чиқиб кетади).

Қиличбек — Абдусалом. Унинг қирқ йиллик қадрдони. Ўзи ямоқчи. Мўминнинг айтишича, ундан беш ёш кичик, ўзининг айтишича етти ёш катта.

А б д у с а л о м — (Қиличбекка.) Акаси жонидан
менинг гапимга ишонаверинг. У бекор айтибди.

Қ и л и ч б е к — Бошим кал, кўнглим позик, деган
гап, асли, шу киши тўғрисида айтилган. (Абдусалом чи-
қади. Хуриниса киради.) Хуриниса. Мўминнинг хоти-
ни. Уни бекитиқча кинначилик қилади, деганлар бекор
айтибди. Бу бир-иккита кўролмаганлар тарқатган
гап.

Х у р и н и с а — А? Нима? Ҳа, майли, майли. (Чи-
қади. Дилоромнинг «Нодир» деб чақирган овози кела-
ди, сўнг ўзи киради.)

Қ и л и ч б е к — Дилором. Абдусаломнинг қизи. Ўт-
мишда бир шоир айтгандай: Чиқди гулгун кийибон
бўлди қиёмат, ҳай-ҳай! Ана ҳусну ана қадду ана қо-
мат, ҳай-ҳай!

Д и л о р о м — Нодир, бу ёққа! (Чиқади. Нодир
киради.)

Қ и л и ч б е к — Нодир. Мўминнинг ўғли. Ўша қад-
ду қомат ишқида шоирлик дардига гирифтор бўлган
бир бечора.

Н о д и р — «У бир Дилором!» (Чиқади. Зуҳра ки-
ради.)

Қ и л и ч б е к — Зуҳра. Мўминнинг қизи. Бу шайтон
қизда жуда гап кўп. (Зуҳра қаҳ-қаҳ уриб, чиқади.
Матлаб киради.) Матлаб. Бу йигитнинг Зуҳрада илин-
жи бор. У ҳозир Арабистондаги бир қурилишда инже-
нер. У араб тилида болахонадор қилиб сўкса, бизнинг
баъзи чала муллалар оят ўқияпти деб кўзларига ёш
олишади.

М а т л а б — Соғиндим, ёруғ юлдузим.

Қани билсанг эдинг, олис юртларда
Сенга интилганим, зор бўлганларим...

Чиқади. С а и д м а л и к киради.

Қ и л и ч б е к — Саидмалик. Бир вақтлар Дарвозада заргарлик дўкони бор эди. Ҳозир хўжалик ишлари бўйича муовин бўлиб ишлайди. Лекин камтарлик юзасидан пиёда юради. *(Саидмалик чиқади. Шафоат киради.)* Шафоат. Мабодо бозорда юрганингизда чап юзида йўлпашшадек холи бор жувон ёнингизга келиб: «Ассалому алайкум, мулла ака, сизга нима керак?» деб сўраганми? У Саидмалик заргарнинг иккинчи хотини бўлади.

Ш а ф о а т — Учта узугимни зўрға пулладим. Бугун бозор касод. Ҳой, хўжайин, тўхтавг, қаёққа? *(Чиқади. Доктор киради.)*

Қ и л и ч б е к — Доктор. Бу одамни аслида доктор деса ҳам бўлади, демаса ҳам...

Д о к т о р — Қаерингиз оғрияпти, ука?

Қ и л и ч б е к — Мен касал эмасман.

Д о к т о р — Кечирасиз, ука, вазифамиз.

(Чиқади)

Қ и л и ч б е к — Доктор дегандан демаган маъқул, чунки доктор сира бунақа бўлмайди.

О қ с о қ о л киради.

Оқсоқол. Собиқ мактаб директори. Ҳозир шахсий пенсионер. Маҳалла оқсоқоли. *(Оқсоқолга)* Ассалому алайкум. *(Халққа.)* Бугунги даврани аслида шу киши олиб боришлари керак эди. Лекин оқсоқолимиз қозонни бировга ишонмайдилар.

О қ с о қ о л — Ҳай-ҳай. Одам деган шунақа жойда ҳам ҳазиллашадими. Э, қўйинг-э! *(Чиқади)*

Қ и л и ч б е к — Қиличбек. Бу каминаи камтаринлари. Ҳалиги Саидмалик заргарга шогирдман. Аслида...Ҳа, майли, мен ўзимни охирида таништираман.

Воқеа мана бундай бўлди...

БИРИНЧИ ПАРДА

Биринчи манзара

Баҳайбат бир дарахт. Унинг чап тарафида 101 рақамли эшик. Унғ тарафида 103 рақамли турли-туман яшиқ тахталаридан ишланган эшик. 101 уйда ямоқчи Абдусалом, 103 уйда эса қоровул Мўмин истиқомат қилади. М ў м и н фиғони фаллакка чиқиб Абдусалом ошнасиникидан чиқиб келади.

М ў м и н — Сичқон сифмас инига, галвир боғлар думига. Э кўрпангга қараб оёқ узат-да, хумпар. Ўзинг битта сўзанига суянган ямоқчисан-у, дардағанг оламини бузади. Яна нима дейди, денг: 4 қош ун, 2 қош гуруч. 2 та қўй, битта новвос, беш бош-оёқ сарпа, яна қанча пул... Ў-ҳў, танти бойвачча бўлиб кет-э! Қирқ йиллик қиёматли қўшним бўлиб ҳали ҳам сени билмаган эканман.

А б д у с а л о м киради

А б д у с а л о м — Ў, мен тўй қилмоқчиман, тўйчиқ эмас. Эл-юртнинг ошини еган одамман. Ўзим камбағал бўлсам ҳам, ҳимматим баланд, акаси.

М ў м и н — Ҳа, энди дўстим, ҳол-аҳволим ўзингга маълум. Нима қиласан мени қийнаб? Мен ахир Саидмалик бойвачча эмасманки, бунақа нарсаларга кучим етса. Беҳуда зўрлик умуртқани синдиради, деган гап бор.

А б д у с а л о м — Ҳа, умуртқангни эҳтиёт қил, керак бўлади. Бу дунёда орттирган нарсаларингни нариги дунёга орқалаб кетасан.

М ў м и н — Қоровулда давлат нима қилади, дўстим.

А б д у с а л о м — Ҳў, қоровул бўлсангиз нима, каттакон бир дўконнинг қоровулдиси. Чайқов бозор

ҳам шундоқ ёнбошингизда. Нима қиласан ўзингни гўлликка солиб?

М ў м и н — Нима, мен олибсотар, текинхўр демоқчимисан?

А б д у с а л о м — Бўлди, гап тамом.

М ў м и н — Кел энди, огайни, қўлли оч, фотиҳа қилайлик.

А б д у с а л о м — Йўқ, йўқ. Менинг қизим Москов деган шаҳарга бориб доктор бўлиб қайтган. Ҳа, ҳар ойда юз сўлкавойни қўйнингизга жарақлатиб солади.

М ў м и н — Ҳа, бизни ўғлимиз-чи, Нодиржон, мухбир бўлиб шеър ёзади. Даста-даста китоблари чиқади.

А б д у с а л о м — Менга хўроз бўлсин, тухум қилсин. Оладиганидан гапир.

М ў м и н — Оладигани, ҳар қалай, ямоқчиникидан кам бўлмаса керак.

А б д у с а л о м — Куёвтўранинг топганлари ямоқчиникидан кам бўлмайдиган бўлса, мухбир дегани ҳам ямоқчидек бир гап экан-да.

М ў м и н — (ялиниб.) Келинг энди, фотиҳа қилайлик, қўша қаришсин.

А б д у с а л о м — Ҳалиги шартларга кўнсангиз кўндингиз, бўлмаса, сиз қиз сўраганингиз йўқ, мен сизга хўп деганим йўқ. Ёлуғлик қозон ёлуғлик. Гап тамом, вассалом.

М ў м и н — Шундайми?

А б д у с а л о м — Шундай.

М ў м и н — Бўлмайдими?

А б д у с а л о м — Бўлмайди.

М ў м и н — Ҳе, мен ямоқчининг қизига зор эмасман. Менинг ўғлимга кимлар қизини бермайди?

А б д у с а л о м — Ҳе, қоровул! Менинг қизимга магазин мудирларидан совчилар келяпти, ҳа!

(Кета бошлайди)

М ў м и н — Барибир, кўнасан, кўнмай қаёққа борардинг.

А б д у с а л о м — Ҳе, бор, тошингни тер.

(Уйига кириб кетади.)

Икки қадрдон ўртасидаги можарони девор орқасидан эшитиб турган Х у р и н и с а кафтгир кўтариб эрининг олдига чиқади.

Х у р и н и с а — Нима деди?

М ў м и н — Уф, йўқ деяпти.

Х у р и н и с а — Ҳой, дадаси қизишманг. Мол эгаси оғзига сиққанини сўрайди, савдонни харидор пиштади. Ётиғи билан гаширсангиз Абдусалом ака ҳам тушунади. У ҳам одам.

М ў м и н — Одам эмас.

Х у р и н и с а — Нима?

М ў м и н — Одам эмас, деяпман, гаранг! Одам бўлганда шу ишни қилармиди?

Х у р и н и с а — Қани, ўтиринг-чи. Ўхшатмай учратмас деб шуни айтадилар. Иккаласи ҳам бир-биридан тажанг, бир-биридан қайсар. Ким айтади сизларни қирқ йиллик қадрдонлар деб. Бундоқ танангизга ўйланг, дадаси. Ўғлингиз, Дилоромдан бошқасига қарамайман, деса. Дилором ҳам Нодирни кўрганда кўзини сузиб турса, сизларнинг жанжалларингиз қаёққа борарди? Худо кўрсатмасни, иккаласи топишиб бирор юртга кетиб қолишса, унда нима бўлади? Ёлғизгина ўғлим-а!

(Йиғлайди)

М ў м и н — Э, бас қил. Ҳеч қаёққа кетиб қолмайди.

Х у р и н и с а — А?

М ў м и н — Ҳеч қаёққа кетмайди, деяпман.

Х у р и н и с а — Шупақа қилаверсангизлар кетиб ҳам қолишади. Билиб қўйинг, бир кори ҳол бўлса, икки қўлим умрбод ёқангизда.

М ў м и н — Ҳе, бор, бор-эй, ишингни қил, эрақларнинг ишига аралашма!

Х у р и н и с а — Э, жиндаккича жопи бору бунинг туришини қаранг! Даст кўтариб дарахтнинг устига ўтқазиб қўяман, додингизни худога айтасиз!

М ў м и н — Буниси дағдаға қилиб турса, увиси тушуимаса, ўртада мен нима қилишим керак? Уф-ф! Нима қилдим-а! Бошим қотди-ку. Бир ҳисобда бу гарангнинг ҳам гапида жон бор. Икки ёш бир-бири билан топишиб кетса, биз қарилар нима деган одам бўламиз-а? Йўқ, яна гаплашиб кўрмасам бўлмайди.

Девор ёнига келади.

Абдусалом! Хў, мулла Абдусалом.

А б д у с а л о м — *(ичкаридан.)* Абдусалом йўқ.

М ў м и н — Э, дўстим, бу ёққа чиқинг энди. Гап бор.

А б д у с а л о м — Ишим кўп, вақтим йўқ.

М ў м и н — Чиқа қолинг энди. Каллага бир фикр келиб қолди.

А б д у с а л о м — Бедананинг тухумндай каллангизга нима фикр кела қолди?

М ў м и н — Бир фикр келди-да! Бу ёққа чиқинг. Майли, мен кўндим.

А б д у с а л о м — Ҳа бу, бошқа гап. Кўнмай қаёққа борардинг. *(Чиқади)*

М ў м и н — Бўпти. Қани ўтиринг-чи, қуда. Майли, сиз айтганча бўла қолсин. Лекин...

А б д у с а л о м — Нима лекин? Яна нима гап?

М ў м и н — Шошманг, шошманг. Гап бундай. Иккаламизнинг ҳам ҳолимиз бир-биримизга маълум. Тўйни бир жойда қилсак.

А б д у с а л о м — Тўй бир жойда бўладими?

М ў м и н — Эшигимиз ёнма-ён бўлса, меҳмонлар у эшикдан кириб, бу эшикдан чиқиб юрадими? Тўй бир жойда бўлса, ҳам йигинчоқ, ҳам тартибли, ҳам арзопроқ тушармиди, дейман-да.

А б д у с а л о м — Тўй сизникида бўладими?

М ў м и н — Ҳа-да.

А б д у с а л о м — Мен ёру биродарларим, қариндош-уруғларимни Сизникига таклиф қиламанми?

М ў м и н — Шундай бўлади-да.

А б д у с а л о м — Учоқ, қозон-товоқ, тугун-терсак бизникида бўладими?

М ў м и н — Майли.

А б д у с а л о м — Майли, дейди-я! Омин оллоху акбар!

(Туради)

М ў м и н — Э, қаёққа?

А б д у с а л о м — Бор-бор-эй! Тўй бу кишиникида бўлар эмиш. Сизникида тўй қилиб бўладими? Олқиндидай ҳовлингиз бор. Тўй бўлса, мана меникда бўлади.

М ў м и н — Ҳали сизнинг ҳовлингиз катта бўлди-ми? Тўртта одам кирса, бешинчиси лайлакка ўхшаб бир оёғини кўтариб туриши керак. Тўй бизникида бўлади. Нима қилса ҳам, ўғил уйлаптиряпман.

А б д у с а л о м — Мен ёлғиз қизимни чиқармоқчиман. Тўй бўладиган бўлса, мана, меникда бўлади.

М ў м и н — Бўлмаса мана бундай қиламиз, дўстим. Ўртадаги бир парда деворни бузамиз, ҳовлини катта қиламиз. Тўйни бир жойда ўтказамиз. Бўлдими?

А б д у с а л о м — Йўқ, ҳар бир инсонга бир уй, бир гўр, деганлар машойихлар.

М ў м и н — Машойихлар айтган бўлса эски замонда айтган, ҳозир янги замон.

А б д у с а л о м — Ҳикматнинг эски, янгиси бўлмайди, ошнам.

М ў м и н — Бугун бўлмаса эрта, эрта бўлмаса индин уй-жойнинг бузилади. Нима қиласан эски ҳовлига ёнишиб. Бульдозер тумшугини тираб турибди-ку!

А б д у с а л о м — Ўша, бульдозерингги тагига ўзимни ташлаганим бўлсин. Мен уй-жойимни, айниқса деворни буздирмайман. Ахир, бу деворни отам раҳматли ўз қўллари билан қурганлар.

(Абдусалом кўзига ёш олади.)

М ў м и н — Отанг раҳматли ҳам ўзингга ўхшаган тажанг эди. Арзимаган девор учун дадамнинг бошини чопиб ташлашига озгина қолган эди.

А б д у с а л о м — Жуда ҳам тўғри қилган эканлар, раҳматли отам. Сенинг отанг ҳам ўзингга ўхшаган жудаям айёр, тулки одам эди. Мана шу деворни олишда ҳам, режани тўрт энлик беридан олганлар. Ҳалиям мана шу ҳовлингда тўрт энлик ҳаққим бор.

М ў м и н — Э, тўрт энлик эмас, ҳаммасини ол! Шу деворни бузамиз. Замишини сенга хатлаб бераман. Бўлдимми?

А б д у с а л о м — Ҳаммасини-я.

М ў м и н — Ҳа, ҳаммасини.

А б д у с а л о м — Темир дафтардан ҳам ўтказиб берасан, бўпти, мен рози. Қани, қўлни оч! Омин облоҳу акбар! Кетмонни олиб чиқ.

М ў м и н — Ҳозир-а? Нафасни ростлаб олайлик. Бафуржа қилармиз.

А б д у с а л о м — Йўқ, эскиларнинг бир сўзи бор: «На ишким бошладинг, тавсалламай ҳеч бугун қил, эртага бўлғусидир кеч».

Ассалому алайкум, қудажон, келин муборак бўлсин.

(Қуллуқ қилади)

М ў м и н — Куёв муборак бўлсин.

А б д у с а л о м — Қани, омин туп қўйиб палак
ёзишсин, қўша-қаришсин. Биз ҳам қариб-чуриб юрай-
лик.

Чиқадилар. Дилором билан Нодир кирадилар.

Н о д и р — Шундай байт айтибди Ҳофиз Шерозий:
Агар кўнглимни банд этса,
ўшал Шероз жонони,
Қаро холига бахш этгум
Самарқанду Бухорони.

Д и л о р о м — Ҳофиз Шерозий кўп сахий экап, қа-
ни эшитайлик. Нодир не деган?

Н о д и р — Минг Самарқанд, минг Бухоро
Ҳадя бўлсин хол учун.

Д и л о р о м — На илож, мепда ҳавас йўқ,
Мулки давлат мол учун.

Н о д и р — Сепга юлдузли самони ҳадя айтай,
дилбарим.

Д и л о р о м — Қўй уни. ўлдимми, шопр,
Шу чўтир рўмол учун.

Н о д и р — Хўп десанг, мен янги ойни
Сирғадек тақдим этай.

Д и л о р о м — Зормидим жездан ясалган хийлаи-
аъмол учун.

Н о д и р — Қил тараххум, ким алифдек
Қоматим дол бўлди-ку!

Д и л о р о м — Ким қўйибдир севгини қадди букил-
ган чол учун.

Н о д и р

— Ёр истиғносидин ўлмасман-у,
Куйдим ва лек

Лобарим олдида шеърим

Бунчалар беҳол учун.

Дилором — У лобар ким экан?

Нодир — У бир Дилором. Қалбимнинг султони,
кўнглимга ором. Дилимга муҳаббат
шавқини солган. Кечалар кўзимдан уй-
қуни олган! Мени ҳаловатдан айирган
мудом. У бир Дилоромдир, у шу Ди-
лором.

Дилором — Бир оз пастроқ тушинг, шоирим.

Нодир — Нечун?

Муҳаббат аршида

Турибман бу кун.

Висол они келди,

Тугади ҳижрон.

Биз энди бир умр

Биргамиз, ишон.

Сен пари қошингда

Девона бўлай,

Жамолинг шаъмига

Парвона бўлай.

Сенга термулайин

Тонг отгунгача,

Тонг отганидан яна

Кун ботгунгача.

Қувончимга бу кун

Тор икки олам...

Шу пайт ичкаридан деворга урилган кетмон товуши эшитилади.

Ошиқ-маъшуклар кўча деворидан ичкари қарашади.

— Қизиқ, бузинмоқда деворни.

Дилором — Дадам

Девор тагин ковлаб ётибди, қараинг.

Нодир — Девор эски, лекин жуда ҳам заранг.

Кетдик, ёрдам берай.

Д и л о р о м — Кирманг!
Н о д и р — Не сабаб?
Д и л о р о м — Дадамнинг феълини биласиз...
Н о д и р — Ҳақ гап.

Ичкаридан гумбурлаш овози келади. Д и л о р о м чўчиб
тушади.

Нега қўрқдинг жоним, девор қулади.
Бунинг аломати яхши бўлади.
Д и л о р о м — Йиқелатуриб ҳам чириган девор,
тўлдирмоқ бўлади кўзингга губор.
Н о д и р — Энди ўртамизда девор йўқ.
Д и л о р о м — Аммо
тирик деворлардан асрасин.

Чиқишади. Саҳна айланади. Пасқам бурчак. Тупроққа бе-
ланган М ў м и н билан А б д у с а л о м қувона-қувона
ҳадиксираб чиқиб келишади. М ў м и н н и н г қўлида сопол
кўза. Н о д и р ва Д и л о р о м кириб қолишади.

Н о д и р — Дада, нима гап? Нима бўлди?

М ў м и н қўлидаги кўзани ёшлар қўриб қолмасликлари учун
тўн орасига яширади ва ётиб олади. А б д у с а л о м йўлини
қилиб, М ў м и н н и н г елкасини уқалашга тушади.

М ў м и н — (Нодирга) Ойингга кпр, яримта ароққа
пул берсин.

Н о д и р — Ароқни нима қиласиз?

А б д у с а л о м — Силаш учун, ўғлим. Дадагиз-
нинг елка томири тортишиб қолди. Сен, қизим, овқат
тайёрла.

Ешлар чиқишади. Абдусалом Мўминни офилхонага етаклайди.
Улар офилхонага келиб кўзанинг оғзини очадилар. Кўзадан
латта-путта, пахта, арқон, эски калиш чиқади. Абдусалом
энсаси қотиб кўзани Мўминга беради.

А б д у с а л о м — Ол, ҳаммаси сеники.

М ў м и н — Роса, қўлга тушдингми, дўстим, менга қара, мен берган қўйни сўйиб, ёғини шу хумга соласан-да, қишда паловхон тўрани ясаб маза қилиб еб ётасан, ол.

Кўзани Абдусаломнинг олдига тақ этиб қўяди. Кўзадан аллақандай жиринглаган овоз чиқади. Улар ҳайратланиб кўзани силкита бошлайдилар. Абдусалом кўзага қўл тиқиб бир қанча олтин тиллаларни олади. Қувончлари ичига сиғмай ўйинга тушиб кетадилар. Олтинни кўрган Мўмин ашула айтиб ўйинга тушади.

А б д у с а л о м — Олтин топган мен-ку, нега сен ўйинга тушасан?

М ў м и н — Ҳа, фикринг бузилдими? Тилла меники. Деворни бузамиз деган ким?

А б д у с а л о м — Хўш, ўша деворни урган ким? Менинг дадам бўладилар. Олтин раҳматли дадамники, гап тамом, вассалом.

М ў м и н — Деворни даданг урган бўлса, лойини менинг дадам қориб берган.

А б д у с а л о м — Лой қорганнинг бутун тошган-тутгани ўша лойга қоришиб кетади, ўртоқ. Нима қилганда ҳам отамнинг қўлларида олтиндек ҳунарлари бор эди.

М ў м и н — Менинг бобом Худоёрхоннинг сарбози бўлган, олтин меники.

А б д у с а л о м — Мана бу арқонни кўрясанми, буни қассоб ишлатган. Олтинни ҳам қассоб кўмган. Менинг дадам раҳматли кўмган.

М ў м и н — Бўлмаса мана бу пахта нима қилиб юрибди. Менинг дадам Эскижўвада чопонфурушлик қилганлар. Пахта ўшандан қолган.

А б д у с а л о м — Манави калиш-чи, менинг дадам кийганлар. Мана менинг оёғимга лойиқ.

М ў м и н — Бўлмаган гапни гапирма. Сенинг да-

дангни яхши биламан. Мастеравойлар билан ярмаркада бирга юриб доим ботинка кияр эди. Калиш-махси киймаган. Уни менинг дадам кийганлар. Мана пайтава менинг дадамларники.

А б д у с а л о м — Бекор айтибсан. Буларни менинг дадам олтинларни ипс-жинедан сақлаш учун солганлар. Бунинг чопонфурушга ҳеч қандай дахли йўқ. *(Иккови кўзанинг икки қулоғидан тортишади.)* Қўйиб юбор, бўлмаса каллангдан дарча очиб қўяман.

М ў м и н — Кимни?

А б д у с а л о м — Сени.

М ў м и н — Қўйиб юбор, қўйиб юбормасанг хотинимни чақираман.

(Ташқаридан Нодирнинг овози келади.)

Дада, қаердасиз? Ойи, дадам қанилар?

М ў м и н — Агар хўп десанг, ўртасидан бўламиз.

А б д у с а л о м — Арра, бўпти мен рози.

Иккинчи манзара

Данғиллама участка. Ўртада фонтан. Фонтан ҳовузчасида ароқ, коньяк, винолар. Бу собиқ заргар, ҳозирги кунда хўжалик ходими Саидмаликнинг ҳовлиси.

Ш а ф о а т — Ҳали шунақами, яна кетасанми? Нима мен сенга пойлоқчиманми? Кетказмайман.

С а и д м а л и к — Давлат иши, командировка.

Ш а ф о а т — Билмайман, юбормайман. Мен уй пойламайман.

С а и д м а л и к — Бор, кўзимга кўринма.

Ш а ф о а т — Нима-нима? Ҳо, шунча қилган хизматларим, елпб-югурганларимга айтган раҳматинг шу бўлдим, номард!

С а и д м а л и к — Бас...

Ш а ф о а т — Мен сенга хотин эмас, мана бу тақинчоқларни бозорга олиб бориб кўрсатадиган қўғирчоқ эканман-да!

С а и д м а л и к — Йўқол, дедим сенга, йўқол!

Ш а ф о а т — Хўп, кетаман. Лекин билиб қўй, меннинг ёш умримни хазон қилган мана шу хонадонингга ўт қўйиб кетаман.

С а и д м а л и к — Қўлингдан келганини қил.

Ш а ф о а т — Мен қаерга боришимни, кимга арз қилишимни ўзим яхши биламан.

(Кета бошлайди)

С а и д м а л и к — Шафоат, менга қара. Тўхта. Эсингни йиғ. Мен сенга нима ёмолик қилдим?

Ш а ф о а т — Қўлингни торт. Сен менга эр эмассан.

Чиқиб кетади.

С а и д м а л и к — Минг лаънат бундай ҳаётга. Нима қилайки, тилим қисик. Бундай турмуш? Минг-минг пулинг бўлса-ю: битта дуруст машина олиб мина олмасанг. Тўртта қаср қургудек давлатинг бўлса-ю, кўз кўргудек иморат қура олмасанг. Кеча-ю, кундуз орқамдан аллақандай соялар қувлаб юради. Даҳшат, даҳшат. Ҳамма меннинг изимга тушган. Ҳамма менга душман. Аблаҳлар.

Кайф ҳолатда гандираклар Қ и л и ч б е к кириб келади.

С а и д м а л и к — Ҳа, яна отибсиз-да, а?

Қ и л и ч б е к — Ҳа, хўжайин сизни даврилгизда отиб турайлик. Барибир бир кунмас-бир кун иккала-миз ҳам отпаламиз, хўжайин.

С а и д м а л и к — Ўчир овозингни, нафасинг қурсин. Мен буюрган ишлар нима бўлди?

Қ и л и ч б е к — Ҳаммасини қойил қилдим, хўжайин. Мана, хўжайин, 2 минг сўм. Чўтални чўзинг, хўжайин.

Саидмалик — Баракалла. Сен менга шогирд-гина эмас, туғишган укамдан ҳам афзалсан. Бундан бир йил олдин сен бўлмаганингда иккита йўлтўсарнинг қўлида ўлиб кетган бўлар эдим. Муштлашишга ҳам чакки эмас экансан-а?

Қиличбек — Бокс тўгарагига қатнашганим иш берди-да, хўжайин. Ҳар ёмонликнинг бир яхшплиги бўлади, хўжайин. Мана сиздек одам билан танидим.

Саидмалик — Мана шу сафардан эсон-смон қайтиб келсам, катта тўй қилиб бошингни иккита қилиб қўяман.

Қиличбек — Раҳмат, хўжайин.

(Кайф аралаш йиғлаб Саидмаликка осилади.)

Қаёққа отландингиз, хўжайин?

Саидмалик — Одессага. Истамбулдан мол келди.

Қиличбек — Мени юбора қолинг.

Саидмалик — Йўқ, ўзим бормасам бўлмайди. Бу гал иш муҳим.

Қиличбек — Муҳимни ҳам қойил қиламан.

Саидмалик — Бу иш аммангиз эмас. Ҳали ҳукумат одамларини билмайсан. Улар жуда ҳам уста бўлади. Аммо мен ҳам чакана эмасман. Уларнинг мингтасига чап бериб кетаман. Ахир, мени «Саидмалик тулки» дейдилар-а?

Қиличбек — Бу гапингиз тўғри. Лекин мабодо, хўжайин, қўлга тушиб қолсак иккаламингни баравар отишармикан ёки алоҳида-алоҳида отишармикан?

Саидмалик — Э, бўлди-е! Фаришта яхши гапга ҳам, ёмон гапга ҳам «омин» дейди. Менга қара. Уйда уч-тўртта гилам бор. Йиғиштириб анави Абдусалом галварсникига олиб чиқиб қўйгин.

Кўча эшик тақиллайди.

Қиличбек — Ким у?

Абдусалом — Мен, Абдусалом.

Саидмалик — Э, Абдусалом бўлмай ўл, юракни ёрдинг-ку, Қиличбек, чақир.

Қиличбек эшикни очади. Абдусалом киради.

Саидмалик — Хизрни йўқласак бўлар экан. Ҳозиргина тилга олиб турган эдик.

Абдусалом — Ҳа, яхшими эслаш савоб деганлар. Ён қўшним-жон қўшним. *(Саидмалик ҳовузчадан коньяк олиб Абдусаломга ичишни таклиф этади)*. Мен ичган эмасман, умрим бўйи ичган эмасман. *(Қиличбекнинг зўрлаши туфайли Абдусалом бир рюмка коньякни ичиб юборади)*.

Саидмалик — Бу узумни сувни, шифо бўлади.

Абдусалом — Ичимга тўпшонча отилгандай бўлди.

Саидмалик — Қўшни, сизни эсга олиб турганимнинг сабаби шуки, мен келмишингиз билан бир саёҳат қилиб келмоқчи эдим. Уйимиз ёлғиз қолаяпти. Баъзи бир майда-чуйда нарсаларни сизникида қолдириб кетсам, деб ўйлаган эдим. Сиз нима дейсиз?

Абдусалом — (Қайфи ошиб қолиб, тили зўрга гапга келади). Жуда соз, қўшнининг қўшнига шунақада фойдаси тегмаса қачон тегади?

Саидмалик — Раҳмат, раҳмат.

Абдусалом — Қиличбек укам, ўша нарсаларни бизникига олиб чиқиб қўй. *(Қиличбек нарсаларни кутариб чиқади)*

Саидмалик — Энди, Абдусалом ака, ўзларидан сўрасак, бизнинг томонларга қайси шамол учирди?

Абдусалом — Мен бир нарсани билганим чиққан эдим. Эски ўн сўмлик олтин шу кунларда неча пул туради?

Саидмалик — Шу кунларда олтиннинг нархи

жуда кўтарилиб кетган. Бир донаси 220—250 сўм туради.

Абдусалом ханг-манг бўлиб хаёлида тиллаларни санай бошлади.

— Тилла ўзларига керакми?

Абдусалом — Шу, битта тилла тиш қўйдирмоқчиман.

Саидмалик — Тилла тиш? Ўзларига-ми? Оббо қўшни-ей. Туя ҳаммомни орзу қилибди-да.

Абдусалом — *(кайф ичида.)* Ҳали шунақами? Сиз бойвачча-ю, биз туя бўлдикми? *(Коньякдан ичди.)* Мана шу участка, бизникига олиб чиқиб қўйган нарсаларингиз ҳаммаси қанча туради? Уч баробар тўлашга қурбим етади. Туя, дейди-я! Йўқ, мен энди туя эмасман! *(Ўнидан олтин танга чиқариб.)* Сизга мана шу олтин билан тўлайман. Сиздақа бойваччанинг ўнтасини дўкоп-пўкопи, ичак-чавағи билан сотиб олишга қурбим етади.

Саидмалик — Ҳей, нима деярсиз? Биласизми, мен кимман?

Абдусалом — Ким бўлсан?

Саидмалик — Мен ҳукумат одамиман. Тегишли жойга хабар қилсам нима бўлади? Тиллани қаердан олдингиз?

Абдусалом — Тилла ўзимники. Раҳматли дадамдан мерос қолган.

Саидмалик — Бўлмаган гап. Абдурасул қасобнинг ўлиб кетганига қирқ йилдан ошди. Тилласи тугул пўстағи ҳам қолмагандир. Эсингизда йўқми, қирқ учинчи йили бола-чақам оч қолди, деб дадангиздан қолган дандон сопли пичоқни менга ялиниб-ялиниб сотганингиз? Тилла бўлса, ўша пайтда ёрилган бўлардингиз. Ёлғонни эплаган одам гапирсин. Хўш, айтинг, қаерни ўмардингиз?

А б д у с а л о м — (Хушёр тортиб.) Қўйинг-э, нима-лар деяпсиз? Мен ўғирлик қиладиган одамманми?

С а и д м а л и к — Мен сизни ҳалол, диёнатли киши деб юрардим. Одамнинг оласи ичида бўлар экан. Шунча йил қўшни бўлиб билмабман-а!

А б д у с а л о м — Ўйлаб гапирсангиз-чи...

С а и д м а л и к — Тилла магазинни ўмаргансиз. Билдим. Ҳозир хабар қиламан. Мен учун халқ, давлат мулкидан азиз нарса йўқ.

А б д у с а л о м — Жон қўшни, айланай қўшни. Хабар қилманг. Раҳмингиз келсин. Ёлғиз қизим етим бўлиб қолади. (Ковняк шишасига қараб.) Ўл, мени сен шу кўйга солдинг. (Саидмаликка) Мана бу тиллани йўлдан тониб олган эдим. Сизга сотмоқчи бўлудим. Майли, Сиз шуни ола қолинг. Ўзингизга, текинга.

С а и д м а л и к — Э, ҳа, ҳали менга пора бермоқчимисиз? Ҳукумат одами сизга порохўр бўлдими? Ҳали хабар қилмаган бўлсам, энди хабар қиламан. Менга қаранг, милициянинг номери қанақа? Ҳа, ҳа. 02.

А б д у с а л о м — Менга қаранг, худо хайрингизни берсин, хабар қилманг.

С а и д м а л и к — Бўлмаса айтинг, тиллаларингиз қаерда?

А б д у с а л о м — Токнинг тагига кўмиб қўйибман.

С а и д м а л и к — Қанча?

А б д у с а л о м — Анча.

С а и д м а л и к — Кўмган ерингизни кўрсатинг.

А б д у с а л о м — Хўп.

Чиқишади. Чиқа туриб А б д у с а л о м ковяк шишасига яна «ўл» деб ўтади. Гидам кўтариб чиқиб кетган Қ и л и ч б е к қайтиб киради.

Қ и л и ч б е к — Хўжайин, ҳаммаси гатоп бўлди.

Ие, булар иккаласи маликалардек қанот чиқариб
учиб кетишдими?

(Девор оша қарайди.)

Ажабо, улар токнинг тагида пима қилиб ўймала-
шиб юришибди. Ёки хўжайин бирон нарсасини ўша
ерга кўмдирмоқчими? Йўқ, бизнинг хўжайин унақа
анойилардан эмас. (Панага ўтади. Абдусалом
ва Саидмалик жирадилар).

Саидмалик — Абдусалом ака, яширган жо-
йингиз яхши. Лекин яна ҳам эҳтиёткор бўлиш ке-
рак. Ўша ерга бизнинг олапарни боғлаб қўямиз. Мў-
минни эса амаллаб кўндирасиз.

Абдусалом — Мўмин кўнмайди.

Саидмалик — Алданг, авранг, кўндириг. Кўн-
масанг қизимни бермайман, денг.

Абдусалом — ЗАГСдан ўтишган бўлса, никоҳ...

Саидмалик — Никоҳга бало борми? Мўмин
гапга кўнса кўнди, бўлмаса никоҳни бузамиз. Сизга
ўзим қуда бўламан. Қиличбекдек куёвингиз бўлса
ёмонми?

Абдусалом — Қиличбек?

Қиличбек — (четга) Ана, бахтингиз очилиб
қолди, Қиличбек.

Абдусалом — Майли, маслаҳатлашиб кўрамиз.
Мўмин билан бир гаплашиб кўраман. Менга қаранг,
жон ака, бу ерда бўлган гапларни ҳеч ким билмас-
лиги керак.

Саидмалик — Мана, Абдусалом ака, икки минг.

Абдусалом — Икки минг?

Саидмалик — Бу хамир учидан патир. Тилла-
ларингизни ҳаммасини ўзим сотиб оламан.

Абдусалом — Икки минг! Ният кардам, би-
гузорам! Маккаш мукаррама, Мадинаи мунаввара.

(Абдусалом санаб чиқиб кетади.)

Саидмалик — (ёлғиз) Ана, мулла Саидмалик. Қирқ йиллик орзуинг рўёбга чиқадиган бўлди. Энди кимсан — Саидмалик миллионер бўламан. Қандингпи ур!

Қиличбек — (ўзича) Тиллаларингизни сотиб оламап? Яна кимдан? Абдусалом ямоқчидап. Йўқ, бу одам ямоқчимас. Бошқа ҳунари бор. Ёки хўжайин айтган Така махсум шумикан-а? Қани кўрамиз, Нодир, сенинг муҳаббатинг зўрми ёки хўжайиннинг олтинларими? Ҳақиқий имтиҳон энди бошланади.

Учинчи манзара

Мўминнинг чоғроққина ҳовлиси. Бу ерда ҳамма нарса уй эгасининг камтар ҳаётига мос. Олдинги планда пешайвон. Эски кўрпачалар солинган. Деворда Мўминнинг ёшликда ҳарбий кийимда тушган суврати. М а т л а б ва З у х р а.

М а т л а б — Соғиндим, ёруғ юлдузим!

Қани билсанг эдинг, олис юртларда
Сенга интилганим, зор бўлганларим.
Шарқдан кўтаринган тонг юлдузига
Менинг Зухрам, дея ёлборганларим...
Қани билсанг эдинг, Араб даштида
Қуёш тикка келиб ўт пуркаган чоғ,
Сенинг тоза ипқинг, пок муҳаббатинг
Менга жон берганип бамисли булоқ.
Сени соғинганда илтижо қилиб
Мажнуудек каъбага боли қўйсам,
дедим.

Мўъжиза кўрсату она юртимга
Зухрамга етказ, деб ёш қўйсам,

дедим.

З у ҳ р а — Шоир бўлибсиз-ку! (Нодирнинг шар-
пасини эшитиб Матлабдан узоқлашади.) Акам! (Но-
дир киради)

Н о д и р — Ҳой, пучуқ! Шимимни дазмоллаб қўй-
дингми?

З у ҳ р а — Вой, йўқ...

Н о д и р — (Матлабни кўриб.) И-е, ўзингмисан,
дўстим Матлабжон?

Келганинг ростми?

М а т л а б — (ҳазил билан.) Йўқ, келганим ёлғон.

Кучоқлашиб кўришадилар.

Н о д и р — Оббо сен-эй! Энди сен ҳожи Матлаб!
М а т л а б — Йўғ-е!

Н о д и р — Юрган дарё! Сен икки ҳатлаб
Араблар юртидан келиб турибсан,
Мажнун диёрини бориб кўрибсан.
Қойил, дўстим, қойил, минг карра
балли.

(Зуҳрага тегишиб.)

Мажнун келса, уйда бор экан Лайли.

Хўш, дўстим, қаерларда бўлдинг?

М а т л а б — Ал-искандарияда, Қоҳирада ҳам бўл-
дим, Нил дарёсида ҳам чўмилдим. Лекин ростини
айтсам, мингта Мусалломи Ўзбекистоннинг бир сиқим
тупроғига алишмайман.

Н о д и р — Шундай -кан, қайта қол.

З у ҳ р а — Муддат қачон тугайди?

М а т л а б — Бир йил.

Н о д и р — (Зуҳранинг номидан қилиб.) Вой-бу...—
Сени ҳаммамиз ҳам соғиндик. Айниқса, пучуқ.

Ичкаридан М ў м и н н и н г мунгли овози эшитилади.

З у х р а — Дадам чақпяритилар. *(Ичкари киреди.)*

М а т л а б — Тинчликми?

Н о д и р — Тўй тараддуди билан чарчаб қолдилар шекилли, дадамнинг мазаси йўқ. Олдин умри одамлар ичида ўтар эди. Ҳозир эса эл-юртга қўшилмай қўйдилар. Кечалари алаҳсираб чиқадилар.

М а т л а б — Докторга кўрсатиш керак.

Н о д и р — Ойимларни биласан-ку. Докторга бало борми, дейдилар. Дадамни жин урган эмиш.

М а т л а б — Жин? Қанақа жин?

Н о д и р — Қудалар бундан бир ҳафта илгари ўртадаги деворни бузишган эди. Девор қавагидаги жинлар дув этиб дадамнинг елкасига қўниб олган эмиш.

М а т л а б — Шундай мўмин одамнинг елкасига қўниб олган бўлса зап бекорчи жин экан-да. Дадам чарчаган бўлсалар керак. Дам олсалар тузалиб қоладилар. Мен энди бораёй. Ҳисобот беришим керак.

Н о д и р, М а т л а б чиқишади. М ў м и н киради.

М ў м и н — Э худо! Мен сенга нима ёмонлик қилдим? Мен сендан олтин сўраганмидим? Ол, олтинларингни. Бер менинг хотиржамлигимни. Юрагим эзилиб адо бўлди-ку.

(Олтин солинган халтачани ерга отади. Сўнг яна васвасага тушади.)

Ерда олтин ётишти!

(Халтачани олиб бағрига босади.)

Йўқ, буни ҳеч кимга бермайман. Қаерга беркитсам экан?

(Олтин солинган халтачани беркитмоқчи бўлиб жой қидиради. Кўрпачанинг тагига қўйса, дўппайиб қолади.)

Ҳе, дўппаймай ўл!

(Қидира-қидира самоварнинг тагига яширади. Ўзича хотиржам бўлади. Лекин «Хукумат одамлари топиб олишмасмикин?» деган хаёл билан кўчага чиқиб, ташқаридан эшикни тақиллатади. Бегона овоз билан чақиради.)

Мулла Мўмин, ҳў, мулла Мўмин!

Товушга З у х р а ичкаридан югуриб чиқади. М ў м и н гердаиниб, ўзича «Хукумат одами» бўлиб кириб келади. З у х р а отасининг ишини кўриб кўрқиб кетади ва ичкарига қочади.

Хўш, мулла Мўмин, қани олтинларни топшириб қўйинг. Ҳа, топширмайсизми? Майли, ўтираверинг. Ўзимиз топиб оламиз. Қани, маҳалла фаоллари, кираверинглар.

(У ёқ-бу ёқни қараган бўлиб, самовар ёнига келади. Ўзи чўчиб кетади). Вой-дод, кўриняпти. Топиб олишади. Қаерга беркитсам экан. Ҳа, суратимнинг орқасига беркитаман. *(Девордаги суратнинг орқасига олтинларни беркитади. Ҳар томондан қарайди.)* Эшик томондан ҳам кўринмас экан. Худога шукр. Энди тинч ухлайман.

Эшик тақиллайди. М ў м и н чўчийди. Ҳовлига маҳалла оқсоқол кириб келади.

М ў м и н — *(саросимада.)* Келинг, келинг.

О қ с о қ о л — Келдим, лекин бемаврудроғ келиб қолдим, шекилли.

М ў м и н — *(ўзини йўқотиб.)* Ҳа... шувдай..

О қ с о қ о л — *(фотиҳа ўқийди.)* Мулла Мўмин. Соғлигинг қалай?

М ў м и н — Бир нави. *(Ҳадеб сурат томонга қарайди.)*

О қ с о қ о л — Мунча суратингга тикиласан. Ўзинг-

га кўзинг тегади. Қара, бир замонлар суқсурдай йигит экансан-а.

Оқсоқол сурат олдига боради. Мўмин нима қилишини билмай вой-войлаб титрай бошлайди.

Оқсоқол — Нима бўлди, тинчликми?

Мўмин — Шу қорнимга бир парса тўпдай тиралиб қолади-да...

Оқсоқол — Уруш қурсин, уруш. Ҳаммамизнинг соғлиғимизни олиб кетди.

Мўмин — Ўтиринг, ўтириг. Қимирламанг. Қимирласангиз яна оғрийди.

Оқсоқол — Мулла Мўмин. Маслаҳатлик гапим бор. Ҳаммамиз бир маҳалланинг одамимиз. Узоқдаги қариндошдан яқиндаги қўшни афзал. Кеча маҳалланинг уч-тўрт фаоллари маслаҳатлашган эдик. Ҳаммамизни фикримиз бир ердан чиқиб қолди. Тўй қиламан деб, мазанг қочиб қолди. Хомушсан, одамга қўшилмайсан. Ўзинг билан ўзинг гаплашадиган бўлиб қолибсан. Расм-русумларимиз қурсин. Бизда тўй қилгунча йўгон чўзилиб, ингичка узилади. Лекин сен парво қилма. Тўйнинг бошида ўзимиз туриб, чиройли қилиб ўтказиб берамиз. Мана, озгина пул. Тўёна. Маҳалладан ёрдам. Ол. Ҳали тўйга яқин бир қоп ун, икки пуд гуруч тўғрилаб бериш ҳам маҳалла гарданига. Ахир биз сенга ҳар қанча қилсак оз. Сен юрт учун вақти келса жопингни ҳам аямагансан. Яхшиликни ҳам, оғирликни ҳам эл-юрт билан баҳам кўргансан. Баъзи бир қўшнилариингга ўхшаб ўтри мушукдек ҳаёт кечираётганинг йўқ!

(Мўмин ўз аҳволига ачиниб йиғлайди. Оқсоқол йиғини ўзича тушуниб.) Йиғлама, биз сени ёлғиз қўймаймиз. Хўп, мен энди бораёй. Пенсияга чиқсам ҳам тинчимайман. Наринги маҳалладаги Сотимбой сариқ қариганда қилиқ чиқариб хотини билан айти-

шиб қолибди. Ҳозир ўша ерга кириб ўзига ҳам, хотинига ҳам насиҳат қилиб чиқмоқчиман.

М ў м и н — Ўтиринг, чой-пой...

О қ с о қ о л — Ҳигарим, қаддингни кўтар, бу аҳволда тўйингга етолмай қоласан-ку. *(Чиқади.)*

Мўмин айвондаги кўрпачага чўзилади. «Алла» қўшиғи эшитилади. У шунчалик ҳориганки, бирпасда уйқуга кетади. Лекин олтинлар туфайли уйқу ҳам нотинч. Алаҳсираб ўрнидан туради.

М ў м и н — Хайрият тушим экан, туф, туф қўрқиб кетдим-а, *(олтинни текширади)* Хайрият жойида *(Суврат орқасидаги халтани олиб ёстиғи тагига қўяди ва яна уйқуга кетади. Буни кузатиб турган Саидмаликнинг ишораси билан Қиличбек ҳовли деразидан ошиб тушади. Олтинни олиб, худди шу хилдаги халтани Мўминнинг ёстиғи тагига жойлаб кўздан ғойиб бўлади. Бир оздан сўнг Мўмин уйғониб кетади. Васвасага тушиб халтага ёпишади ва яна ҳушёр тортади.)*

М ў м и н — Ҳа сариқ шайтон, мен сен яна васвасага соляпсанми? Йўқ, ганим гап. Мен сени эртагаёқ олиб бориб топпираман. Мен юрт учуп жонимни ҳам аямадим, топиб олган олтинларимни аярмидим? Сен баланд-баланд иморатлар бўлиб қад кўтаришинг керак. Мактаблар, чойхоналар, боғчалар бўлишинг керак. Ўша чойхонанинг бирида мен ўлтираман. «Ҳа, чойхоначи, қани, аччиқ чойдан дамланг, Кўк чой. Старший қоровул бўлдингми, дейсизми? Ҳа, старший қоровул бўлдим. Ҳай, Нодирнинг ўғли. Кесак отма! Янги мактабнинг деразаси синади. Бу мактаб бобонгнинг олтинларига солинган. Бор уйга, бор.» *(«Олтинли» халтага қараб яна беркитиш пайига тушади.)* Қаерга беркитаман. *(Халтани ҳовлининг ўртасига қўяди.)* Ҳа, мана шу ерга беркитаман.

Ичкаридан Хуриниса, Нодир, Зухра чиқиб, унинг ҳаракатини кузатишади.

Хуриниса — Дадаси! У нима?

Мўмин — (чўчиб) А?

Хуриниса — Нима, деяпман. Айтинг. Менга айтмасангиз кимга айтасиз? Ахир не ниятда бир ёстиққа бош қўйган хотинингизман.

Мўмин — (Ҳушёр тортиб) Нодир, қизим, бу ёққа келинлар. Мен энг разил, энг пасткаш одамман. Юртнинг тузини ичиб, тузлиғига тупурган одамман. Мана бу халтадаги ҳаммаси — олтин.

Нодир — Олтин?

Зухра — Олтин?

Мўмин — Мана шу деворни бузаётганимизда топдим.

Хуриниса — Ана айтдим-ку, бу одамга деворнинг жинлари ёпишган, деб.

Мўмин — Мен уни топиб олдим. Мендан Абдусалом ҳийлан-найранг қилиб олиб кетмоқчи. Йўқ, мен буни давлатга топшираман.

Хуриниса — (шанғиллаб) Соппа-соғ юрган одам бир кунда жинни бўлиб ўтирса-я. Ўзим айтдим-а! Деворни бузманг, бир кори-ҳол бўлмасин дедим-а. Эр деган хотиннинг гапига кирса. Энди нима бўлади? Хотиннинг сўзига кирмаган эрнинг аҳволи шу.

Нодир — Бўлди, ойи, ҳамма ухлаб ётибди.

Мўмин — Йўқ, буни мен бировга бермайман. Давлатга топшираман. (Пауза) Хотин бери кел. Бир фикр бор. Ярмини олиб қолсак нима дейсан? Ким биллб ўтирибди? Бир кунимизга ярайди-ку! Қаерга беркитамиз?

Хуриниса — Менга беринг, менга.

Мўмин — Йўқ, олтинни хотин кишига ишониб бўладими, йўқ.

Хуриниса халтани тортиб олади. Халтадан тошлар тўкилади.

Мўмин — Тош, тош? (*Хушидан кетиб йиқилди*).

Нодир — Сув, сув олиб келинглар.

Хуриниса — Вой-дод арслонимдан айрилиб қолдим.

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

Биринчи манзара

Абдусаломнинг ҳовлиси. Очiq деразадан уйнинг ичи кўринади. Бунда ҳамма нарса тўсатдан бой бўлиб қолган хонадонга мос. Эски, пастак уйга ярашмаган оёғи бурама мебеллар. Деворларга катта-кичик гиламлар ўхшовсиз осиб ташланган. Сандиқ устига бахмал кўрпачалар тахланган. Дилором ҳовли супуриб юрибди. Қўчага машина келиб тўхтайди. Катта самовар кўтарган, гилам қўлтиқлаган Абдусалом ҳарсиллаб киради.

Дилором — Дадажон, қариган чоғингизда нималар қилиб юрибсиз? Бу аҳволда узилиб қоласиз-ку.

Абдусалом — Эҳ, қизим, ёшсан-да, ёшсан. Ахир мен буларни сен учун, сенинг бахтинг учун қиляпман.

Дилором — Менга бунақа бахт керакмас. Бахт мол-мулк билан ўлчанадими?

Абдусалом — Сен бахтнинг нималигини қаёқдан биласан? Қийинчилик, қаҳатчилик кўрмагансан, бойликнинг қадрига етармидинг. Ахир мен не-не оғирчиликларни кўрмадим. Не-не очарчиликларни бошдан кечирмадим. Кечани-кеча, кундузни-кундуз демай бигиз ўтказдим, ип эшдим.

Дилором — Отажон, мен сизга ишонаман. Сиз ҳалол яшагансиз. Лекин мана шу бир ҳафта ичида

бутунлай ўзгариб қолдингиз. Жон дадажон, ростини айтинг, шунча мол-дунёни қаердан оляписиз?

А б д у с а л о м — Худо етказяпти. У рисқи насиба-мизни беряпти.

Д и л о р о м — Агар мени қизим десангиз ростини айтасиз.

А б д у с а л о м — Отаси ўргилсин. Узумини енг, боғини суриштирманг.

Д и л о р о м — Нима қилай, ўзингиз менга ҳалол узум бериб ўргатгансиз.

А б д у с а л о м — Ҳа, баракалла. Ҳаромнинг юзи қурсин. Ҳаромдан ҳазар қиламан, қизим.

Д и л о р о м — Бўлмаса, нимага шу эътиқодингиз билан ҳаром ишга қўл урдингиз? Нега эл-юрт ўртасида ҳаромхўр деб ном олган заргар билан апоқ-чапоқ бўлиб кетдингиз? Нима учун ёлғиз қизингизни мана шу мол-дунёга сотдингиз? Нима, мени бахтли қилмоқчи бўлдингизми?

А б д у с а л о м — Ҳа.

Д и л о р о м — Мени кечиринг, дада, мен кўнгил кўйига юрадиган, отасининг юзига оёқ босадиган қизлардан эмасман. Лекин ортиқ чидаёлмайман. Мен уйингиздан кетаман.

А б д у с а л о м — Кетаман?

Д и л о р о м — Ҳа, кетаман.

А б д у с а л о м — Қаёққа. Уша Нодир сўтак биланми?

Д и л о р о м — Ҳа, дада. Уша сўтак Нодир сиз айтган Қиличбекка ўхшаган югурдакларнинг минг-тасидан афзал.

А б д у с а л о м — Отангизнинг юзини ерга қаратманг, қизим.

Д и л о р о м — Йўқ, дада. Сизнинг юзингиз ерга қарамайди. Қизингизни заргарнинг гумаштасига унашиб қўйиб, эвазига шунча мол-дунё орттириб яна эл ўртасида бош кўтариб юрган одам, қизи кетиб

қолса юзи ерга қарайдими? Рост айтинг, мени неча пулга сотдингиз?

Суҳбатни эшитиб турган Зуҳра киради.

Абдусалом — Бўлди, бас... Ана ўртоғинг келиб қолди. Сен билан кейин гаплашаман.

Дилором — Дада, дада тўхташ. *(Зуҳрани кўриб.)* Зуҳра. *(Уни қучоқлаб йиғлайди.)*

Зуҳра — Эшитдим. Ҳаммасини эшитдим. Мен сенинг олдинга ўз дардимни айтгани келсам, сенинг дардинг меникидан ўн чандон кўп экан.

Дилором — Чунки отамнинг касали сенинг отанг дардидан ўн чандон зўр. Сенинг даданг-ку тузалиб қолар. Лекин менинг отам-чи...

Зуҳра — Қўй, ўз қизини сотадиган оталар замони ўтиб кетган. Ундан кўра айт, кимга бермоқчи экан?

Дилором — Саидмалик заргарнинг гумаштасига.

Зуҳра — Вой, вой, ким экан у, кўрдингми?

Дилором — Йўқ, бугун келармиш. Ким бўлса ҳам олдимга солиб қувлайман.

Зуҳра — Ундай қилма, куёв болани хафа қилиш яхши эмас. *(Кулади.)*

Дилором — Нимага куласан? Мен ўлай десам, бу кулади.

Зуҳра — Топдим. Бир иш қиламиз. Қулоғингни бер. *(Шивирлайди.)*

Дилором — Шайтон-эй!

Қизлар чиқиб кетгач, кўп ўтмай ясениб олган Қиличбек кириб келади.

Қиличбек — Абдусалом ака, ҳой Абдусалом ака. Бу уйда ким бор?

Нодир кириб келади.

Но д и р — Дилором, Дилором.

Қ и л и ч б е к (четга.) Қани бир синаб кўрай-чи, муҳаббати чинмикан. (*Нодирга.*) Келинг.

Но д и р — Ўзингиз келинг... Ўзлари ким бўладилар?

Қ и л и ч б е к — Биз Абдусалом акага тегишли одам бўламиз. Ўзлари-чи?

Но д и р — Биз ҳам Абдусалом акага тегишли одам бўламиз.

Қ и л и ч б е к — Танишиб қўяйлик. Биз Абдусалом акага куёв бўламиз.

Но д и р — Биз ҳам Абдусалом акага куёв бўламиз.

Қ и л и ч б е к — Қариндош эканмиз-да. Божа бўлар эканмиз. Кўришиб кетадилар.

Қиличбек бир шиша коньяк ва иккита рюмка олиб унга коньяк тўлдиради.

Но д и р — Сўрагани айби йўқ, Абдусалом акага анчадан бери куёвмидилар?

Қ и л и ч б е к — Тўғрироғи энди куёв бўлмоқчимиз. Яқинда тўй бўладиган. Ўзлари-чи!

Но д и р — Биз ҳам энди куёв бўлмоқчимиз. Абдусалом аканинг қайси жиянига уйланмоқчилар?

Қ и л и ч б е к — Жиянига эмас, қизига.

Но д и р — Мен ҳам қизига. Сиз қайси қизига?

Қ и л и ч б е к — Билишимча, Абдусалом аканинг фақат битта қизи бор, Дилоромга.

Но д и р — (хаёл билан.) Мен ҳам Дилоромга?

Қадаҳларни уриштириб ичадилар.

(*Ҳушёрланиб.*) Кечирасиз, Сиз адашмаянсизми?

Қ и л и ч б е к — Менимча, сиз адашаётган бўлсангиз керак. Чунки кеча кечқурун Абдусалом аканинг розилиги билан никоҳ ўқилди.

Нодир — Сиз адашяпсиз. Уша Абдусалом аканинг розилиги билан Дилором билан бир ҳафта илгари ЗАГСдан ўтганмиз.

Қиличбек — Иккаламиздан биттамыз ортиқчамиз. Мен томонда шарият. Мана домланинг фатвоси.

(Чўнгагини қидиради.)

Нодир — Мен томонда қонун. Мана ЗАГС қоғози. *(Чўнгагидан олиб кўрсатади.)*

Қиличбек — Абдусалом акани чақирамиз.

Нодир — Дилоромни чақирамиз.

Қиличбек — Дилоромнинг нима алоқаси бор? Қизини эрга берадиган отаси.

Нодир — Эрга тегадиган қизи. Дилоромни чақирамиз.

Шу пайт Абдусалом кириб келади. Унга пешвоз чиққан Нодирга эътибор қилмай, атайлаб Қиличбек билан қуюқ кўришади. Алам ўтган Нодир шиддат билан чиқиб кетади.

Қиличбек — Ассалому алайкум!

Абдусалом — Ваалайкум ассалом, яхшимсиз ука, саломат бормсиз, омонмсиз, Қиличбек ука!

Қиличбек — Қуёвингиз билан кўришмадингиз-ку!

Абдусалом — Ҳа, уни қўяверинг. Кеча дадасининг олдига кирсам мени ҳайдаб чиқарди. Хўш, қани бизга қандай хабарлар келтирдингиз? Қани, қани, ўлтиринг.

Қиличбек — Мен сизга қўш хабар билан келувдим. Қўш хабар — хуш хабар.

Абдусалом — Қани ўша хуш хабарнинг биринчисини эшитайлик.

Қиличбек — Биринчиси шуки, ўша сиз айтган дурдан ўн шода топиб қўйдим.

Абдусалом — Нима? Ўн шода? Барака топинг, отаси ўргилсин. Агар шундан кейин ҳам қизим улбул деса мең ундай қиздан кечиб юбораман. Хўш, иккинчи хуш хабарни эшитайлик.

Қиличбек — Иккинчиси шуки, яна бир соатдан кейин хўжайин келар эканлар. Зарур гаплари бор экан. Ҳеч қаёққа кетмай турар экансиз.

Абдусалом — Ие, ие, шунн биринчи хуш хабар қилиб айтмайсизми, ўғлим. Ёшсиз-да, ёшсиз. Хўжайин келадиган бўлсалар, ўз қўлим билан яхшилаб паловхонтўра ясайман. Девзира гуручим ҳам бор. Лекин уйда сабзи йўқ эди. Сиз ўтириб туринг. Мен гузардан тезда сабзи олиб келай.

Чиқади. Бошига келин рўмолини ёпган Зухра таманно билан кириб келади. Дилором панадан кузатиб туради. Зухра Қиличбек яқинига келиб секин йўталади.

Қиличбек — *(уни Дилором деб ўйлаб.)* Дилором.

Зухра — *(Ноз билан.)* Қулоғим сизда.

Қиличбек — *(ўзича.)* Қандай нафис, қандай чиройли овоз. Омадингни қара, Қиличбек! *(Зухрага.)* Дилором, мен сизни кўришга кўндан бери муштоқ эдим. Ниҳоят етишдим. Ғоят бахтиёрман.

Зухра — Мен ҳам бахтиёрман.

Қиличбек — Дилором, уялманг, бошингизни кўтаринг, гул юзингизга бир тўйиб олай. Бу қадди қомат, бу оҳу кўзлар, бу қалдирғоч қош фақат Дилоромда бўлиши мумкин. Дилором, мени яхши кўрасизми?

Зухра — Сиз-чи?

Қиличбек — Яхши кўрмасам, кўйингизда сарсон бўлиб юрармидим?

Зухра — Вой, мени кўрмаган эдингиз-ку.

Қиличбек — Сизни кўрмаган бўлсам ҳам, хаёлимда кўрганман. Сизни худди шундай тасаввур

қилганман. Мана шундай қадду қомат, гул юзингиз
печа марталаб тушимга кирди.

З у х р а — Муҳаббатингиз ростми?

Қ и л и ч б е к — Менинг муҳаббатим рост, аммо
сизникига шубҳам бор.

З у х р а — *(кулади.)* Хўш?

Қ и л и ч б е к — Нодир деган йигитни биласизми?

З у х р а — Акамми? *(Дафъатан ролдан чиқиб кет-
ганини сезиб лабини тишлайди.)*

Қ и л и ч б е к — Акам?..

З у х р а — *(гапни тўғрилаб.)* Вой, анови Нодир-
ми? Мен ундан кечганман.

Қ и л и ч б е к — *(ўзича.)* Гўзалларда вафо бўл-
майди, деб тўғри айтганлар. *(Зухрага)* Тилингиз
мунча ширин. Дилором, биласизми, мен сизни шундай
яхши кўраманки..

З у х р а — Гапларингиз ёлгон бўлса-чи?

Қ и л и ч б е к — Онт ичаман.

Онт ичаман кўк-ла, дўзах-ла,

Ер санами, сен-ла ва ҳақ-ла.

Энг биринчи ёшинг, оҳингу

Энг охирги бир нигоҳингу

Лабларингнинг гул дамлари-ла,

Ипак сочинг бурамлари-ла, 12

Онт ичаман айш-ла, кулфат-ла,

Онт ичаман бор муҳаббат-ла.

З у х р а — *(Ортиқ чидолмай, юзини очиб.)* Иблис!

Қ и л и ч б е к — Топдингиз, Лермонтов! Усмон Но-
сир таржимаси!

З у х р а — Менга қаранг, исмингиз нима?

Қ и л и ч б е к — Қиличбек.

З у х р а — Тавба, кўринишдан туппа-тузук одамга
ўхшайсиз-ку!

Қ и л и ч б е к — Нима, сизга биров одам эмас,
деб айтдимми?

З у ҳ р а — Сиз қилаётган иш, инсон қиладиган иш эмас.

Қ и л и ч б е к — Хўш, мен нима иш қилибман.

З у ҳ р а — Сиз, ўғри экансиз.

Қ и л и ч б е к — (қўрқиб кетади.) А, кўрдингизми?

З у ҳ р а — Сиз, бахт ўғриси, муҳаббат ўғриси экансиз.

Қ и л и ч б е к — (енгил тортиб.) Дилором, сиз мен кечиринг. Менга ҳам осон эмас. Мен сизга ҳаммасини тушунтириб бераман.

Мўминнинг овози келади.

З у ҳ р а — Вой, дадам.

Қ и л и ч б е к — И-е! Бу киши сизнинг дадангиз эмас-ку!

З у ҳ р а — Ҳар ҳолда, бизни бирга кўришмасин. Хўш, хайр.

Қ и л и ч б е к — Мен сизни оқшомда хиёбонда ку-таман.

Зухра ўрта эшикдан, Қиличбек ташқи эшикдан чиқишади. Милтиқли Мўмин олтинларни қидириб Абдусалом-никига кириб келади. Ҳаммаёқни тита бошлайди. Сабзилик тўрхалта билан Абдусалом киради.

А б д у с а л о м — Ҳа, мулла Мўмин, бировнинг уйига сўроқсиз кириб, тагин ҳаммаёқни титганингиз нимаси?

М ў м и н — Э, қари мушук. Ҳозир жойига қўйиб қўй. Фигоним чиқиб турипти, бир нарса қилиб қўяман.

А б д у с а л о м — Нима? Нимани жойига қўяй?

М ў м и н — Олтинларимни! Олтинларимни!

А б д у с а л о м — Ҳе, бақирма-ей, қўшнилари эши-тади.

М ў м и н — Эшитса эпитаверсин. Менинг қўрқадиган ерим йўқ. Қани жойига қўйиб қўй!

А б д у с а л о м — Ҳў, сенга айтяпман, тилингни тий, кўп бақирма.

Ўчоқ ёнидан кафтгирни олиб М ў м и н г а яқин келади.

Худди манави билан каллангдан дераза очиб қўямап.

М ў м и н — Шунақами? Бермайсанми?

А б д у с а л о м — Мен олганим йўқ.

М ў м и н — Бўлмаса, милицияга хабар қиламан. Ҳаммасини айтаман.

А б д у с а л о м — *(ялиниб.)* Жон огайни, ўтир. Мени ҳам, ўзингни ҳам шарманда қиласан. Мана ҳозир чой қўяман, ош тайёр бўлади, ўтир огайни, ўтир, бафуржа гаплашамиз.

М ў м и н — *(милтигини Абдусаломга тўғрилайди.)* Қўлингни кўтар!

А б д у с а л о м — Ҳей, ҳей, нима қилисан огайни? Милтигинг отилиб кетади.

(Юзига кафтгирни тўсади.)

М ў м и н — Ҳозир мана шу молпараст, ҳаромхўр қора юрагингни тешиб қўяман.

А б д у с а л о м — Шопма ҳей, шопма. Ўлай агар, мен сенинг олтинингни олганим йўқ. Майли, ўзимни олтинимдан ярмини сенга бера қолай. Лекин милтигингни тушир.

(Жанжални девор ортидан Сандмалик ва Қиличбек кузатиб турадилар. Қиличбек аста орқадан келиб Мўминнинг бурнига дори сепилган рўмолча босиб, уни йиқитади.)
М ў м и н ҳушидан кетади.

А б д у с а л о м — *(Қиличбекка.)* Ҳей, нима қилиб қўйдингиз?

Қиличбек — Ландовур бўлмай кетинг, оз бўл-
маса нариги дунёга жўнар эдингиз.

Абдусалом — *(Қиличбек билан бирга Мўмин-
ни кўтариб ичкари уйга олиб кирар экан.)* Вой ўр-
тоғим, ўртоғим-ей, ўлиб қолса нима қиламан?

Қиличбек — Ташвиш қилманг, беш-ўн минут-
дан кейин ўзинга келиб қолади.

Саидмалик киради.

Абдусалом — Э, хўжайин келиб қолдилар-ку!
Келинг, келинг!

Саидмалик — *(Қиличбекка.)* Қиличбек, сен чи-
қиб тур. *(Қиличбек чиққач, Абдусаломга.)* Пулингиз-
ни олиб келдим. *(Харид қилинган нарсаларни кўриб.)*
Мана бунақанги нарсаларга ҳирс қўйиш ярашмайди.
Ўз қўлингизни ўзингиз боғлаб берасиз.

Абдусалом — *(секин четга.)* Э, пулинг ҳам
қурсин, ўзинг ҳам.

Саидмалик — Нима?

Абдусалом — Ўзим шундоқ. Эй, хўжайин. Мў-
мин олтинини йўқотиб қўйибди, агар сизлар олган
бўлсаларинг жойига қўйиб қўйинглар.

Саидмалик — Унинг олтинлари сизнинг хум-
чангизда, кўмган ерингизда турибди.

Абдусалом — Нима?

Саидмалик — Ундан хавотир олманг, эртага
ўз қўлингиздан санаб оламан.

Абдусалом — У милицияга бораман, арз қи-
ламан, деяпти.

Саидмалик — Мўмин милицияга борадимиз?

Абдусалом — Ҳа.

Саидмалик — Бормайди, ўзидан қўрқади. Унда
юрак борми!

Абдусалом — Э, ўзи бормаса ўғли боради, ўғ-
ли бормаса хотини боради. Хотини ёмоп.

С а и д м а л и к — Бошида ўйлаб иш қилиш керак эди.

А б д у с а л о м — Энди нима қилдик хўжайин, буёғи нима бўлади?

С а и д м а л и к — (бир оз ўйлаб.) Топдим. Уни жипнига чиқарамиз.

А б д у с а л о м — А?

С а и д м а л и к — Иккита чойхонага кириб айтсангиз, эртага бутун шаҳар биледи.

А б д у с а л о м — Ишонишармикан?

С а и д м а л и к — Ишонишади. Тилла жипниси бўлиб қолибди, денг. Мен ҳозир жиннихонага телефон қиламан. Бошлаб адабини беришади. (Ўроғлиқ қогоз узатади.) Мана, ушланг.

А б д у с а л о м — Бу нима? (очиб кўради.) Э, пул-ку!

С а и д м а л и к — Пул, бардам бўлинг.

А б д у с а л о м — Қанча бу?

С а и д м а л и к — Беш минг.

Чиқади. А б д у с а л о м уни кузатиб чиқади. Ҳушига келган карахт Мўмин аста-секин судралиб уйига чиқиб кетади.

И л а р д а

Иккинчи манзара

Мўминнинг ҳовлиси. Мўмин. Хуриниса, Нодир,
Зухра. Матлаб.

Х у р и н и с а — Пешонам қурсин, пешонам. Эримдан тирик айрилиб қолдим. Вой, энди нима қиламан?

М ў м и н — Нимага додлайсан? Менинг қанча ёлгон гапларимга ишонгансан. Нега энди битта рост гапимга ишонмайсан?

Х у р и н и с а — Шўрим қурсин, шарманда бўлдик. Тўй қилмай мен ўлай, девор бузмай сиз ўлинг. Бундан кўра қора ерга кирсам бўлмасмиди.

М ў м и н — Нодиржон, ўғлим. Қулоқ сол. Онангни қўявер. Хотинлар шунақа бўлади. Мен сени не ҳасратда қийналиб катта қилганман. Онангга сут келмаганда аптекадан сут олиб боққанман. Мен жинниманми, ўғлим, жинниманми?

Н о д и р — Бўлди, дада, одамни қон қилиб юбордингиз.

М ў м и н — Қизим, менга қара қизим. Сен опангга тушунтирсанг бўлмайдими? Қизлар оталарига меҳрибон бўлади, дейишади-ку! Мен жинниманми? Ўғлим, Матлабжон, сен ақлли-хушли, донишманд, дунё кўрган одамсан. Бу ёшлар қаерни кўришибди, сен тушунтир, мен жинниманми?

М а т л а б — Йўқ, сиз жинни эмассиз. Бир оз чарчагансиз. Дам олсангиз тузалиб кетасиз.

М ў м и н — Тузалиб кетасиз?

М а т л а б — Ҳа.

М ў м и н — Вой, вой, бу қандай офат, бу қандай бало. Эй, парвардигор, қандай махлуқларнинг борки, жинни билан соғнинг фарқига боришмайди?

Н о д и р — Бўлди дада, бақираверманг, жинни билан соғнинг фарқига ҳаммамиз борамиз. Ахир тилла билан тошнинг ҳам фарқига борамиз.

Тошга айланган тиллани эслаб Мўминнинг жазаваси тутади.

М ў м и н — Тош, тош.

М ў м и н жиннига хос ҳар хил қилиқлар қилади.

Х у р и н и с а — Вой, ўлай.

М ў м и н — (бирдан ўзига келиб.) Манави чойнакми? Манави пиёлами? Шулар борми? Шуларнинг борлиги қандай рост бўлса, менинг тилла тошганим

ҳам, худди шундай рост. Мен аҳмоқ бўлмасам, уни ҳар қаерга беркитаманми, сен аҳмоқларга кўрсатганимда... Вой-вой миллион сўмлик тилла эди-я.

Мўмин яна «Тош, тош» деб жазавага тушади ва ҳушидан кетади. Уни кўтариб ётқизишади.

Хуриниса — Шарманда бўлдик.
Нодир — Докторни чақириш керак.

Оқ халат кийган доктор кириб келади. Ҳамма ҳайрон.

Доктор — Тақа маҳалла, 101- уй шуми?

Зухра — Ҳа, ҳа қаердан билдингиз?

Доктор — Вазифамиз шу, бемор қани?

Хуриниса — Ўргилай сиздан барака тошгур.

Эримни тузатиб беринг, жон дўхтир.

Доктор — Ҳозир тузатамиз. Қани тўғрилаб ётқизинг беморни.

Хуриниса — Ўргилай, мияси айниб қолган.

Доктор — *(Мўминнинг кўкрагига трубка қўйиб.)*

Нафас олинг: чуқурроқ нафас олинг.

Мўмин — Вой, мен соғман.

Доктор — Кўзингизни очинг.

Мўмин — А? Кўзангизни очинг, дейсизми? Кўза ҳам, олтин ҳам йўқ.

Доктор — Тилингизни кўрсатинг.

Мўмин — Тиллангизни кўрсатинг? Айтдим-ку, тиллани ўғирлашди.

Доктор сумкадан баҳайбат шприцни чиқариб укол қилишга тайёрланади. Мўмин нинани кўриб ўрнидан туриб қочади. Ҳамма бир бўлиб ҳовлини чир айланиб Мўминни қувлашади. Мўмин ўзини уй ичига уради. Орқасидан ёшлар ва доктор киришади. Хуриниса эшик ёнида. Ичкарида жимлик чўкади. Мўмин инграйди. Эшикдан ичкарига қараб турган Хуриниса ҳам инграб ёнбошини ушлайди.

Парда

УЧИНЧИ ПАРДА

Биринчи манзара

Оқшом. Хиёбон. Зухра ва Дилором.

Дилором — Ҳар ҳолда, уйдан кетиб қолганим яхши бўлмади-да. Отам бечора кечадан бери ич-этини еб қўйгандир-а.

Зухра — Қизини сотмоқчи бўлган отани шунақа қилиб адабини бериш керак.

Дилором — Менга қара, дадам сизларникига кирмадимми?

Зухра — Бизларникига нима деб ҳам кирсин?

Дилором — Ҳа, қийин бўлди, иккаласига ҳам қийин бўлди.

(Пауза)

Зухра — Ундан кўра айт, студентлар ётоқхонаси ёқдимми?

Дилором — Жуда соз. Ажойиб дугоналаринг бор экан. Бири биридан қувноқ, бири биридан меҳрибон... Ана келяпти. Менга қара, яхшилаб гаплашиб ол. Ҳамма гапнинг тагига етишга ҳаракат қил. Қулоғингда бўлсин. Бор.

Қиличбек киради. Соатига қарайди.

Зухра — Тўхта, кулиб юбораман.

(Кулгиси қистаб, оғзини ёнади.)

Дилором — Вой, келишиб олган гапларим нима бўлади?

Зухра кулгидан ўзини тўхтатолмайди. Қиличбек яна соатига қараб кета бошлайди. Мажбур бўлиб пистирмадан

Дилором чиқади. Йўталиб Қиличбекни ўзига қара-
ратади.

Салом...

Қиличбек — (ҳайрон.) Салом...

Дилором — Мени танимадингизми?

Қиличбек — Йўқ.

Дилором — Мен Дилоромнинг дугонаси бўла-
ман.

Қиличбек — Э, шунақами, танишиб қўяйлик,
бўлмаса. *(Қўл узатади.)*

Дилором — Зухра.

Қиличбек — Дилором келмадиларми?

Дилором — Йўқ, Дилоромнинг эски касали ту-
тиб қолди. Сиз кутиб қолманг деб, мени юборди.

Қиличбек — Раҳмат. *(Пауза.)* Афсус, мен Ди-
лоромга зарур бир гапни айтишим керак эди.

Дилором — Менга айтаверинг.

Қиличбек — Айтолмайман. Бу — оила спри.

Дилором — Биласизми, биз Дилором билан бир
одаммиз. Бир тан, бир жон, бир вужудмиз. Менинг
тақдирим — унинг тақдири. Унинг тақдири — менинг
тақдирим. Энди тушунгандирсиз?

Қиличбек — Тушундим, жуда яхши ўртоқ
экансизлар.

Дилором — *(четга.)* Жуда яхши тушунибсиз.
(Қиличбекка.) Менга айтинг-чи, нега Саидмалик зар-
гар билан Дилоромнинг отасини йўлдан урдинглар?

Қиличбек — Э, билсангиз эди. Ахир мен ҳам
эгалик қулман. Ростини айтсам, мен Дилоромга уй-
ланмоқчи эмасман.

Дилором — Уйланмоқчи эмасман? Ундай бўлса
бу томошанинг боиси нима?

Қиличбек — Сизга айтолмайман. Мен Дило-
ромни кўришим керак. Дилоромнинг отаси жар ёқа-
сида турибди.

Дилором — А? (Қичқириб юборади ва ўзини
фош қилади.) Дилором шу ерда. У рўпарангизда
турибди.

Қиличбек — Сизми? Наҳотки!

Дилором — Зухра, бу ёққа кел. (Зухра кела-
ди.) Бу Зухра, Мен Дилоромман.

Қиличбек — Бу томошанинг боиси нима? ~~Мен~~

Дилором — Бу томошанинг боиси — тузоқ. Мен-
га қаранг, отам қанақа жар ёқасида турибди? Ай-
тинг.

Қиличбек — Мен тузоқ қўйдим бировга,

Оқибат тушдим ўзим...

Дилором — Шеърхопликнинг пайти эмас.

Қиличбек — Хўн, майли. Мени бошлаб қўлга
туширдинглар. Мен ҳаммасини тушунтириб бераман.
Гап бундай...

Чиқадилар. Абдусалом ва Матлаб кирадилар.

(Парда очилади.)

Абдусалом — Ҳамма айб заргарда. Мени йўл-
дан оздирган ўша заргар. Мен қолган умримни тоат-
ибодат билан ўтказсам деб юрувдим. Худонинг йў-
лида топган-тутганимни сарф қилиб, каъбатуллога
бош урсам деган эдим.

Матлаб — Сизни йўлдан оздирган нарса аслида
ўша олтин. Уни сариқ иблис деб бекорга айтишма-
ган. Айнул инсан ла юшбиу ила биттураб баъд ал
мавт.

Абдусалом — Бу нима, оятми ё ҳадис?

Матлаб — Бу араб мақоли. Кўзнинг очлигини
фақат тупроқ тўйдиради.

Абдусалом — Энди укажон, бундан буён сиз
менинг пирим бўласиз. Шунча қилган илтижоларим
бекор кетмади — сизни топдим. Менга раҳнамо бў-
линг. Худо отказган давлатни ўзига сарф қилсам де-

ган ниятим бор. Жон ука, бпр йўл қилиб мени каъ-
батуллога олиб кетинг.

М а т л а б — Сизнинг эътиқодингизин жуда ҳур-
мат қиламан. Лекин каъбага олиб боролмайман.

А б д у с а л о м — Нега?

М а т л а б — Пешона тери билан топилмаган пул-
га ҳаж қилиб бўлмайди. Ҳажга фақат ҳалол меҳнат
билан топилган пул бўлиши керак. Лекин шу томо-
ни борки ҳалол меҳнат қилган одам ҳажга бормаса
ҳам бўлаверади. Чунки унда ювадиган гуноҳнинг
ўзи йўқ.

А б д у с а л о м — Э, ҳа... (*пауза.*) Биласизми, ука-
жон, қизим топилса эди. Менга йўл-йўриқ кўрсатинг,
буюринг. Агар сиз буюрсангиз, нариги дунёга ҳам
пиёда бораман.

М а т л а б — Париги дунёга пиёда боришнинг ҳо-
жати йўқ. (*Четга.*) Одамлар кўтариб олиб бориб қў-
йишади. (*Абдусаломга.*) Агар менинг айтганимни
қилсангиз...

(*Чиқишади.*)

Иккинчи манзара

Мўминнинг ҳовлиси. **А б д у с а л о м** ва **М ў м и н**. Уртада
кўза.

М ў м и н — Шу ниятинг бор экан, нимага бошида
менинг гапимга кирмадинг?

А б д у с а л о м — Э, дўстим, кўр эканман. Энди
кўзим очилди. Матлабжон деган пирим очдилар.
Оғайни, меши кечир. Сени ҳам анча хафа қилдим.

М ў м и н — Майли, ўтган ишга саловот.

А б д у с а л о м — Менга қара, ҳалиги заргар қол-
ган пулларни олиб келиб, кўзачадаги олтинларни
олиб кетмоқчи эди. Энди нима бўлади, а?

Мўмин — Қўёвер, заргаринг келгуча олтинлар аллақачон давлатнинг хазинасида бўлади, юр тезроқ.

Абдусалом — Рост айтасан, юр оғайни. Э шошилма. Менга қара, лоақал бироптасини олиб қолайлик. Тўйга ишлатармиз. Ахир нариги ҳафтага тўй деб ҳаммаёққа айтиб қўйдик.

Мўмин — Э қўйсанг-чи. Биттани олган ҳам ўғри, ўнтани ҳам.

Абдусалом — Бўлмаса, ўтир, лоақал охирги марта бир санайлик. Кўзимиз тўяди-ку, ўртоқ.

Мўмин — О, санаш у ёқда турсин, бунинг овозини эшитсам юрак ўйноғим тутиб қолади.

Абдусалом — Бўлмаса, сен нарироқ бориб тесқари қараб тур, мен ўзим санаб олай. Бир кўзим тўйсин.

Мўмин — Майли, охирги илтимосинг экан, сана санг санай қол. Фақат тезроқ бўл, анави алвасти келиб қолмасин.

Абдусалом тиржайиб энди чордона қурганда заргаринг ҳовлисидан жанжал овози келади. Шафоат дод солганча кириб келади. Мўмин, Абдусалом ҳайрдн.

Шафоат — *(Мўминга.)* Ҳа нимага безрайиб қараб турибсан, бер бу ёққа марваридларимни, бер деяпман. *(Мўминнинг ёқасидан туганча, Абдусаломга.)* Ҳа, мўйловингга ўт тушсин. Ўзим ҳам айтган эдим, қаердан ёруғлик чиқди деб. «Майли, нарсаларингизни бизникига олиб чиқиб қўя қолинг эмиш. Вой юмшоқ бўлмай кетинг сиз. Ўғри! Қани, бу ёққа ол марваридларимни.

Шафоат кўзани Абдусаломдан тортиб олади. Саидмалик киради.

Саидмалик — Мен бу муттаҳамларни яхши биламан. *(Абдусаломга.)* Пулни биздан олиб, тилла-

ларни ҳукуматга топширмоқчисиз? (*Мўминни кўрсатиб.*) Мана бу қип-қизил жинни. Кетдик хотин.

Қўзани олиб эшикка қараб юришади. Милиция кийимида Қиличбек кириб, Шафоат ва заргарнинг йўлини тўсади.

Шафоат — Қиличбек?

Саидмалик — Қиличбек, бу нима ҳазил?

Қиличбек — Мен Қиличбек эмас, милиция лейтенанти Анвар Мақсудовман. Танишиб қўяйлик.

Саидмалик — Бўлиши мумкин эмас. Қиличбек иним.

Қиличбек — Қиличбек энди йўқ. Мана ҳужжат. (*Чўнтагидан қизил ҳужжат олиб кўрсатади. Ҳамма ғайрон.*)

Саидмалик — (*ўзича.*) Саидмалик ҳам йўқ. Тамом бўлди. Ўзи қазиган чуқурга ўзи тушди. (*Қиличбекка.*) Мен қўйнимда қора илон сақлаб келган эканман.

Қиличбек — Қора илон? Эл хазинаси устида кулча бўлиб ётган қора илон аслида ким? Мана бу покиза оиланинг ҳалол ошига оғу солган қора илон ким? Ўзлари эмасми?

Саидмалик — Бўхтон. Ҳаммаси бўхтон. Барибир исбот қилолмайсизлар.

Абдусалом — Мана мен исбот қиламан.

Қиличбек — Агар Абдусалом ака исбот қилолмаса мана булар исбот қилади. (*Чўнтагидан суратлар олиб кўрсатади.*) Мана бу энг охирги сурат. Олапарнинг олдига ётиб, тирноқ билан тупроқ ковлаётганингиз.

Саидмалик — Мен ҳеч нарса олган эмасман. Булар меники эмас. (*Абдусаломга.*) Мана, ол тилларнинг. Бари бир исбот қилолмайсиз.

Қиличбек — (*Саидмаликка.*) Қани, олдимга тушинг.

Қиличбек, Саидмалик чиқишади.

А б д у с а л о м — (кесагиб.) Хайр, бошинг тошдап бұлсин.

Ш а ф о а т — Вой, құшнижонлар, энди мен нима қиламан?

А б д у с а л о м — Баттар бұл.

Ш а ф о а т — Бор-э! Шунча марваридларимдан айрилган, дангиллама участка, эрдан ҳам айриланманми?

М ў м и н — Иссиғида бир ёшроқ эрга тегиб ол.

Ш а ф о а т чикади.

А б д у с а л о м — Мўминжон, оғайни, қирқ йиллик қадрдоним. Энди мен ўз бўлагимдан кечдим. Мана бу хумчадағи олтинларнинг ҳаммаси сизники, олинг, ола қолинг.

М ў м и н ж о н — Ахир бу сизники эди-ку. Девор бузган эдингиз, олинг.

А б д у с а л о м — Сизнинг отангиз Худоёрхоннинг сарбози бўлган. Олтинлар сизники, олинг.

М ў м и н — Бекор гап, менинг ҳеч қанақа сарбоз бувам йўқ. Менинг отам камбағал ўтган. Ол, олтинларингни.

А б д у с а л о м — Мапа бу пайтава, мапа бу калышлар-чи?

Қ и л и ч б е к кириб келади.

Қ и л и ч б е к — Ташвиш қилманглар. Тиллангиз аллақачон давлатнинг пўлат сапдиғида.

М ў м и н — А! Э, қуллуқ-э, саломат бўлсинлар! Ташвишдан ҳам қутулибмиз.

А б д у с а л о м — Э, ўртоқ Анваржон, менда сира ҳам айб йўқ. Ҳамма айб ўша заргарда.

М а қ с у д о в — Кечирасиз, Абдусалом ака, биз сизни қамоққа олишимиз керак.

А б д у с а л о м — Нега?

Мақсудов — Сиз эл мулки бўлган олтинни яширдингиз. Яширибгина қўймай, давлат жиноятчиси бўлган Саидмаликка сотдингиз. Ҳалол қўшнингизни жиннига чиқардингиз. Ёлгиз қизингиз бахтига чанг солдингиз. Уни севмаган кишисига, яъни менга бермоқчи бўлдингиз. Ахир мен оилалик одамман. Қани, олдимга тушинг.

Мўмин — (Абдусаломга.) Ҳа, ҳа, мана, энди жазонгни тортасан. Бировнинг ҳолига сен кулма зинҳор, сенинг ҳолингга ҳам кулгувчилар бор.

Мақсудов — (Мўминга.) Ўз вақтида хабар бермаганингиз учун сизни ҳам қамоққа оламиз.

Мўмин лол,

Абдусалом — (кесагиб.) Бировнинг ҳолига сен кулма зинҳор, сенинг ҳолингга ҳам кулгувчилар бор.

Мўмин — Мен нима қилдим, милицияжон. Мени қамаманг. Менда айб йўқ. (Мақсудовнинг қатъий турганини кўриб.) Майли, нима қилсангиз ўзингиз биласиз. Аммо (Абдусаломни кўрсатиб) мана бу одам билан ёнма-ён қўйманг. Ахир ёруғ дунёда ёнма-ён турганимиз ҳам етиб ортади.

Мақсудов — Яхши, яхши. Қани юринглар. Иккалангизни алоҳида-алоҳида хонага қўямиз.

Абдусалом — Мўмин ошна, ҳар ҳолда қирқ йиллик қўшни эдик, ошна эдик, кел, охирги марта хайрлашиб қолайлик. Хайр, огайни. Саломат бўл. Эсон-омон дийдор кўришайлик.

Мақсудов — Қани, олдимга тушинглар.

Мўмин — Хотин қолиб кетяпти-ку! Арслонингдан айрилдинг, хотин.

Абдусалом — Қизим, жоним қизим, хайр. Лоақал қизимни бир марта кўрсам бўларди.

Мақсудов — Майли, охирги илтимосингизни бажарамиз.

Унинг ишораси билан Хуриниса ва барча ёшлар
киришади.

Абдусалом — (Дилоромга) Жон қизим, отанг
ўргилсин, қизим.

Мўмин — (хотинига.) Вой позигим, позигим.

Хуриниса — Нима бўлди? Мана мен келинимни
тошиб келдим. Сизларни дастингиздан меҳмонхонада
ётиб юрган экан.

Зухра — Меҳмонхона эмас, студент қизлар ётоқ-
хонасида.

Хуриниса — Барибир эмасми.

Мўмин — Э, хотин, нималар делясан? Ахир мени
олиб кетяпти-ку.

Хуриниса — (Эшитмайди.) Майли, майли.

Мўмин — (хунуб.) Нимаси майли? Ўртоғим билан
мени милиция қамоққа олиб кетяпти, гаранг!

Хуриниса — Вой, ўлай.

Доктор кириб келади.

Доктор — Салом, бемор қапи?

Мўмин — (Қочиб хотинининг орқасига яшири-
нади.) Қамалиб кетган, қамалиб кетган.

Доктор — Манави қоғозни олиб қўйинг.

Мўмин — Қанақа қоғоз?

Доктор — Бу справка.

Мўмин — Бу дунёдан насибам узилиб турибди-
ку, справка дейди-я.

Доктор — Бу қоғоз сизнинг жинни эмаслигингиз
ҳақида справка. Эртага жиннихонага бориб, жинни-
лар рўйхатидан ўчиб келинг.

Мўмин — Энди нима фойдаси бор?

Хуриниса — Хайрият умрингиздан барака то-
пинг, доктор.

А б д у с а л о м — (Дилоромга.) Жон қизим, отанг-
нинг гуноҳини кечир, мени кечир!

Д и л о р о м — Отажон, мен-ку кечирарман, лекин
халқ кечирармикин?

А б д у с а л о м — (Халққа.) Огайнилар, ўртоқлар,
гуноҳимдан ўтинглар.

Д и л о р о м — (Халққа.) Кечиринг.

Н о д и р — (Халққа.) Оталаримиз гуноҳини кечи-
ришни сиздан сўраймиз, одамлар!

Ҳ а м м а — Кечиринглар.

Н о д и р

Бизга олтин не керак, олтин муҳаббат бирламиз.

Д и л о р о м

Покиза инқ деб аталган, катта давлат бирламиз.

Н о д и р

Дилда ёр бирла диёр меҳри мисоли кимё.

Д и л о р о м

Ёр ила мунис диёрга чин садоқат бирламиз.

М а қ с у д о в

Элу юртнинг тинчлигидан ҳам улуғ ганж
бормикан?

Элу юрт тинч бўлса бизлар ҳам саодат
бирламиз.

П а р д а

Инсон қалбининг бойликлари пачида Ватан туйғуси деб аталган бебаҳо жавоҳир бор. У — юрагимизнинг қуввати, эътиқодимизнинг салимлиги, ҳаётимизнинг бутунлигидир. Уни ҳис қилмаган фарзанд, тараннум этмаган ижодкор йўқ.

Ватан — Навоий ва Манрабнинг итироби, Бобур ва Фурқатнинг соғинчи...

Мен чет элларда сафарда бўлганимда турли сабабга кўра хорижда қолиб кетган ватандошларни кўрганман. Уларнинг кўзлари тубига чўккан дард юрагимда из қолдирган. Бу кўзлар баъзан тушлари хаёлимда гавдаланади, азоб беради ва азоб баробарида ўз қисматим учун шукроналик ҳиссини кўнглимга солади.

Ҳаётда қўйилган бир янглиш қадам баъзан умрлик қийноққа сабаб бўлади. Мен қаламга олган Искандарнинг қисмати шундай.

Ватан урушида халқимиз қўлга киритган ғалаба йиғирма миллион жон ҳисобига келган. Искандар ҳам ўша қурбонлар қаторига киради. Лекин у энг бахтсиз қурбон — тирик қурбон.

Қаҳрамонларим тақдирига сўнгги нуқта қўйганим йўқ. Улар хатолари ва армонлари билан, ишончлари ва иштибоҳлари билан шу заманда яшаб турган одамлар. Асар, назаримда, ҳали тугамагандай. Зеро баъзи китоблар умр бўйи ёзилади... Ана шу туйғулар билан, азиз ўқувчиларим, бу фожевий қисмат тарихини сизнинг ҳукмингизга ҳавола этмоқдаман.

Муаллиф.

Шеърӣ драма

Қатнашувчилар

Ж а л о л — колхоз райси, 64 ёшда.

С а о д а т — хотини, 60 ёшда.

И с к а н д а р — укаси, 60 ёшда.

Иўлбошловчи, полициячи, сайёҳлар ва бошқалар.

Воқеа шу кунларда Истамбул шаҳрида бўлиб ўтади.

Хазон япроғи

Ўқинлашаётган кучли пўртана тоғуши, кема зирҳига урғаччи
тўлқиннинг қарсиллаши эшитилади. Чақмоқ чақади, мома-
қалдироқ гумбурлайди.

О в о з:

«Диққат! Диққат! Берулий сайёҳ кемаси ра-
диоузелидан гапиради. Шимолдан келган ҳаво
оқими Ўрта Ер денгизида шамолининг кучайиши,
чайқалинининг ошишига сабаб бўлмоқда. Хур-
матли сайёҳлар! Кема палубасига чиқиб қатъий
мас этилади. Бўрон 9 балл, денгиз 8,5 балл.»

Бўрон кучая боради. Тўлқинларнинг даҳшатли гумбурали

чайқалшнинг зўрайганлигидан дарак беради.
Ниҳоят шамол ва чайқалиш пасаяди.

О в о з:

«Диққат! Совет сайёҳ кемаси Беруний Босфор бўғозида сузиб бормоқда. Бир неча дақиқадан сўнг кема Истамбул баңдаргоҳига киради».

Биринчи манзара

Истамбул. Машҳур Капали чарши олдидаги майдон. Чап ва ўнг томонда тимлик расталар. Орқада шаҳар, мачитлари, миноралар, замонавий кўп қаватли уйлар. Узоқда кўм-кўк Босфор кўрфази.

Кемалар. Улар ичида йирик бўлиб қизил байроқли «Беруний» кемаси ажралиб туради. Бозор олдидаги майдондан турли тонфадаги кишилар: турклар, инглизлар, японлар ўтиб турдилар. Аравачаларда юк тортиб бораётган хизматкорлар, улар ортида сигарета тутатиб келаётган бойваччалар. Газета сотаётган болаларнинг овозлари:

— «Газет! Газет! Газет! «Хуррият», «Гунойдин»...

Жаноб президент ҳазратларининг маърузалари Жопуния Амриқошнинг чўкмас ҳарбий кемаси бўл-
жадур!»

С и г а р е т а с о т а ё т г а н о д а м

«Сигарет, сигарет!» «Мальбуро», «мальбуро!»

Кенқолинг!

Г а д о й

(ўткинчига)

Садақа қилинг, жаноб! Садақа қилинг, сэр!

Саҳнанинг асосий қисми қоронгулашади ва олд саҳнага йўл-бошловчи турк аёл этагида бир гуруҳ ўзбек сайёҳлар кириб келадилар.

Йўл бошловчи

Мана, келдик. Шарқ бозори деган жой шу ер
Жондан бошқа ҳамма нарса бунда муҳайё.
Дунё бозор деган гап бор, лекин аслида
Истамбулнинг Шарқ бозори ўзи бир дунё.
У дунёдек бепоёну дунёдек рангин,
Дунё каби савдоси ҳам, ғавғоси ҳам кўп.
У шундай бир салтанатки, бойлиги олам,
Султонлари қаторида гадоси ҳам кўп.
Бу томонда гилам раста, бу ён заргарлик,
Бу қаторда кетганича базозлик — мато.
Бошдан оёқ кезмоқ учун Шарқ бозорини
Бир кун эмас, бир ҳафта ҳам етмайди ҳатто.
Аммо бизнинг ихтиёрда икки соат бор,
Истаганча кўринг, харид қилинг, илтимос.

Саодат оқсоқланиб тўдадан ажралиб чиқади ва чеккадаги скамейкага ўтиради. Унинг ёнига Жалол келади.

Фақат *(соатига қараб.)*

Икки соатдан сўнг, яъни олтида
Автобусда учрашамиз, кечикманг, холос

*(Сайёҳлар ғовур-ғувур билан тарқала
бошлайдилар.)*

Сумкали сайёҳ

Қулмуҳаммад ака! Нима харид қиласиз?
Янгамизга тилла сирга олинг!

Фотоаппаратли сайёҳ

Э, укам,

Бунда пулга тилла тугул, жез ололмайсиз.

*(Фотоаппаратини чиқариб, ҳаммаёқни суратга ола-
бошлайди.)*

Термосли сайёҳ

(сумкали сайёҳга.)

Жияним шим олиб келинг, деган.

(қорғозга қараб.)

«Леу страус»,

Танлашворинг, биродар!

Аёл сайёҳ

(термосли сайёҳга.)

Э, кимга айтинчисиз!

Эркак киши шим танлашни билар эканми,
Юринг, сизга ўзим танлаб бераман.

(Кетишади.)

Саодат

Вой, вой —

Оёққинам тамом бўлди.

(Туфлисини ечади.)

Жалол

Сенга айтдим-а,

Узоқ йўлга баланд пошна туфли кийма, деб!
«Улар»,— дединг,— «Ангиллестоп, Фарангистонга
Шинпак кийиб бораманми, у юртдагилар
Нима дейди», деб гапимга қулоқ солмадинг.

(Саодатнинг оёғини кўриб.)

Бай-бай... Шўрлик... Товонинг гўшт бўлиб қолибди.

(Сумкадан йод, пахта олиб хотинининг оёғини муо-
лижа қилади.)

Саодат

Қариганда саёҳатга чиқмай мен ўлай,
Уйғинамда жужуқларни бағримга босиб,
Телевизор кўриб ётсам бўлмасмиди-я!

Жалол

Бундай сафар ҳаммага ҳам nasib бўлмайди —
Шунча юртни кўрдик. Кўп ҳам ношукур бўлманг.
Даниядан йўлга чиқиб, ярим дунёни
Кезиб, мана, Туркияга келдик. (Шоирона).

Париваш —

Нозаниним, сарвқоматим, оёғингизга
Бутун бошли Европани пойандоз қилдик.
Ушалмаган яна қандай орзуларингиз бор?

Саодат

Биттагина орзум — эсон-омон уйимга
Етиб олсам бўлди. Энди икки дунёда
Саёҳатни орзу қилмай. Бўларим бўлди.
Ҳаммасидан чайқалиши ёмон бўларкан.
Ҳар гал тўлқин қарсиллатиб келиб урганда
«Энди ўлдим» дейман. Бай-бай, кема жонивор
Арғимчоқдай учади-я!

Жалол

Ешлик пайтингда

Ҳалишчакка тўймай қолган бўлсанг мабодо,
Маза қилиб учиб олдинг.

Саодат

Ичак-чавоғим
Нақ тескари бўлиб кетди. Вой, бошгинам-ей!

Сумкали сайёҳ

(ҳовлиқиб киради.)

И-е, сизлар нима қилиб ўлтирибсизлар,
Ахир бозор қизигандан қизиб ётибди.
Жондан бошқа ҳамма нарса бор экан, янга,
Сизга нима керак, юринг!

Жалол

Бизга жон керак.

Саодат

(Жалолга.)

Камолжоним, японский магнитофон деб
Кўп ялинган эди, бсринг, олинг, дадаси.
Мен шу ерда ўлтираман.

Сумкали сайёҳ

(бош бармоғини кўрсатиб.)

Бундоқлари бор.
Юринг, ўзим кўрсатаман.

Ж а л о л

Овора бўлманг,
Бир камим шу узоқ юртдан... Э, келинг қўйинг,

С у м к а л и с а й ё ҳ

Билгамингиз...

(чиқади. Сукут.)

Ж а л о л

Хотин, нега жим бўлиб
қолдинг?

С а о д а т

Дадаси...

Ж а л о л

Ҳа.

С а о д а т

Эрталабдан бери кўнглимда
Бир хиралик бор.

Ж а л о л

Соғинчдан, дармонсизликдан...

С а о д а т

Ундан эмас. Ҳали сизга айтай дедим-у,
Юрагингиз гап бўлмасин деб индамадим.

Ж а л о л

Хўш, нима гап?

С а о д а т

Нонуштадан кейин анови
Аё Сўффия масжидига бордик...

Ж а л о л

Хўш?

С а о д а т

Шунда
Бир турк бизга жуда узоқ тикилиб қолди.

Ж а л о л

Нима бўпти?

С а о д а т

Мен чўчидим, Афти бир хунук...
Башараси тўла чандиқ, қора плашда.
Ҳасса тутган. Сиз унга ҳеч қарамадингиз.
У кўзини олгани йўқ.

Ж а л о л

Қараса нима?

Бир анқовдир.

Биз уларга, улар бизларга
Анқаямиз. Қўш томоша...

С а о д а т

Томоша бўлса

Гўрга эди. Эрталабдан бери кетмайди.
Музейда ҳам, султонларнинг саройида ҳам
У эргашиб юрди. Бир пайт келганда
Қарадиму юрагим бир шувиллаб кетди.
У кўзини олиб қочди...

Ж а л о л

Ваҳима қилма,
Ҳар нарсадан чўчиб вос-вос бўлиб қолибсан.

С у м к а л и с а й ё ҳ

(Яна пайдо бўлади.)

Чарм камзул олдим. Қалай, ярашибдими?

С а о д а т

Ярашибди. Бинойидек.

Ж а л о л

(Ўзича.)

Тўқимдаккина.

(Сумкали сайёҳга.)

Омадингиз келибди-да.

С у м к а л и с а й ё ҳ

Келганда қандоқ!

Биз томонда бунақаси бўлмайди.

Ж а л о л

(кесатиб.)

Яшанг!

Сумкали сай ёҳ

(Соатига қараб.)

Бир соатдан кўпроқ вақт бор.

(Бозорга кириб кетади.)

Ж а л о л

Эҳ, ёшлар! Ешлар!

Матоҳ деса ўзларини томдан ташлайди.
На андиша, на ғурур, на истиҳола бор.
Ановининг икки кўзи магазинларда,
Бирор нарса ярқ этса бас, шўнғиб кетади
Кўрсичқонга кўзи тушган қирғийга ўхшаб.
Дакки берсам, «Мен бу ерга Наполеоннинг
Мозорини кўраман, деб келган эмасман»,—
Деб айтади, уяти йўқ.

С а о д а т

Нима қилсин — ёш.

Кийингиси келади-да... Ешлигингизда
Ўзингиз ҳам жуда бапанг кийинардингиз.
Оқ китель-шим, оқ кепка, оқ брезент туфли...

Ж а л о л

Туфлини биз тиш порошок билан оқлардик.

Саодат

Не бўлса ҳам дуруст эди ўша кийимлар.

Жалол

Ҳам арзонроқ эди. Топиш қийинмас эди.

Саодат

Ўувонлар ҳам ҳозиргидек кийинмас эди.
Узун кўйлак, узун лозим, енг бу ергача.

(Бармоқ учини кўрсатади.)

Жалол

Дуррачани айтмайсанми? Узоқдан кўриб
Юрагимиз дукулларди.

Саодат

Ҳо...

Жалол

Ҳаммагамас.

Сен бошқача эдинг. Гўзал, кўзларинг жоду.
Мен қишлоқда икки йилча бўлмадим, холос,
Икки йилда кошток ўйнаб юрган қизалоқ —
Офатижон, сарвиқомат бўлиб қолибсан.

Саодат

Фарғонадан сиз ҳам бошқа бўлиб келгансиз...
Дадаси... Ҳой дадаси...

Ж а л о л

Ҳа!

С а о д а т

(Қўли билан кўрсатиб.)

Ана, келяпти.

(Чўчиб тисарилади.)

Ўша одам! Қўрқяпман, кета қолайлик.

Ж а л о л

Қани? Нега чўчийсан-а?

С а о д а т

Ана, ана у!

Қора шарпа дарахт панасида тўхтайдн.

Ж а л о л

(шарпага)

Ҳей, сен кимсан?

(Шарпа жим.)

Гадомисан, қаландармисан?

(Шарпа жим.)

Берироқ кел, ҳой!

Саодат

Чақирманг, кетсин, даф бўлсин.

Жалол

Дил билиюрмисан, гардаш?

(Шарпа жим.)

Демак, туркмассан,
Арабмисан ё ҳинду, ё эрониймисан?

Нотаниш одам

(Сукутдан сўнг. Панада турганча.)

Ҳамма миллат номин айтдинг. Аммо не учун
Ўзбекмисан, деб сўрашга тилинг бормади?
Мен ўзбекман!

Жалол

Ё алҳазар!

Саодат

Тавба, ё тавба!

Нотаниш одам

Нега ҳайрон бўласизлар? Ё чет элларда
Ўзбекларнинг борлигини билмасмидингиз?
Чўчимангиз. Мен хоин ё жосус эмасман.
Мен бир хазон япроғиман. Тақдир шамоли
Ўз боғимдан йироқларга учириб кетган.

Ж а л о л

Шўр пешона экансан-ку. Гапинг рост бўлса,
Панадан чиқ.

С а о д а т

(чўчиб.)

Йўқ, дадаси, қўйинг, чақирманг.
Турқи совуқ кўринади. Жуда кўрқаман,
Ким билади бу инсон ким, муроди нима?
Юринг, кетдик, жон дадаси, сафаримизниг
Охирида кўргиликка учраб қолмайлик.
Бегона юрт...

Ж а л о л

(Саодатга.)

Жим тур...

Н о т а н и ш о д а м

Тезроқ кетай... мабодо

Она юртдан бир кафт тупроқ келтирмадингми?

Ж а л о л

Тупроқ йўғ-у, у тупроқда битган майиз бор.

(Сумкадан бир халгача олиб узатади.)

Берироқ кел, ол, ҳайиқма, нотаниш одам.

Н о т а н и ш о д а м

(Панадан чиқиб яқин келади. У плашда, юзи чандиқ.)

Қўлида қасса. Сочлари оппоқ. Жалолнинг қўлидан
талтачани олиб очади, бир дона майизни оғзига
солиб узоқ тамшанади.)

Шукр.

Шукр, юртим нафасини туйгандек бўлдим.
Қуллуқ, юртдош, минг ташаккур, тақдир ҳамини
Насибангни бутун қилсин!

Ж а л о л

Ўзингни танит,
Кимсан, қачон бу ёқларга келиб қолгансан?

(Шарна жим.)

Гапирсанг-чи! Қаерликсан? Ўзбекистонда
Бирор киминг борми? Айтсанг, балки тапирман.

Н о т а н и ш о д а м

Ҳеч қаерда ҳеч кимим йўқ. Қисмат дапштида
Бир шўракман — юмалоқ хас. Қуриган жисмим
Замошларнинг қуюнида мапгу саргардон,
Ватапи йўқ, элати йўқ бир бенавоман.
Бу дунёга қачон келдим — эсимда ҳам йўқ.
Бамисоли дунё борки, мен борман. Шунча —
Узоқ бўлди бу гурбаткаш умрим. О, мендан
Ҳеч нарсани сўрама, қўй!

Ж а л о л

Эй, жабрдийда,
Не балолик қисмат сепи бу кунга солди?
Эл олдида юзинг шувит бўлса, уни айт.
Ҳақиқатда агар жосус, хоин бўлмасанг,

Ўзга неки гуноҳ бўлса, унинг авфи бор.
Мард бир ўлар, номард юз. Ҳа! Эгилган бошни
Қилич кесмас, деган гап бор. Қолган умрингни
Айрилиқнинг азобида ўтказма, юртдош.
Тортинма, айт, юртга қайтмоқ ниятинг бўлса,
Мен қўлимдан келганича ёрдам берайин.
Ўз юртимда мен кичкина одам эмасман. /

Н о т а н и ш   о д а м

Аmmo менинг нажотимга на-да сен, ҳатто
Парвардигор қодир эмас.

(Сукут.)

Қирқ йил илгари
Мен ўлганман. Қарағайзор ўрмон ичида
Кўмилганман. Рўпарангда турган — арвоҳим.

С а о д а т

Бу не даҳшат! Туш кўряпман. Йўқ, бу ўнг
эмас.
Қўрқинчли туш!

Ж а л о л

Берироқ кел, нега кўрқасан?
Қаердадир кўргандекман...

(Сукут.)

Йўқ, эслолмадим...
Мабодо сен биз томонда — эски Қўштепа,
Янги номи Энгельс — унда бўлмаганмисан?

Нотаниш одам

(Чўчиб тушади, яқин келиб бир Жалолга, бир Саодатга тикилади, ҳаяжонга тушади.)

Бўлмаганман, йўқ.

(Нари кетади)

Ж а л о л

Ўзингни яширма, токай —
Беркиниб кун кўрмоқ мумкин!

Нотаниш одам

(Ўзича.)

Қандай тасодиф!
Замон, макон деб аталган поёнсизликда
Қитъалар ва йиллар оша бундоқ учрашув!

(Жалолга.)

Қўй сўрама. Суриштириб нима қиласан?
Фойдаси йўқ.

Ж а л о л

Майли, юртдош, ўзинг биласан.
Бирор нафим тегармикин деб ўйлагандим,
Афтодаҳол кўринасан.

С а о д а т

Еруғ дунёда
Қанча бахтсиз одамлар бор!..

Ж а л о л

(Енидан пул чиқариб узатади)

Мана буни ол,
Бир кунингга яратарсан.

Н о т а н и ш   о д а м

Йўқ, керак эмас,
Камбағалмап, лекин гадо бўлганимча йўқ.

(Фотоаппаратли сайёҳ кириб келади.)

Ф о т о а п п а р а т л и   с а й ё ҳ

Жалол ака, янга, қани бу ерга туринг,
Абадият учун битта кадр қиламиз.

*(Фотоаппаратни тўғрилайди. Нотаниш одам кетади.
Сайёҳ бир-икки сувратга олади.)*

Ана бўлди.

(Бош бармоғини кўрсатиб.)

Мана бундоқ расм чиқади!

*(Нотаниш одам кетган томонга қараб-қараб қўяди ва
кетади.)*

Ж а л о л

(атрофга қараб)

Хаҳ, қочириб юборди-я!

С а о д а т

Шўрлик беватан...

Қўйинг, майли, бир ҳисобда кетгани яхши.
Дард-ҳасрати қуриб кетсин, кўнглимни эзди.

Ж а л о л

Ҳаётимда бир савоб иш қилай деб эдим.
Ватанидан жудо бўлган бечора экан.
Бир ёрдамим тегиб қолса, ёмон бўлмасди.

С а о д а т

Лекин ўзи истамаса нима қиласиз?

Ж а л о л

Уни топиш керак.

С а о д а т

Қандай қилиб топасиз?

Ж а л о л

Ана, ўзи келди.

Н о т а н и ш о д а м

(кириб келади.)

Яна келдим. Ўзимни
Танитмоқчи эмас эдим. Лекин ўйласам,
Кейин армон бўлар экан. Майли, айтаман.

Лекин битта шартим: гап шу ерда қолади,
На бу жойда, на Ватанда бирор кимсага
Мен тўғримда сўзламайсиз.

(Сукрут)

Энди эшитинг.
Қўштепаннинг гузарида бир тут бор эди,
Юз йиллик тут...

Ж а л о л

(Саодатга)

Ҳа, айтдим-ку, уни кўрганман.

Н о т а н и ш   о д а м

Ўша тутдан сал пастроқда, эски ҳовлида
Уста Аҳмад яшар эди.

Ж а л о л

У менинг отам.

Билармидинг?

Н о т а н и ш   о д а м

Ҳа. Урушнинг биринчи йили
Ҳалок бўлган эди.

Ж а л о л

Тўғри. Айт, кимсан ўзинг?

Н о т а н и ш   о д а м

Сен ўшанда эндигина уйланган эдинг,
Жонон келин Саодатни

(Саодат чўчиб кетади.)

бағринга босиб
Ётганигда саҳар пайти қора хат келди.

(Ж а л о л в а С а о д а т л о л.)

Шунда ҳали ўн саккизга тўлиб тўлмаган
Не сабабдир уйдан кетиб қолган Искандар
Уканг келди... Остонада турганча йиғлаб
Онасига видо айтиб урушга кетди.
Шу бўйича қайтгани йўқ...

Ж а л о л

Укам Искандар
Новгородда ҳалок бўлди.

Н о т а н и ш о д а м

Афсус...

Ж а л о л

Минг афсус,
У мард эди.

Н о т а н и ш о д а м

Афсус шуки, у ўлмади қолди.

Ж а л о л

Йўқ... Наҳотки...

Н о т а н и ш о д а м

Мен бўламан ўша Искандар!

(Саодат қичқириб юборади.)

Ж а л о л

Елғон! Елғон! Сен у эмас! Искандар ўлган!
Менинг укам Ватан учун жонини бериб,
Ер қаърида ётибди. Сен арвоҳни тинч қўй.

Н о т а н и ш о д а м

Танимадинг, ё танишни истамадинг. Сен —
Қаҳрамоннинг акаси сан, шуниси маъқул.
Қабиҳ чиндан кўра эзгу ёлғон яхшироқ.
Сен айтганча бўлсин, гапим-ёлғон, афсона.
Ҳеч чўчима. Шаънингга доғ туширмайман. Йўқ!
Мен ўлганман. Ўлганимча қоламан. Аммо,
Бир ўтинчим — онам тирик борми — шуни айт.
Айт, яширма. Ўзимни фош қилмайман, ишон.
Фақат, онам ўлган бўлса аза очаман,
Йиглаб-йиглаб юрагимни ёзаман, холос.
— Агар тирик бўлса, сендан битта илтимос:
Жигарлик қил, укамг адо эта олмаган
Васиятни сен бажаргин.

(Қўйнидан тумор олади.)

Мана бу — тумор.

Мени жангга кузатаркан, онам бечора
Шуни тикиб берган эди. Айтган эдики:
«Сен кенжамсан, жангдан омон қайтасан. Ахир,
Мени гўрга қўядиган ўзингсан, болам!
Болам! Сенинг дийдорингни кўрмагунимча,
То қиёмат илҳақ бўлиб ётаман. Билки,
Бўйнингдаги тумор эмас, онамг юраги.
Тилагим ҳам васиятим, шуки, сен қайтгач,
Қачон вақти қазо етиб дунёдан ўтсам,
Шу туморни ўзинг бошим остига қўйгин».

(Сукут.)

Онагшнам, юрагинг-ку мени асради,
Мен сутингни оқдолмадим. Беомон қисмат
Болангни ўз Ватапидан бенасиб қилди.

(Жалолга.)

Агар онам тирик бўлса, жигарим, энди
Мана тумор, васиятний ўзинг адо эт.

(Саодат деворга суянганча, Жалол бошини ушлаб теб-
ратганча лол.

Сукут.

Демак... онам ўлган. Мени кута-кута у
Илҳақликда адо бўлган. Кечир, онажон!
Кечир мени! Кечир мени! Мен одамманми?
Эгаси йўқ, савқиб юрган бир қари итман.
Бенавоман, бедавоман.

(Кетади.)

Ж а л о л

Искандар! Тўхта!

(Искандарнинг орқасидан чиқади.)

Иккинчи манзара

Карвонсарой майхонаси. Саҳна ичкарасида икки, уч, тўрт
кишили ясатиғлиқ столлар. Майхонанинг ўнг томонида саҳ-
на. Лекин у бизга кўринмайди. Столларда бизга таниш сай-
ёҳлар. Тўрт аёл бир стол атрофида. Саодат ҳам улар
орасида. Ҳамманинг кўзи саҳна томонда. Музыка янграб ту-
рибди. Раққоса ва чолғувчиларнинг сояси деворда аксланади.

Саҳна олдида — уч кишилик стол атрофида Жалол ва Искандар. Саҳна орқаси қоронғулашиб, биз фақат Жалол ва
И с к а н д а р н и кўрамиз.

Ж а л о л

Бу дунёда жудоликнинг турфа хили бор.
Биров ёрдан айрилади, биров диёрдан.
Йўқотишлар ичида, энг мушкул, энг даҳшат —
Бу ўзликни йўқотмоқдир. Эҳ, сен Исқандар!
Сен ўзингни йўқотибсан. Қандай кўргилик!

И с к а н д а р

Гуноҳим шу — тирик қолдим. Минг пушаймонман.

Ж а л о л

Айбинг тирик қолганингмас...

И с к а н д а р

Тирик ўлганим.

Ж а л о л

Эл-юрт майли, қариндошу уруглар майли,
Онангни ҳеч ҳаёлингга келтирмадингми?

(Исқандар қайғу ичида бош тебратиб ўтиради.)

Сендан кейин уч ой ўтмай мен ҳам жўнадим,
Гроднода яраландим. Тузалиб чиқиб,
Эльбагача бордим. Умр бор экан — қайтдим.
Ўша кунни унутмайман — онам бечора
Тут тагида кир ювмоқда экан. Кўрдию:—

«Болам, болам!» деб елкамга осилганича
Йиглайберди. Совун юқи қўллари билан
Юзларимни, бошларимни силаб йиглади.
«Нега ўзинг қайтдинг, болам, укагинамни
Қаерларга ташлаб келдинг?» деб фарёд чекди.
Кейин билсам, сендан қорахат келган экан,
Хат ёнида командиринг Данилов ёзган
Мактуб ҳам бор экан: «Она! Фарзандинг билан
Ифтихор қил!— деб ёзибди — ўглинг қаҳрамон!»

(Суккут.)

Йиллар ўтди. Олтмиш тўртнинг баҳори эди.
Москвада ветеранлар анжуманида
Бир полковник менга узоқ тикилиб қолди.
Биз тапишдик. Қараки, у Данилов экан.
Мени сенга ўхшатибди. Қучоқлаб олди,
Новгородга бирга бордик. Қабрингни топдик.
«Қабринг» дедим, мени кечир — ўзга не дейин?

Қоронгулик чўкади. Урмондаги яланглик. Данилов ва
Жалол лавҳа ёнида.

Данилов овози

Қирқ учинчи йил. Еттинчи сентябрь эди.
Бизнинг рота олов сели ичида қолиб,
Бу ерда ёв ҳужумини қайтарар эди.
Биз оз қолдик. Лекин ёвга таслим бўлмадик.
Искандаринг шуиқор эди. У якка ўзи
Тўртта танкни ёндирдию бешинчисига
Қўлидаги граната билан ташланди.
Кўз олдимда танк ва инсон рўбарў келди.
Бамисоли эртақларда ёвуз махлуққа,
Қора девга кўкрак тутиб тик ҳамла қилган
Паҳлавондек эди ўша дамда Искандар.

Лекин, афсус, эртакдаги каби бўлмади.
Ваҳший кучни енголмади мардлик, адолат...
Кўз олдимда танк дўстимни... даҳшат, о даҳшат!

(Сукут.)

Биз биродар тутингандик. Билагимизни
Кесиб, қонни қонга қўшиб олгандик. Дўстим,
Энди меннинг диёримда, қабринг устида
Қарағайлар алла айтиб тебранмоқдалар...

(Қоронғулик. Сўнг яна карвонсарой. Жалол ва йнглаётган
И с к а н д а р.)

Ж а л о л

Ўша ернинг тупроғидан бир кафт келтириб
Мен Жасорат майдонида қабр ясатдим.
У қабрда йил — ўн икки ой навбаҳорнинг
Чечаклари алвон-алвон бўлиб ётади.
Май келганда — Ғалаба кун — галстук таққан
Пионерлар у майдонда сафга тизилиб,
Қурбон бўлган аскарларнинг руҳи олдида
Қасамёдлар қилишади.

И с к а н д а р

Етар бўлди, бас!

Адо бўлган юрагимни қайтадан эзма.
Елғон шуҳрат шариф қилган исмимга лаънат,
Ўша жангда танк остида мажақланмасдан
Тасодифан тирик қолган жисмимга лаънат!
Қани эди, ҳақиқатдан мен ўлган бўлсам,
Қани, чиндан униб ётса қабримда гуллар.
Қани эди, ҳалок бўлган дўстларим каби

Мангу сукут огушида роҳатда ётсам,
Одам насли азал абад ўлимдан қўрқар,
Нечун, нечун? Ахир ўлим олий маъсудлик.
Бор вужуднинг, жону руҳнинг осудалиги,
Аммо бу бахт менадан доим юзини бурди.
Энди кимман? На ўлик, на тирик бир вужуд,
Кўзи очиқ, қадам ташлаб юрган қабрман.

(Сукут.)

Шундай қилиб ўша куни мен омон қолдим,
Чуқурликка қулабману ҳушдан кетибман.
Бир маҳал кўз очсам, икки баҳайбат немис
Автоматни тўғри қилиб қараб турибди.
Қисмат экан, асоратнинг аччиқ алами,
Чидаб бўлмас қийноқлари бошланди. Инсон —
Гулдан нозик инсон — вақти келса темирдан
Мустаҳкамроқ бўлар экан. Ўшанда билдим.
Изтиробдан одам ўлса мен ўлар эдим.
Ўша йиллар даҳшатини сўзламоқ учун
Йиллар керак...

(Қоронғуликда кўмир ташинган асирларнинг сояси
кўринади.)

Хуллас, бир кун ярим кечада
Етти асир маслаҳатни бир жойга қўйиб,
Пойловчини гумдон қилдик. Ўрмонга қочдик,
Ўша дамдан вақт сезгиси йўқолди. Қанча
Югурганимни билмайман. Тасаввуримда
Эс-ҳушимдан жудо бўлиб то бугунгача
Югураман, югураман... Ҳеч тўхтамайман.
Кимдан қочиб бормоқдаман, қайга қочаман —
Менга сира аён эмас. Ҳаёт бамисли
Қоп-қоронғу ўрмон.. Ҳатто тушларимда ҳам
Тўда-тўда итлар мени қувлайди..

(сукут)

Хуллас,
Кўзни очсам, бир кулда ётибман... Оқсоч
Немис кампир бошим узра ўлтирар эди.
У ўрмондан беҳуш ҳолда топибди мени.

(Май ичади ва Жалолнинг қадаҳига қараб.)

Ичмаяпсан?

Ж а л о л

Жигар чатоқ.

И с к а н д а р

Сен ҳам қарибсан.

Намоз ўқийсанми?

Ж а л о л

(Мийиғида кулиб қўяди ва бош тебратиб «йўқ» ишорасини қилади.)

Сен-чи?

И с к а н д а р

Ҳон деб ўқирдим.
Лекин менда эътиқод йўқ. У дунёга ҳам,
Бу дунёга ҳам.

Ж а л о л

Ишончсиз яшаш — кўргилмак.

Ҳар юракка битта таянч нуқта зарурат.
Бусиз одам одам эмас — бўшлиқ бўлади.

И с к а н д а р

Менга қолса эътиқодсиз яшашдан кўра,
Чангалзорнинг ярим ваҳший қабиласидек
Илонгами, тўнғизгами сиғинган яхши...
Менинг хаста жонимга ҳам бир асо керак,
Аммо қани ўша имон? Ўша эътиқод?
Замон барча худоларни аршдан қулатди.
Савоб, гуноҳ барбод бўлди. У дунёдаги
Сўроқлардан қўрқадиган одам қолмади.
Мен саргардон ҳаётимда нимани кўрдим?
Ҳамма ерда имонсизлик, фаҳш ва қабоҳат!
Тубанлик бор — алҳазар йўқ. Биз нафас олган
Шу ҳавога тўлиб кетди ёлгон садолар.
Туман хиллик тўлқинларда тонгдан тонггача
Миямизни алдоқ билан тўлдирмоқдалар.
Фақат бир гап: биз яхшимиз, бошқалар ёмон.

Ж а л о л

Шунинг учун одамзотга иккита қулоқ,
Битта ақл тарозуси бериб қўйилган.
Икки ёнга қулоқ солу бир мезон билан
Ўлчаб ўзинг хулоса қил. Ҳақиқатни топ.

И с к а н д а р

Ҳақиқат йўқ. Бўлган эмас. Дунёда фақат
Манфаат бор. Манфаат деб аталган «чўпон»
Одамзодни пода қилиб ҳайдаб юрибди.

Ж а л о л

Ҳа, шуҳбасиз, сен танлаган дунёда шундоқ.

И с к а н д а р

Мен таплаган дунё? Менда танлаш ҳуқуқи
Борми эди? Саргашта жон учун дунё — бир.
Уммонлар бир, саҳролар бир, дарёлар ҳам бир,
Одамизод бошидаги савдолар ҳам бир.
Дунё икки бўлса сарҳад борми ўртада?

Ж а л о л

Ҳа, сарҳад бор. У одамлар қалбидан ўтган
Бас, ўзингги соддаликка солма, сену мен
Фақат икки одам эмас, икки оламмиз.

И с к а н д а р

Бир отаю бир онанинг икки фарзанди
Ўртасида, демак, энди тубсиз жарлик бор...
Қани айт, мен қайси олам, қайси жамият,
Қайси ватав одамиман? Ажрим қилиб бер:
Мени ўзбек она туғиб, алла айтдию
Немис она олиб чиқди ажал домидан.
Бир оламда кўз очдиму бошқа оламда
Умрим ўтди — энди қайси дунё номидан
Сўзламоғим керак? Менга тушунтириб қўй.
Сармоюдорманми? Ўшал иккинчи онам
Уқасига куёв бўлдим ва ундан мерос
Дюссельдорфнинг банкасида сармоя қолди.
Вақт бўлдики, ўн минг ақчам юз мингга борди,
Вақт бўлдики, бир дўконча тебратдим холос.
Йўқсилманми? Энди мендан йўқсил одам йўқ,
Кўзим хира, дармонсизман, ташландиқ зотман.
Хотин бошқа эрга теккан, ўғил уйланган.
Бу ўрмонда қуёнлардек урчиб, кўпайиб,
Қуёнлардек танимаймиз бир-биримизни.
Мана менинг таржимаи ҳолим, айт энди,
Қайси дунё рўйхатига қўшасан мени?

Ж а л о л

Бу ҳолатни ажрим қилмоқ менинг ишиммас,
Юртга қайтсанг, тегинли жой ажрим қилади.
Фақатгина, маслаҳатим ҳеч бир парсани
Беркитмай айт,— улар ҳаммасини билади.

И с к а н д а р

Қайси айбим учун сўроқ беришим керак?
Танк мажақлаб кетмагани учунми, ёки —
Аросатда омон қолган бошим учунми?
Мен фашистга аскар бўлиб жангга кирдимми?
Ўз юртимга ўқ отдимми? Тухмат қилдимми?
Жигар бўлиб юрагимни сен тушунмасанг,
Мени ким ҳам тушунарди, шафқат қиларди?!

Ж а л о л

Ешликда ҳам сен ўлгудай жиззани эдинг,
Қарибсан-у, бу одатдан халос бўлмабсан.
Сени ўлди деган эдик, майли, ўлмабсан —
Лекин айбим нима, десанг ҳайрат қиламан.
Қирқ йил юртга қадам қўймай беному нишон
Юрганингни ўзини гувоҳ санамайсанми?
Сен сўроқдан қўрқма, ука, виждонингдан қўрқ.

И с к а н д а р

Виждон... виждон... ўша виждон борми ўзингда?
Баъзан мени ўйлаганда қийналмайсанми?
Қабримдаги совуқ тошга қўлинг теккан пайт
Бармоқларинг куймайдими? Ёки қўзингдан
Ешинг оқса яноқларинг ловулламасми?
Кўриб туриб сен бахтимни тортиб олдинг-а!
Кўзларингни олиб қочма, менга тик қара.

Агар сенда виждон бўлса, бундоқ қилмасдинг.
Индамайсан. Йўқ, ёдгорлик қўймадинг менга,
Гуноҳингни кўмиб, мрамартош бостиргансан!
Мени кўриш сенга, ака, қанчалар оғир!

Ж а л о л

Менга нима даъвойинг бор?

И с к а н д а р

Ҳа, билмайсан-а!

Қоражарнинг ёқасида — насқамлик жойда
Ака-ука нима учун муштлашган эдик?
Ўн еттида эдим, сен-чи, йигирма бирда.
Мени роса дўппосладинг, ўшанда уйга
Энгил-бошим қоп-қора қон бўлиб қайтдим-у,
Онамга чурқ этганим йўқ.

Ж а л о л

Шунча йил ўтиб

Ҳали эслаб юрибсанми? У гапларни қўй.

И с к а н д а р

Урганингни унутардим, лекин қалбимга
Ханжар санчдинг сен — жигарим, қандоқ унутай?
Мен-ку уни жонимдан ҳам яхши кўрардим,
Билиб туриб Саодатни йўлдан урдинг-а!

Ж а л о л

Йўқ, мен йўлдан урганим йўқ, у ўзи севди.

И с к а н д а р

Ёлгонни қўй. У нур каби покиза эди,
Мени яхши кўрар эди, учрашар эдик.

Бизлар худди қўш кабутар эдик, сен иблис
Қиргий бўлиб чангал солдинг. Ғунчани уздинг.

Ж а л о л

Яхши кўриб қолдим уни, жонимдан ортиқ
Севиб қолдим, нима қилай?

И с к а н д а р

Бу гап ҳам ёлгон,
Сен чиранчоқ, манман эдинг. Энг гўзал қизни
Қўлга олиб дўстларингга мақтаниб юрдинг.
Билардингики, мен ишқида девона эдим,
Шеърлар ёзиб юрар эдим. Кўрганда титраб,
Вужудимда сирли оташ гуриллар эди.
Мажнуулигим аён эди бутун қишлоққа,
Сен-чи, уни ҳоли топиб панага тординг...
Севмагансан! Саодат ҳам севмаган сени,
Ҳеч севиши мумкин эмас. Сен — зўравонсан.
У меники эди — ахир.

Ж а л о л

Сен бола эдинг.
Ўғил бола ўн еттида бола бўлади,
Қизни эса, эрга берсанг она бўлади.
У муносиб эмас эди сенга, гапирма.

И с к а н д а р

Боламидим? Кўнгиллилар сафига туриб
Жангга кетган, қаҳрамонлик қилган Искандар —
Боламиди? Унинг шону шуҳрати билан
Сен кекириб юрибсан-ку!

Ж а л о л

Бас қил!

И с к а н д а р

Қулоқ сол!

Сен билмайсан, мен ұшанда жангга кетарқан,
Юрагимга алам ўтин солиб кетганман.
Ўша ўтни тиг учида олиб ўтганман.
Шу ўт билан тикка бордим найзабозликка,
Енаётган биполарга ўзимни урдим.
Қаҳрамонлик қидирмадим, ўлим қидирдим.
Лекин афсус... Ажал деган ит экан асли,
Қочсанг қувар экан, қувсанг қочавераркан.

(Сукут.)

Сен уйланган кун ёдимдан сира чиқмайди.
Меҳмонларни кутиб олдим ширин сўз билан,
Қулиб юриб чой ташидим. Лекин юрагим
Хўнграб, хўнграб йиғлар эди. О, билармисан,
Тўйинг менга аза бўлди, ёр-ёр — марсия.
Ўша куни биринчи бор ичдим, маст бўлиб
Рақсга тушдим. Ҳамма яйраб қарсак чаларди.
Мен бамисли қуш қанотин ёзиб ҳавода
Чарх ургандек алпон-талпон айланар эдим.
Сўнг панада пешонамни деворга уриб
Овозимни чиқармасдан дод деб йиғладим...
Ўша кеча қишлоқдан бош олиб кетганман.

Ж а л о л

Тақдир экан, нима қилай, менда гуноҳ йўқ.

(Термосли сайёҳ яқин келади.)

Т е р м о с л и с а й ё ҳ

Жалол ака! Чой дамладим — қулинг ўргилсин,
«Тўқсон беш»дан, бир пиёла ичинг, илиндим.

*(Келиб бўш стулга ўтиради ва термоснинг
қопқоғига чой қуяди.)*

Томоша хўб қизияпти. Четда қолибсиз?
Сухбат чортанг кўринади...

(Искандарга ишора қилиб)

Таништиринг. Кома катта, саёҳатчи кўп,
Танишмадик.

(Искандарга)

Менинг исмиМ Калхўжаилёс

(сочига ишора қилади)

Чайқалишда, қалай, кўнгил айнамадим?
Лекин ёмон бўлди... Менга напъа қилгани —
Ҳамма ўқчиб, кўнгли айниб чўзилиб қолган,
Диктор бўлса радиодан:

(диктор қизнинг овозига тақлид қилади)

«Кечки овқатга!
Иштаҳангиз карнай бўлсин! Марҳамат қилинг!»

(Жалолга чой узатади.)

Ж а л о л

(Термосли сийёҳга)

Хўжаилёс, чойхўрликни кейин қиламиз.
Бизни озроқ холи қўйинг, сиздан илтимос.

Т е р м о с л и   с а й ё ҳ

Хўп, хўп. Гапнинг қоқ белига тепибмиз-да, а?

(Жалолга чой узатиб)

Лекин, ака, икки хўплам...

(Жалол қўли билан рад қилади)

Майли, бўлмаса.

*(Чойни қайтариб термосга қуяди, қопқоғини
Жалолга яқин келиб, шивирлаб.)*

Янгисидан бор... Бир куни бир гўзал аёл
Қора денгиз соҳилида ётган экан...

Ж а л о л

(оҳиста, лекин қатъий.)

Бас,

Бора қолинг.

Т е р м о с л и   с а й ё ҳ

Бўлди, бўлди. Бора қоламиз.

(Искандарга синчиклаб қараганча узоқлашади)

(сукут)

Ж а л о л

(Искандарга.)

Қирқ йил ўтди, у гапларни унут, қаридик,
Беш фарзанддан ўн иккита набирамиз бор.
Замон бошқа ва замоннинг дардлари бошқа.
Дунё қалқиб турган бир пайт — аҳли оламнинг
Буюк дарди қаршисида сенинг гапларинг
Жуда майда кўрипади, жуда бачкана.

И с к а н д а р

(заҳарханда билан.)

Сафсатага аммо гоят уста бўлибсан,
Жаҳон дарди... Оламшумул гаплар... Замона...
Қалқиб турган замин дарди каттакон дарду
Битта қалбнинг азоблари демакки, майда.
Жуда гўзал, таптанавор, сохта фалсафа.

Ж а л о л

Афсус, афсус. Юрагингда тўла кин экан,
Бизни кўриб суюнарсан деб ўйлагандим.
Наҳот сенда заррача ҳам меҳр қолмаган?
Наҳот шунча йил сўнгида бошқа гапинг йўқ?

И с к а н д а р

Тасаввур қил — бармогингга зирапча кирса
Оғриғига қирқ кун чидаб юрарми эдинг?
Қирқ йил менинг юрагимда зирапча ётди.
Сенга уни айтмай аввал нимани айтай?
У дунёю бу дунё, бил, қўлим ёқангда.

Ж а л о л

У дунёда кўрганимда майлига эди.
Жигаримни топдим-ку деб хурсанд бўлибман.
Менинг укам ўлган экан.

И с к а н д а р

Ўзинг ўлдирдинг!
Кўзларингни катта очиб қара — қўлинг қон!
Мени ватангадо қилдинг.

Ж а л о л

Ватан сўзини
Тилга олма. Сен ватанга бегона одам.
Айб ўзингда. Бу гапларинг бари баҳона.

И с к а н д а р

Тани бошқа дард билмайди. Мабодо агар
Бошимга бу кунлар тушиб юртдан кетмасам
Мен ўзимни Қоражарга ташлаб ўлардим.
Қандай чидай, севган ёрим, тунлар тушимда
Оғушимда бўлган ёрим қайлиқ бўлибмас,
Остонамдан келинойим бўлиб кирди-я!
Айт, мен яна ўша уйда яйраб юрайми?
Қайтмадинг деб таъна қилма, хопадонишга
Ўт қўймадим, шунга суюн.

Ж а л о л

Ўт қўярмидинг?
Ўз тугилган уйингга-я! Қандай разолат!
Нега сени кўрдим! Сени топгандан кўра
Ватан учун қурбон бўлган укамга йиғлаб
Пок руҳини ёдлаб ўтсам бўлмасми эди.
Бу ерларга нега келдим?— укам қон тўккан
Азиз ерни кўзга суртсам бўлмасми эди.
Қаҳрамон деб сенга ёдгор тиклаб эдим-а!

И с к а н д а р

Тиригимни хорлаб, уриб қилдинг-у абгор,
Ўлигимни эъзозладинг. Ташаккур минг бор.

Сен буларнинг барчасини уканга меҳринг,
Шок руҳига ҳурматингдан қилган эмассан.
Сенда меҳр борми, юксак ҳаёллар борми?
Йўқ, дилингда фақатгина ҳисоб-китоб бор.
Едгорликни менга эмас, сен ўзинг учун,
Ўз обрўинг, ўз мартабанг учун тикладинг.
Ўша мармар Искандарга хотира эмас,
Сенинг ёлгон шуҳратингга пойдевор бўлди.
Айт, кўзимга қараб туриб, тўғриси айт:
Менинг юртга қайтишимни истармидинг? Йўқ!
Чунки қайтсам пойдеворинг қулаб тушади.

Ж а л о л

Тилингни тий. Мени таҳқир қилмоққа ҳатто
Бошда туғи борларнинг ҳам ҳақ-ҳуқуқи йўқ.
Мен обрўни сенинг қабринг устидан эмас,
Ўз меҳнатим эвазига топганман.

И с к а н д а р

Бекор!

Сен меҳнатга эмас, гапга жуда устасан.
Ешлигингдан енгил яшаб, енгил юргансан.

Ж а л о л

Эй, нодон, қирқ йил ичида бир одам эмас,
Олам ахир бошқа бўлди.

И с к а н д а р

Сен эса — ўша!

Баладпарвоз гапларинг ҳам, ғўдайишинг ҳам.
Муғомбирсан! Мендан бир гап яширмоқдасан,
Икки марта савол бердим — жавобинг мужмал,

Онам борми? Тирикми ё ўлганми? Рост айт.
Қўрқма, тирик бўлса, юртга чоғиб кетмайман,
Сен у юксак аршингда бўл, забун этмайман.
Биласан-ку, ул дарбоза менга берк, ғақат —
Айт, эзилиб адо бўлди юрагим.

(Сукут, Искандар май ичади.)

Ж а л о л

Тирик.

Онанг тирик. Эзилма деб айтмадим, холос.
Бу йил саксон бешга борди. Сенинг доғингда
Соя бўлиб қолди онанг. То шу кунгача
Ўлганингда ишонмайди. Ҳар кун бечора
Қабристонга бориб сенинг номинг ўйилган
Мармар тошга дардларини айтиб келади.

И с к а н д а р

Онагинам, онагинам!

(Пешонасига уради.)

Эй шўр пешона,

Мендан бахтсиз бу дунёда бир зот бормикин?
Сени унда илҳақ қилиб бунда мен илҳақ.
Гуноҳкорман, кечир, онам, номардлик қилдим.

(Ишғлайди.)

Онажоним, мени сендан жудо қилдилар.
Ўртамизда буюк жарлик пайдо қилдилар.
Ватанимга сузсам — бир кун, учсам — бир соат,
Лекин ўша жарликда мен ўта олмасман.
Бу дунёда даргоҳингда ета олмасман,

У дунёга умид боглаб қиларман тоқат.
Мени сендан ким айирди?

(Жалолга)

Сен эмасми у?

Сен-ку мени ўз уйимдан бегона қилган.
Уканг севган қизни хотин қилиб яшашга
Ҳеч бўлмаса элу юртдан уялмадингми?
Халқ кўзига қандай қараб юрибсан? Уят!
Уят! Сендек ака билан бир уйда эмас,
Бир заминда яшамоқдан номус қиламан.
Нега бундай қилдинг? Нега? Жавоб бер, ҳозир!

(қадаҳни уриб сундиради.)

Нега менинг юрагимни суғуриб олдинг?

Ж а л о л

Ўзингни бос, маст бўлдингми? Нима гап ўзи?
Кўрган одам нима дейди? Эс-ҳушингни йиғ.

И с к а н д а р

(аччиқ йиғлайди.)

Мен бургага аччиқ қилиб кўрна куйдирдим,
Пушаймонман, энди наф йўқ. Қайга бош урай?
Кимдан нажот кутай?

(Кайф ичида ўзини тамом йўқотади.)

Энди ўзинг нажот бер!

(Тиз чўкиб ёлборади.)

Мени кечир, таъналарим бари аламдан,
Ўз юртимга қайтаман, бас, мени олиб кет.

Ж а л о л

Тур ўрингдан, одамларга тамоша бўлма.

И с к а н д а р

Кемада бир жой топилар, ўрин бўлмаса
Ит сингари бир бурчакда ётиб кетаман.
Бу ерларга ташлаб қўйма мени, жигарим.

Ж а л о л

Ниятинг хақ бўлса агар эртага тонгда
Меҳмонхонага кел. Фақат ҳушёр кел, хайр.

И с к а н д а р

*(унинг сўзларини эшитмайди, гапида давом этади.
Жалол чиқиб кетади.)*

Батав, мени тупроғингдан бенасиб этма,
Заррин хатли саганалар менга керакмас,
Оқ мрамрдан поғоналар менга керакмас,
Менга фақат бчр қулоч ер берсанг, кифоя.

(Саодат киради.)

С а о д а т

Искандар!

И с к а н д а р

А?

(Бирдан ҳушёр тортиб эгини тузатиб ўрнидан туради.)

Менга нима бўлди? Маст

бўлдим.

Жалол қани?.. Узр, узр...

(Кўз ёшларини артади.)

Мана, ҳушёрман.

Кел, Саодат, бир дам ўлтир.

(Стулни тўғрилаб, жой кўрсатади.)

Кайфим ошибди,

Бош айланди, ўзимни сал йўқотиб қўйдим.

Саодат

Толиқибсан, уйингга бор. Биз ҳам кетамиз.

Вақт ҳам алламаҳал бўлди.

Искандар

Шошма, Саодат!

Саодат

Эрта яна эрталабдан шаҳар айланиш,
Оқшом йўлга чиқиш керак. Анча чарчадик,
Хуш қол.

Искандар

Мендан нега энди бунча қўрқасан?
Наҳот шунча даҳшатлиман? Бир нафас тўхта,

Балки қайта кўришмасмиз. Тасодифни кўр,
Қирқ уч йилда учрашдиг-а!

Саодат

Ишониш қийин.

Искандар

Бу ҳолатга ўлгунимча ҳайрат қиламан.

Саодат

Сени дарров танимадим.

Искандар

Аввалда мен ҳам
Хаёлимга келтирмадим. Кўзим ожизроқ,
Узоқ ерни кўролмайман. Лекин қандайдир —
Сезги мени етаклади. Илиқ ҳиссиёт
Эргаштириб қўйди сенга. Изингдан қолмай
Бозоргача бордим.

Саодат

Мени роса қурқитдинг.
Дастлаб сени айғоқчи деб ўйладим. Кейин
Таниб қолиб юрагим бир шувиллаб кетди.
Ҳали ҳануз ҳаяжондан титрайман...

Искандар

Гапир,
Тўйиб тинглай,— овозинг ҳеч ўзгармабди-а!

Саодат

Қўй, Искандар...

Искандар

Гўзал эдинг, жуда шўх эдинг
Кўзларингда бевафолик йўқ эди, аммо
Мени яхши кўриб юриб, акамга тегдинг.

Саодат

Тақдир экан. Биз ёш эдик. Балоғатга ҳам
Етмагандик... У ишқ эмас, бир ҳавас эди.

Искандар

Ҳавас эди, дегип. Қани ҳар бир севги ҳам
Ўша ҳавас каби тиниқ, бегубор бўлса.
Эсингдами, бугдойзорда, гарам ичида...

Саодат

Қўй, эслатма.

Искандар

Қарашларинг оташ эди-я,
Эсламасдан бўлармиди! Ҳов, пичан ортиб
Аравада келганимиз. Хол аравакаш —
У лақма чол ниманидир ҳикоя қилиб
Эзмаланиб борар эди. Биз орқасида
Ҳикояни тинглаш қайда — термулишардик.
Ҳар гапидан тўхтаганда, эшитган бўлиб,
«Ҳа» деб қўйсам, у гапини давом этарди,
У сўзларди, биз эсак маст...

Саодат

Шайтон эдинг-да.

Искандар

Шайтонлигим меъёридан сал ошган экан,
Билагимни гарчча тишлаб олгансан. Мана.

(Билагини кўрсатади.)

Саодат

Айб ўзингда...

Искандар

Айб ўзимда. Бўшлик қилганман.
Акам сени илиб кетди.

(Май ичади.)

Ҳеч ишонмайман.
Ростдан уни яхши кўриб қолдингми?

Саодат

Бас қил.
Энди нима фойдаси бор?

Искандар

Кўрқитганмиди?
Ҳа, кўрқитган, сен жим тургин, ўзим айтаман.
Тегмайдиган бўлсанг сўйиб кетаман, деган.
Сен шунда ҳам кўнмагансан. Кейин у номард

Ҳийла билан сени қўлга олмоқчи бўлди.
Бир кун тунда деразангни чертиб чақирди.
«Искандарман, бу ёққа чиқ»,— деди оҳиста.
Шунда қалбинг кабутардек патирлаб кетди.
Соғингандинг мени, шошиб, югуриб чиқдинг.
Қоронғида у худди мен бўлиб кўринди.
У гапирмай имо қилиб, ўша дарага —
Биз учрашиб турадиган овлоққа юрди.
Сен ишониб орқасидан кетдинг, Саодат,
Нега унга ишондинг-а! Зўрлик қилганда,
Нега мени чақирмадинг? Етиб борардим.

(Саодат гапирмоқчи бўлади.)

Сен жим тургин. Ҳаммасини ўзим биламан.
Каклик эдинг — мушук бўлиб ҳамла қилди у,
Аблаҳ сени таҳқирлади. Энди мен уни
Ўлдираман.

(Қўлига бўшаган шишани олиб Жалол кетган томонга ингилади)

Энди мендан омон қолмайди.

Саодат

(қичқириб)

Йўқ, Искандар!

(Уни қучоқлаб олади, ялиниб кўксига бош қўяди.)

Айб ўзимда! Унда гуноҳ йўқ.

Искандар

Мени тутма. У мараз! У ўлиши керак!

Саодат

Аввал мени ўлдир. Уни яхши кўрганман.

И с к а н д а р

Саодатим! Оҳ, нақадар олижанобсан!
Ўшада ҳам у номарднинг айбон яширдинг,
Номус кучи, тўйга рози бўлдинг, биламан.
Ҳеч вақт уни севмагансан — у билац кетма.
Ёнимда қол. Қаригада бирга турайлик,
Ўша ёшлик қувончларин эслаб юрайлик.
Сен ёнимда бўлсанг олам гуркирар эди.
Дилга қувонч, ҳаётимга нур кирар эди,
Қолган беш кун умримизда бир жону бир тап -
Яшар эдик, беватанга бўлардинг ватан.
Йўқ дема, қол!

С а о д а т

Қандоқ йигит эдинг, Искандар,
Пок ва содда, қалби кўзгу каби мусаффо.
Сени яхши кўрдим, лекин...

И с к а н д а р

Саодат, эшит,
Кўзларингда кўрмоқдаман муҳаббатингни,
Сен ёнимда қоласан, ҳа, бирга яшаймиз.
Фақат мени кечир, нопок бу оламда мен
Фариштадек соф эмасман — сенинг бу маъсум
Кўзларингга қарамоққа қилмайман журъат.
Лекин ишон, мен ҳамиша ўз юрагимни
Сенинг севгинг нури билан ювганман фақат.

(Билагидаги тиш ўрнини силаб, ўпиб йиғлайди.)

Сен розисан, минг ташаккур.

С а о д а т гапирмоқчи бўлади.

Йўқ, йўқ гапирма.
Биз кўк денгиз ёқасида кулба қиламиз.

Олисидаги ёшлигимиз ўтган ватанга
Умримизнинг сўнгигача зор термиламиз.
Овозларинг қўнғироғи қалбимга мадад,
Сочларингнинг оқ толаси кўзларимга нур.
Босган оёқ изларингга юзимни босиб
Ҳаётдан кўз юмгунимча айтай ташаккур.

(Саодат ҳайрат ва қайғу ичида узоқлашиб боради ва
кўздан йўқолади.)

Ҳеч нарсани кўрмай қолдим, бу печук ҳолат?
Қаердасан? Ташлаб кетма мени, Саодат!

П а р д а

Сўнгги кема

Учинчи кўриниш

Истамбул порти. Бир томонда лотинча ҳарф билан пештоқига
«Денгиз йўллари» деб ёзилган баланд бино. Бир томонда со-
вет сайёҳ кемаси Беруний . Бизга кеманинг бир қисми кўри-
нади. Тўғрида кўм-кўк Босфор кўрфази. Кемалар. Мачталарда
турли мамлакатларнинг турли рангдаги байроқлари. Одамлар
орасида бизга таниш сайёҳлар ҳам ҳар хил нарсалар кўтариб
ўтадилар. Ж а л о л билан Саодат киради.

С а о д а т

(тўхтаб, бир чеккага ўтиради)

Саёҳатга чиқмай ўлай. Вой оёғим-ей.
Хотинини ёмон кўрган эр урмай-сўкмай,
Баланд пошна туфли билан сафар қилдирсин.

(Туфлини ечади.)

Уйга қайтар кун бор экан, минг қатла шукр.

Ж а л о л

Қара, денгиз қандай кўм-кўк, осойишта, жим.

Саодат

Тўлқинини, бўронини кўрмаган одам
Денгиз доим шунақа деб ўйлаши мумкин.

Жалол

Инсон ҳам шу. Фароғатда беозор, сокин,
Лекин юрак қатларида тўфон яширин.

Фотоаппаратли сайёҳ

(шеър ўқиб кириб келади.)

Мен Босфорда бўлмаганман ҳеч,
Уни сўзлаб беролмам сенга,
Лекин мовий кўзларинг ҳар кеч
Денгиз бўлиб кўринар менга.
Гўзал Босфор!

(фотоаппаратини чиқаради.)

Жалол ака, мангулик учун
Битта суврат. Бундоқ туринг. Ҳов анов кўприк
Осиёни Оврупога улаб турибди.
Кўприкни ҳам туширамиз. Гўзал чиқади.

(Гап асносида Жалол ва Саодатни ҳар хил қилиб турғизади, манзара танлайди.)

Сафаримиз оламшумул бўлди-да, ака,
Газетага катта очерк тайёрлаб қўйдим.
Сарлавҳаси — «Бечораҳол гўзал Европа!»
Сизга айтсам, келажакни ўйламоқ керак!
Авлодларга сиздан, биздан нима қолади?
Фотосуврат! Бу кичкина масала эмас,
Бу — лаҳзанинг мангуликка қўл берган чоғи!

(Ниҳоят танлаган манзараси ўзига маъқул бўлади.)

Шундай туринг!

(Фотоаппаратини тўғрилаганда мўйловли полициячи келиб, «мумкин эмас», деган ишорани қилади.)

Полициячи

Но, но!

Фотоаппаратли сайёҳ

Пардон, пардон.

(Аппаратини ёпиб, бўйнига осади, полициячи нарига кетади.)

Қаранг-а,
Шундай гўзал манзарани ололмай қолдик,
Аттанг, аттанг!

(Чиқади. Сайёҳлар якка-якка ва тўп-тўп бўлиб кемага қараб борадилар.)

Ж а л о л

Саёҳатнинг энг соз лаҳзаси
Уйга қайтиш бўлса керак. Қара, одамлар
Қандай хурсанд. Бир-бирига навбат бермасдан
Теплоходга чиқишяпти. Жўнашга ҳали —
Рошпа-роса уч соат бор. Одамзод шу-да,
Бир сафарга ошиқади, бир ватанига.

(Сукут.)

С а о д а т

Биз-ку, бир ой ўтмай юртни шунча соғиндик.
Қирқ йилни бир ўйланг...

Ж а л о л

(Ўйга чўмиб.)

Оғир... Жуда ҳам оғир...
Ҳеч тасаввур қилолмайман.

С а о д а т

Қандай даҳшатли!
Иситмада алаҳлаган одамга ўхшаб
Туви билан қўрқиб чиқдим.
Бу кўрганимиз
Денгиздаги чайқалишдек бўлди.

Ж а л о л

Чайқалиш —
Нима ўзи! Тўфон бўлди! Мен шу бир кунда
Гўё бутун ҳаётимни қайта яшадим.
Дунё остин-устун бўлди.

Т е р м о с л и с а й ё ҳ

(бошқа сайёҳлар билан гурунглашиб ўтиб бораркан)

Ҳов, Жалол ака!
Омонмисиз? Сафаримиз қариди, мана!

Ж а л о л

Хурсандмисиз?

Т е р м о с л и с а й ё ҳ

Ҳа-да, хурсанд бўлганда қандоқ,
Дунёда ўз юртимдек жононаси йўқ.
Лондон, Париж — шаҳарми? Бир чойхонаси йўқ.

(Кемага қараб юради.)

Каютага киринг, кўк чой қилиб бераман.

(Кетадилар.)

Саодат

Уйлаб сира ўй тубига етолмаяпман.
Искандарнинг ҳамма гапи агар рост бўлса,
Юрт олдида у гуноҳсиз.

Жалол

Мен ишонаман.

Саодат

Йўқса, нега ватавигга қайтиб бормади?

Жалол

(синовчан тикилиб)

Ўзинг айт-чи?..

Саодат

Наҳот бунга сизу мен сабаб?

Жалол

Ростини айт! Искандарда кўнглинг бормиди?

Саодат

Неча марта айтганман-ку, у маҳалда биз —
Бола эдик, болаларда ишқ нима қилсин!

Ж а л о л

Мен ҳам шундай деб ўйлаган эдим...

С а о д а т

Искандар

Миясига бир нарсани қуйиб олибди.

Гўёки сиз мени зўрлаб олган эмишсиз.

Ж а л о л

У астойдил севган экан... Энди тушундим.

Билмабман... йўқ... тўғрироғи, писанд

қилмабман..

Кўнглим совиб кетди.

С а о д а т

Менданми?

Ж а л о л

Йўқ, ўзимдан,

Искандарнинг юрагини билган эдим-ку,

Лекин сени кўрганимда ўзни унутдим.

Сендан бошқа ҳеч нарсани ўйламай қўйдим.

Эсу ҳушимдан айрилдим.

С а о д а т

Мен-чи? То ҳануз

Унутмайман, қуёш чиқиб гўдак ҳаваслар

Тонгги туман каби зумда тарқалиб кетди.

Ж а л о л

Уша тонгги туман бошқа одам бошида

Кетмас булут, ўчмас соя бўлиб қолибди.

Саодат

У ҳали гўр бола эди...

Жалол

Уша гўр бола

Қоражарда бир кун менга ташланиб қолди,
Ушанда мен Искандарни роса ургандим,
Алқасос, у кеча мени қонга беледи...
Бу сафар мен юрак қоним билан бўялдим.
Ёмон бўлдим, виждонимдан ёмон уялдим.
Ўзимни кўп сўкдим, кўнгил кўйига кириб
Жигаримни изтиробга ташлаб қўйибман,
Изтиробки, инсон зоти чидаши қийин...

Саодат

Демакки мен гуноҳкорман? Сизни жигардан
Жудо қилган мен эмасми?

Жалол

Сенда гуноҳ йўқ,
Мен айбдорман.

Саодат

Рост гапиринг... пушаймонмисиз?

Жалол

Нега энди?

Саодат

Искандарни кўргандан буён
Бошқачасиз, авзонгиз ўзгарди-қолди.

(Ифлайди.)

Нега сизни яхши кўрдим? Пешонам қурсин.
Мен дунёга келмай ўлай. Бу кўргиликка —
Сабабчимаан. Пушаймонсиз, билиб турибман.

(Сукут.)

Сизда бундоқ ҳолат сира бўлмаган ахир,
Қийналяпсиз, буни сезиб мен қийналяпман,
Саёҳатдан ғавго чиқиб, қариган чоғда
Наҳот ширин турмушимиз заҳар бўлади?
Менга бундай қараш қилманг — ўрганмаганман.
Азоб чекиб яшасангиз... йўқ... бундан кўра
Мен сабабчи бўлсам, майли, мендан ажралинг.
Жигарингиз мендан кўра азизроқ.

Ж а л о л

Бас қил.

Қийналяпман. Рост. Не қилай, жигарим экан,
Юрагимнинг бир парчаси ёниб ётибди.
Лекин, хотин, сен ўртага тарозу қўйиб
Мен азизми, у азизми деб сўроқ қилма.
Сен қисматим, у азобим, шуни билсанг бас.
Искандарни уруш қилди тирик хароба,
Харобани тиклаб бўлмас... Уруш бўлмаса
Балки у ҳам ўз бахтини топиб кетарди.
Асли уйдан кетганда у юрагида кек
Муштумдек қор эди гўё. Умр йўлида
Юмалата-юмалата тоғдек қилибди,
Тоғдек қилиб кек остида ўзи қолибди,
Энди унинг юртга қайтиб бориши қийин.

С а о д а т

Қайтишини хаёлга ҳам келтира кўрманг.
Шармандалик бўлади-я! Дабдаба билан
Аллақайси юртдан тупроқ олиб келгансиз.

Қанча мәрмәр, олтин суви — ҳисоблайсизми?
Гап албатта пулда эмас...

Ж а л о л

Бас қил, Саодат.
Мәрмәртошини гапирасап, укам қайтганда
Яна шунча пул сарфлаб тўй қилар эдим.
У тош бунда

(кўкрагига уради.)

Харсанг бўлиб чўкиб ётибди.

С а о д а т

Ўйлайсизми? Қаҳрамон деб юрган укангиз
Қочоқ чиқса, сиз ким деган одам бўласиз?

Ж а л о л

Нега қочоқ?

С а о д а т

Умри юртдан қочиб ўтгани
Қочоқ демай нима дейди?

Ж а л о л

Йўқ, у қочоқмас.

Қочоқларни мен кўрганман — урушдан қочиб
Йиллаб сомонхоналарда яшаганлар бор.
Билагига ўқ отганлар, ё бармоғини
Болта билан чошиб узиб ташлаганлар бор.
Мен урушда, душман ташки босиб келганда
«Онажон» деб қочиб қолган зотларни кўрдим.
Ана улар қочоқ, хоин... Искандар эса...

С а о д а т

Хато қилманг, ўйлаб кўринг — сиз киму у ким.
Донғи кетган қаҳрамонсиз, Ўзбекистонда
Танимаган бир одам йўқ. Ўзингиз учун
Сиз Жалолсиз, лекин юртга — Жалол Аҳмедов!
Бу обрўни туширмоққа ҳеч ҳаққингиз йўқ.

Булар менинг сўзлариммас — ўз сўзларингиз.
Ахир доим такрорлайсиз — мен аввал халқни,
Кейин жигаргўшаларни ўйлайман, дейсиз.

Ж а л о л

(иккиланиб қолади)

Искандар-чи?

С а о д а т

(сўзи таъсир қилганидан қувватланиб, ҳужумни давом эттиради.)

Искандар ҳам худди шунақа.
У ҳам фақат эл фарзанди. У ҳам қаҳрамон.
Ватаи учун қурбон бўлган табаррук инсон.
Қишлоқ унинг номи билан «Искандаробод»,
Мактаб унинг номи билан — Аҳмедов, ахир.
Қолаверса, набирангиз — бу йил мактабга —
Ўша номи машҳур мактаб остонасига
Қадам қўйган набирангиз номи Искандар.
Сиз бир жигаргўшангизни гўрдаи чиқариб,
Бошқаларини гўрга тикиб қўймоқчимисиз?

Ж а л о л

(уф тортади, хаёлга чўмиб қолади.)

Энди нима қилиш керак?

С а о д а т

Нима қилардик?

Искандарни уқратмадик, кўрмадик, тамом.

Ж а л о л

Йўқ, бу энди мумкин эмас. Уни кўрдик-ку?

Саодат

Сиз кўрдингиз, хўп, мен кўрдим, бошқа ким
кўрди?
Эл-юрт нафи учун баъзан ёлғон ҳам керак.

(Сукут)

Ж а л о л

(четга.)

Икки ўтнинг орасида ўртанар жоним,
Кўкрагимни кўйдиради таққан нишоним.
Изтиробда қолдим, шундай лаҳзада инсон
Бу дунёга келганига бўлар пушаймон.

(Саодатга.)

Мен умримни яшаб бўлган одамман, энди
Болаларга мендан ёлғон мерос қолсинми?
Фарзандларим мени ёлғон кафанга ўраб,
Сохта тобут билан гўрга олиб борсинми?!
Бизни кўмиб устимиздан тупроқ тортишар,
Лекин ахир ҳақиқатни кўмиб бўлмайди.
У бамисли товонтешар, минг тупроқ тўкма,
Бир кун келиб қаердандир ёриб чиқади.

(Сукут.)

Бор гапни мен тиригимда айтишим керак.
Ҳеч бўлмаса гўримда тинч ётишим керак.

Саодат

Сиз бу гапни тилга олманг. Бу мумкин эмас.
Ҳеч ким бунга йўл қўймайди. Мен йўл
қўймайман.

Мармар лавҳа — майли, мактаб номи ҳам майли,
Майли, қишлоқ номи бўлсин — «Дарбадаробод».
Обрўйингиз бир пул бўлсин — майлига, лекин
Болаларнинг тақдирини ўйламайсизми?
Бир ўглингиз Ижроқўмда муовин, бири —
Эрта бир кун фан доктори бўлиб турибди.

Ж а л о л

Ана энди ўз галингни айтдинг, Саодат,
«Эл-юрт» дейсан, «қишлоқ шону шуҳрати» дейсан.
Асли сенда ўз оиланг ҳам бола-чақанг
Фойдасидан ўзга мақсад йўқ, бўлмаган ҳам.

С а о д а т

Бу оила сизники. Ё бегонамисиз?
Мен не десам аввал бошда сизни ўйлайман.
Бу обрўни сиз томчилаб йиққансиз ахир,
Энди уни пақир билан тўкмоқчимисиз?

Ж а л о л

Мен бу кеча бир лаҳза ҳам ухлаганим йўқ,
Искандарнинг узоқ йиллар чеккан дардини
Бир кечада юрагимдан кечирдим бутун.
Бу ерда мен ўлиб кетган укам биланмас,
Ўлиб кетган виждон билан учрашиб қолдим.
Сен билмайсан, анча-мунча гуноҳларим бор.

С а о д а т

Яна қандай гуноҳ?

Ж а л о л

Эшит, айтиб бераман:

(сукут.)

Бу воқеа ўн етти йил илгари бўлган.
Эндигина раис бўлиб сайланган эдим.

Эрта баҳор бир кун обком вакили келиб
Бир пиёла чой устида гап очиб қолди:
«Биз маслаҳат қилдик,— деди — областимизда
Сизнинг колхоз машъал бўлиб туриши керак.
Қурултойга сиз борасиз. Нутқ гапирасиз.»
«Нега,— дедим — қўшни колхоз ҳамма жиҳатдан
Олдинда-ку...» у: «Йўқ,— деди,— ҳамма жиҳатни
Ўйламоқни бизга қўйинг. Сиз муносибсиз.
Қаҳрамоннинг акасибсиз. Табиат сизга —
Кўп хислатлар бериб қўйган. Кўрсаткич бўлса...
Кўрсаткични тўғрилайсиз... Ёрдам берамиз».
Бўшлик қилдим. Кўндим. Шундан бошланиб
кетди...

С а о д а т

(қўрқиб атрофга қарайди)

Тсс.. гапирманг. Шўрим қурсин. Сизга не бўлди?
Биласизми қаердасиз?

Ж а л о л

Яхши биламан

Сен ҳам шуни билиб қўй. Биз ёт билмасин деб
Айбимизни ёна-ёна кўп ютқизганмиз.

Мен аҳд қилдим — юртга қайтгач биринчи

ишим —

Марказкомга бориб ҳамма гапни айтаман.
Бу ушвону нишонларим, пошу шуҳратим
Бари сохта деб айтаман. Не бўлса бўлсин.
Ўн етти йил ич-этимни кемириб ётган
Изтиробдан қутуламан.

С а о д а т

Бекор айтибсиз.

Эсингизни йиғиб олинг. Шунча обрўга

Шунча ҳурмат-эътиборга шукр қилмасдан...
Бу — тузликқа тупуриш! Э қўйинг, гапирманг!

Ж а л о л

Мен тузлуққа ўша вақтда тупурган эдим,
Энди уни тоза қилиб кетишим керак.

С а о д а т

Оғир бўлинг, ҳар қандай рост дегулик эмас.

Ж а л о л

Йўқ, Саодат, бу дунёда одамзод учун
Ҳақиқатдан муқаддасроқ ҳеч нарса йўқдир.
Худпарастлик, номардликнинг ҳар дақиқаси
Ҳақиқатнинг юрагига отилган ўқдир.
Бас, дабдаба билан кечган умр энди тамом,
Тамом! Энди сохта шуҳрат мен учун ҳаром!
Шуни ўйлаб кўнглим равшан бўлиб турипти,
Юрак озод бўлган қушдек учиб юрибди.
Кўр кўзимни очиб қўйди ушбу жаҳаннам...
Ватаним бор, бахтим бутун, менга нима кам?
Йўқ, мен яна шов орзусин дилга солибман,
Ҳайъатларда ўлтиришни истаб қолибман.
Оқибатда нима бўлди? Осмонга қараб
Варанглатиб кимдир отган мушак мен бўлдим,
Айём кунини думчасига «офарин» деган
Шпор боғлаб учирилган пуфак мен бўлдим.
Шамолларда дариллаган, ипи узилиб
Энди ерга тушаётган варрак мен бўлдим.

С а о д а т

Қўрқинг, қўрқинг!

Ж а л о л

Эътиқоди суст одам қўрқсин.
Менинг эса қўрқадиған жойим сира йўқ.

(сукут)

Искандарнинг изтироби менга ҳам кўчди,
Лекин қанча уришмайин унинг ўрнига
Мен ўзимни лаҳза қўйиб кўра олмадим.
Тўқлик қадрин билмас киши гадо бўлмасдан,
Ватан қадрин билмас киши жудо бўлмасдан.

(Сукут)

Искандарга, бош эгиб бор юртингга, дедим,
Мана ўзим юртга бошни эгиб бораман.
Кечир, Ватан, шуҳратпараст эканман, кечир.
Искандар — оқ, мен олдинда юзи қораман.
Ғариб юртда у хоинмас, инондим, билдим,
Мен бағрингда яшаб туриб нонкўрлик қилдим.

С а о д а т

Йўқ! Гапирманг! Сўзингизни шамоллар олсин,
Кўрганимиз туш — даҳшатли туш бўлиб қолсин!
Елвораман, тиз чўкаман, бу гапдан қайтинг,
Искандарни кўрмадим, денг. Ўлган денг, айтинг!

(Жалол жим)

Нега жимсиз? Сўзингиздан жоним титроқда,
Фош қилсангиз юролмаймиз ахир қишлоқда,
Таъналардан юрагимиз адо бўлади,
Искандарнинг азоблари ҳалво бўлади.
Нега жимсиз? Кўздан оққан ёшгинам билан,
Йиллар гами оқартирган бошгинам билан
Эгилайин, оёгингиз ўпайин.

(Искандар қўлида тугун билан пайпасланиб кириб келади
ва қулоқ солиб туради.)

Қўйинг.

Шундоқ қилманг. Майли, менинг бағримни ўйинг,
Лекин сиздан фарзандларга жафо қолмасин,
Иснод деган бир умрлик бало қолмасин.
Ялинаман, ёлвораман.

Искандар

Сепми, Саодат?

Нега энди йиглаяпсан, бу печук ҳолат?
Йиғи сенга ярашмайди, бошингни кўтар,
Дунё ўзи алдоқчи, қўй, ҳаммаси ўтар.
Сен Ватанга қайтаяпсан — йўлинг бўлсин оқ...

Саодат

(Искандарга ғазаб билан)

Яна пайдо бўлдингми сен — баттол, шумоёқ,
Ҳаммасига сен сабабчи — нега ўлмадинг,
Нега пайдо бўлдинг, беиз ғойиб бўлмадинг?
Ўзинг каби бизни бахтиқаро қилдинг-ку,
Юртимизда юртимиздан жудо қилдинг-ку.

Жалол

(Саодатга)

Овозингни ўчир, ҳозир бўғиб ташлайман!

Саодат

Майли бўғинг, кўзларимни ўйинг, розиман,
Бегона юрт мозорига қўйинг, розиман.
Ўлган яхши яшагандан кўра шармисор.

И с к а н д а р

Қўй, Саодат, бундай сўзни тилиннга олма,
Мен ўлганман, ер юзида йўқман, қийналма.
Ўйлагинки, биз бу ёруғ дунёда эмас,
Осмонларда бир дақиқа бўлдик ҳамнафас.
Биз йўқ! Юрак, руҳларимиз қилди мулоқот.

(Жалолга)

Саодатинг — гавҳаринг, қил уни эҳтиёт!
Буни сенга айтаяпман!

Ж а л о л

Искандар ҳаёт!

Тамом! Буни одамларга айтиб бўлганман.

С а о д а т

Даҳшат!

(Искандарга)

Энди бир сен эмас, мен ҳам ўлганман.
Йўқ, бормайман юртга тавқи лаънатни осиб.

И с к а н д а р

Саодат, сен буни ҳатто қилмагин хаёл,
Ғарибликни душманга ҳам раво кўрмасдим,
Ихтиёрим бўлса бунда бир зум турмасдим,
Билармисан, нечун қилар най дардли наво?
Қамишзордан айрилдим деб у дод этармиш,
Чамавларда, боғларда ҳам фарёд этармиш.
Мен тўқаймас, жаннатимдан бўлдим-ку жудо!

(Жалолга)

Эсингдами, Жалол, эски гузарда бир чол
Девонаваш ўлтирарди, эгни турфаҳол.
Кўзи кўрмас эди, бизлар кулиб ўтардик,
Дўпписига чақамас, тош ташлаб кетардик.

Гоҳи дейман ҳаддан ортиқ эзганида ғам,
Қани эди, ўз юртимда ўша чол бўлсам.
Гадо эмас, подшо сезар эдим ўзимни,
Юрагимни қувончларга тўлдирар эдим.
Дўппимга тош солиб эмас, тегиб ўйнашса
Болаларни дуо қилиб ўлтирар эдим.

Ж а л о л

Юртингга қайт, энди сенга монелик йўқ ҳеч.

И с к а н д а р

Жон деб борар эдим, учар эдим, лекин — кеч.
Умр гули кетди, чўпдек устихон қолди.
Энди фақат ўлим деган бир имкон қолди.
Ватанимга не юз билан, не деб қайтаман?

Ж а л о л

Сени кўрдим, онамизга қандай айтаман?

И с к а н д а р

Айта кўрма, ёлвораман, онам билмасин,
Жароҳати янги бўлиб фарёд қилмасин.

(Тугун узатади.)

Ўзимдап деб шу совгани унга олиб бор.
Энди онам дийдорини кўрмоғим душвор.
Тирик юриб даргоҳида бўла олмадим,
Фарзанд бўлиб хизматини қила олмадим.
Унга атаб икки-уч хил кийимлар олдим,
Бир кунига яратар деб буюмлар олдим.
Эҳтиётга жамғарганман — шунини олиб бор.
Сўққаболман, куним яқин, менга не даркор.

Ж а л о л

Онамизга бўз кўйлагу дока рўмолдан
Узга нарса даркор эмас — чиқар хаёлдан —
Унга совғанг эмас, ўзинг кераксан, ахир.

И с к а н д а р

Ялпнаман, ол, бунчалар бўлма тошбағир.

Ж а л о л

Насиб этса, бир кун ўзинг олиб борасан.

И с к а н д а р

(қатъий)

Ол!

Ж а л о л

Бас, жиндек меҳримни ҳам ерга қорасан.
Такрор дейман, буюмингга онанг зор эмас.
Тошбағир ким, сенми, менми, ўйла бир нафас.
Узоқ қирқ йил сен онани қидирганинг йўқ.
Мен борман деб, тирикман деб билдирганинг йўқ.
Бизнес деган гирдибоднинг домида юрдинг,
Куч борида бойликка маст, айшингни сурдинг.
Энди қариб, кучдан қолиб, баридан айру,
Бу оламнинг ҳаваслари бўлганда абас,
Меҳру сахо касб этибсан — ҳаёт ўзи шу —
Камбагалдек сахий ёруғ дунёда бўлмас.
Аччиқ гаплар айтдим, гарчи ҳар бир сўзим ўқ —
Жароҳатингга туз сециш ниятимда йўқ.
Сенга боқиб виждонимни ўйлаётирман,
Мен ҳам сенга виждон бўлиб сўйлаётирман.
Рост айт! Агар учраштира тасодиф ҳолат
Сен онангни танирмидинг? Эслайсанми? Айт.

И с к а н д а р

Ака, мени адо қилдинг. Урдинг бешафқат.
Тани бошқа дард билмайди. Бу чин ҳақиқат.
Ҳа, мен худди ўрмонзорда адашиб қолиб,
Онабўри эмчагиши сўрган боламан.
Шу ўрмонда умрим ўтди, шунда қоламан.
Лекин менга қаттиқ тегдинг, хайрлашар чоғ
Энди битта воқеани эсга соламан.
Бу ҳеч кимга айтилмаган сир эди алҳол,
Саодат, кел, йиғингни қўй, сен ҳам қулоқ сол.

Йиғлаб ўтирган Саодат бери келади.

Ропна-роса ўн тўққиз йил бўлди ўшанга,

(Жалолга)

У пайтда сен ранс эмас, бригадир эдинг,
Ёдингдами, марокашлик учта меҳмонга
Ўз далангни кўрсатгандинг.

Ж а л о л

Ҳа-ҳа, эсимда.

Пахтачилар эди.

И с к а н д а р

Балли. Улар ўша кун
Етиб қолди.

Ж а л о л

Август эди. Колхоз боғига
Жой қилгандик.

И с к а н д а р

Ҳа. Сен эди яхшилаб эсла,
Ўшаларнинг бири эди Ибн Мутаваккил...

Ж а л о л

Бўлди, бўлди! У сен эдинг. Энди эсладим.
Наҳотки сен!

С а о д а т

(четга)

Оҳ, мен ахир ош дамлагандим,
Қандоқ уни танимадим? Нега сезмадим?
У шийпонда имо билан сув сўраганда
Мен косада сув келтириб бердим. У олиб,
Мендан кўзни сира узмай сипқарган эди.
У кўзларда дард бор эди, меҳр бор эди.
Қувонч билан ғам аралаш сеҳр бор эди.
У дам сени билганим йўқ, қандоқ билардим,
Таниганда, билганда ҳам нима қилардим?
Э-воҳ, сени мен шу ҳолга солиб қўйдимми?
Юрагингни, Ватанингни олиб қўйдимми?

И с к а н д а р

Ўша кун мен худди тушда кўргандек кўрдим
Бирга ёнгоқ ўйшаб юрган ўртоқларимни.
Оқшом колхоз клубида учрашув бўлди,
Мен ҳайратдан одамларга термулар эдим:
У амаким, у опам, у болалик дўстим...
Кампирларнинг орасидан кўзим жавдираб
Мен онамни излар эдим, топа олмасдим.
Тирик борми ё ўлганми — била олмасдим.
Бир ўйладим — шартта турсам — қичқириб айтсам:
Эй сиз, жигаргўшаларим, қадрдонларим,
Жондошларим, мен Марокаш фуқаросимас,
Ўзингизнинг Исқандарман. Тирикман, десам.
Ана унда томошаю қий-чувни кўринг.
Базўр тилни тишлаганча ўлтирдим.

Ж а л о л

Нега?

Нега ўзни танитмадинг?

И с к а н д а р

Қандоқ танитай?

Хиёнатсиз эканимга исботим қани?
Бир ярим йил Рурнинг қаро шахталарида
Ит азобин чекканимга қоғозим борми?
Ё фашистининг соқчисини ўлдирганимда
Ундап тилхат олганмидим? Мени чалажон
Ўрмонзорда топиб олган немис кампир ҳам
Хужжат ёзиб, бармоқ босиб бермаганди-ку.
Ким ишонар эди менга? Ким бўлар эдим?
Эъзоз билан эл елкада кўтариб бориб
Қабристонга элтиб қўйган ўлик эртаси
Маъракага салом бериб кириб келса-я!
Тасаввур қил, қандоқ ҳолга тушар ҳалойиқ!
Тишни тишга қўйдим. Йиғин тамом бўлдию
Биз шийпонга бориб ётдик. Э-воҳ, ўша тун
Лаазати бир жаҳон эди, дарди бир жаҳон,
Ўлгунимча хаёлимдан нари кетмайди.

(Сукут)

Ойдин кеча эди. Хушбўй даланинг иси
Димоғимни эркаларди. Мен кўз юммасдан
Юлдузларга қараб ётдим, шашқатор ёшим
Саҳаргача юларимдан оқиб ёстиққа
Тома берди... тома берди... жиққа ҳўл қилди.
Тонга яқин аста турдим. Ҳамма уйқуда,
Қоровул ҳам ухлар эди. Боғ эшигидан
Катта йўлга чиқдим — таниш ўша йўл билан
Ҳовлимизга қараб юрдим. Оёқялангман.
Бу дунёни унутганман, болага ўхшаб

Югураман, энтикаман. Оёқ остимда
Гўдакликдан таниш юмшоқ ва илиқ тупроқ,
Бир яйрайман, бир йиғлайман, ўкраб йиғлайман.

С а о д а т

Эй фалак, бу не изтироб! Чидаб бўлмас ҳеч!

И с к а н д а р

Тор кўчага бурилдим у ним қоронғуда
Таниш тутни кўрдим. Ичим ўртаниб кетди.
Ўша ариқ, ўша девор, ўша дарбоза.
Худди мени кутган каби қия очилган.
Қандай мардлик, қандай журъат келди,
билмайман.

Мен ҳовлига кирдим, ана у бир туп ўрик,
Ана ўша тандир — онам бир замонларда
Нон ёпганда менга атаб кулча қиларди.
Эски айвон. Астагина бордим у кўрдим!
Онаги нам сокинги на ухлаб ётарди.
Ой нурлари оппоқ сочу киприқларида
Акс ётарди. Кўзларимни қоплаб келган ёш
Ногоҳ унинг рухсорини тўсди. Оҳ, онам,
Онаги нам, ўғлинг шундоқ ёнингда туриб
Эркаланиб сийпангга бош қўя олмайди,
Бола бўлиб ҳидларингга тўя олмайди.
Ўша лаҳза она билан фарзанд ораси,
Оҳ, нақадар яқин эди, нақадар узоқ!
Қошида мен узоқ-узоқ ўлтирар эдим.
Лекин қўрқар эдим, онам уйғониб қолса,
Мени олам билмаса ҳам у билар эди,
Болажон деб қучоғига жо қилар эди.

(Сукрут)

Тонг отмасдан, ҳали кўкнинг Зухроси сўнмай,
Қуёш ҳам илк нурларини сочмасдан бурун

Яна ўша таниш тупроқ кўчани босиб
 Ортга қайтдим. Бир пайт боқсам, гузар томонда
 Ўт шуъласи кўриндию у ёнга юрдим.
 Эски гузар энди катта сайҳон бўлибди.
 Ўртасида улкан ҳайкал — солдат ҳайкали
 Мангу олов косасини ушлаб турибди.
 Яқин бордим. Мармар лавҳа. Ўт шуъласида
 Порлаб турар заррин хатлар ёзилган номлар,
 Миркомиллов, Абдуллаев, Собиров, Шеров —
 Бари менинг тенгқурларим, оғайниларим.
 Улар билан биз иккита эски дўппининг
 Орасига пахта тиқиб тўп тепар эдик.
 Анавини «чатоқ» дердик, буни «пакана»,
 Мирзахалил «ғирром» эли... Фалак гардиши
 Қирқ иккита бўз боланинг ширин жонини
 Қирқ икки туп атир гулга айлантирибди.
 Наридим бордим. Алоҳида тикланган қабр,
 Бўй баробар мармар лавҳа. Бошида юлдуз.
 Ким экан деб қизикдим у ўқидим. Ҳайҳот!
 Ҳайҳот, дунё! Сенинг бундоқ ишларинг бордур,
 Қабристонга биров ёри, биров фарзанди,
 Биров ота, онасини йўклаб боради.
 Мен-чи, у кун, не сўз билан баён этайки,
 Ўз қабримнинг тепасида ўзим турардим.
 Дардим, фалак, нега мени шу ҳолга солдинг,
 Хадду поён борми алам. дарду сабримга.
 Ўзим тирик мазор бўлиб келиб турибман
 Менга насиб этмаган шу совуқ қабримга....

Сзодат йиглаб нари кетади.

Шу пайт кема томондан «Қаро кўзим» кўшиғи янгради.
 Жалол, Саодат, Искандар кема томонга қараган-
 ча узоқ жим қолишадди. Қўшиқ бўлишадди.

О в о з

«Диққат! Диққат! Беруний теплоходининг бар-

ча сайёҳлари диққатига. Бугун кемада Ўзбекистон кунин эълон қилинади. Барча қардош республикаларнинг вакиллари бугун Ўзбекистон меҳмонлари бўладилар. Кеч соат тўққизда томоша залида тўпланишингизни сўраймиз. Ўзбек сайёҳлари ништирокида концерт бўлади. Диққат, диққат! Теплоход жўнашига ўн беш минут вақт қолди. Теплоходга чиқишингизни сўраймиз. Бугунги кечки тадбиримиз мутассаддисини Жалол Аҳмедов ўн еттинчи купега зудлик билан етиб келинг! Диққат! Диққат!»

Ж а л о л

Насиб қилса кўришармиз, хайр, Искандар!
Энди юртга яширинмас, ўзинг бўлиб бор.
Олтмиш — ҳали ўта кетган қариллик эмас,
Кўзларинггни даволаймиз — ҳали яшайсан.

И с к а н д а р

Умр ўтди.

Ж а л о л

Билки, инсон умридан агар
Бир кун муддат қолган бўлса, ўша муддатни
Шоқланишга сарф этмоғи керак. Ҳа, шунда
Нопок ўтган — бутун умр бир туш бўлару
Ўша бир кун ҳаёт булар. Чинакам ҳаёт.
Бошқа гапим йўқ, Искандар, омон бўл!

И с к а н д а р

Хайр!

(Ж а л о л кетади. Саодат келади.)

С а о д а т

Искандар! Сен мени кечир. Гуноҳим буюк.
Ешлик қилдим, хато қилдим. Шок юрагингга
Ишқ солибман, йўқ, даҳшатли қармоқ солибман,
Қармоқ билан юрагинггни юлиб олибман.

Тақдирингга завола бўлди бир енгилтак қиз.
Энди билдим, ҳақиқат бир юксак тоғ экан,
Ундан кўзни юмиш мумкин, терс қараш мумкин,
Аммо тупроқ билан кўмиш беимкон экан.
Энди сенга сўнги сўзим: Ватанингга қайт.
Ўтган ишлар ўтди. Энди қолган умрин
Елғон билан эмас — ҳалол ва пок яшайлик.

И с к а н д а р

Саодат, мен умрим борки, сендан розиман,
Минпатдорман, бу қабоҳат тўла дунёда
Сенинг ёдинг покизалик тимсоли бўлиб,
Шуёла бўлиб ҳаётимни ёритиб турди.
Шу нур ҳаққи, минпатдорман, бор бўл, омон бўл!

Теплоход гудок чалади.

С а о д а т

Кўришгунча хайр, Искандар!

И с к а н д а р

Саодат, оқ йўл!

(Саодат кетади, Искандар соҳилда ёлғиз)

Ана, кема, Ватанимнинг битта бўлаги.
Оҳ, Ватаним бунча яқин, бунча узоқсан,
Ўртамизда икки қадам масофа, холос.
Икки қадам қўйсам — тамом, қучоғингдаман,
Аммо ўша икки қадам — икки дунёнинг
Орасича йўлдир. Гўё туғилмоқ, ўлмоқ
Саналари орасида турган чизиқча..
Ана, кема йўлга чиқди. Энди у мендан
Беғубор у йилларимдек узоқлашади.
Бир дам тўхта, болалигим, мовий баҳорим,
Ғурбат юртга ташлаб кетма мени, диёрим.
Узоқлашма. Кўз олдимда тургин бир нафас,
Сен бу ожиз дийдамга нур бергин бир нафас.
Сенинг билан энг бахтиёр оним кетмоқда,

Қуриб қолган вужудимдан жоним кетмоқда.
Юртим, кемам тўлқинларнинг устида қалқиб,
Гирдобларга кўкрак уриб кетиб борадир.
Йўқ, у — офтоб, менга тунни қолдириб, балқиб
Ёруғ кундуз масканига етиб борадир.
Энди менга шаби ҳижрон фалакда танҳо
Саргардон бир юлдуз каби мўлтираш қолди.
Ҳар йил бир бор бандаргоҳга келиб умидвор,
Сайёҳлардан «бир кафт тупроқ» деб тилаш қолди.
Хайр Ватап, хайр опаюн!..

(Денгизга қараб аста тиз чўқади.)

Болангни кечир,
Айрилиқда ўлиб кетсам, менам рози бўл.

(Ийғлайди)

Қани эди, насиб бўлиб бағрингда ўлсам,
Бу дунёдан ҳеч беармон кетган бўлардим.
Гўё она қучоғида ухлагап бола —
Тупроғингда эркаланиб ётган бўлардим.

(Сукут.)

Қуёш ботиб кетди — кемам кўздан йўқолди,
Ана, кўкка бирин-кетин чиқди юлдузлар.
Юлдуз-юлдуз ёшлар тўкиб менинг ҳолимга,
Кўнгилдаги фарёдимиға фалак ҳам бўзлар.
Эй қоронғу фалак, энди сен бағрингни оч,
Ерда менинг маконим йўқ, олиб кет мени,
Кафан қилиб ботаётган қуёш нуридан,
Юлдузларнинг Ватанига дафн эт мени.
Абадият маконига мени олиб кет,
Соғинч номли юлдуз бўлиб сузиб юрайин.
Инсонларга беватанлик дардини сўзлаб,
Юрагимдек симоб бўлиб қалқиб турайин.
Юлдузлардан юлдуз бўлиб кўринса замин,
Меҳр тилай ва осойиш тилай ҳар замон.
Қайда адо бўлса менинг нотавон жисмим,
Рухим айтар: ота юртим, сен бўлгин омон!

МУНДАРИЖА

*Бедорлик	4
---------------------	---

АЛВОН ЛОЛАЛАР

*Деҳли аэропортида бўлган воқеа	5
*Юртим боласи	8
«Ўйлайман, очилса ҳар йил навбаҳор...»	7
Ифтихор туйғуси	8
Олег Кошевойнинг нидоси	10
Тирик сайёралар	11
Ота тилаги	12
Зангори шуълалар	14
Она тилим ўлмайди	15
Ёш шоирларга	17
Бонг уринг	19
Ёлғизлик истаги	24
Темиртан даҳолар	25
«Оқсоқол»	28
Замин ташвишлари	30
Қумурсқалар жанги	32
Армон	36
Кузатиш	36
Иҳлос	39
«У дунёга келиб ташвишнинг...»	41
«У оромни суяман дерди...»	41
Таажжуб	42
Отдонларимга	43
Бизлар ишляпмиз	45
Ёлим айтар	51
Найнинг қисмати	52
Тожиқ биродаримга	53
Қалам ҳақи ва ойлик	54
Сен менга тегма	55
Ғазал	58
Навоий ғазалига мухаммас	59
Болалар	60
Апуз ва бармоқ	62
Тандир ҳақида эртақ	63
«Сен яхшисан...»	67

КАНАДА ТУРКУМИДАИ

Калгариди сәт ён икки	68
«Замин отли бир сайёрани...»	70
Сармоядор	70
Аукцион	71
Алишер Навоий кемаси	73
Арслон ўргатувчи	74
Қўча четилэги аёл	77
Унутини қўшиғи	80
«Эй мен битган, билмаган дунё...»	81
Қалб қандэй уммонки	82
Ватан соғинчи	82
1. Райком секретари	84
2. Табиат ва қизалоқ	84
Табиат ва қизалоқ	86
Максим Горький билан суҳбат	87
Келажакка мактуб	89

«Ғазаб — муҳаббатга...»	92
Устознинг еш шоирга дегани	92
Узимга савол	92
Мажлис қилинг	93
Шарқий қирғоқ	96
Сирдарё улани	99
Ғазал	99
Бир бурда нон	100
Майфаат фалсафаси	102
шаҳарми оу, қишлоқми бу!	104
Тангри ва ямоқчи	108
Ғазални севган қиз	108
Шоирлик	109
Муҳаррир	110
Кечикиш	110
Тўй оқшомида	111
Рафлат	112
Вируслар	113
Сиясий сабоқ ёки Бек Бековнинг ғаройиб саргузашти	114
Соф ҳавонинг фойдаси	123
«Совуқ чордоқларда қувғинди шумшук»	125

ДОНИШҚИШЛОҚ ЛАТИФАЛАРИ

1. Матмусанинг қишлоғи	125
2. Матмусанинг қалпоғи	127
3. Матмусанинг лагани	128
4. Матмусанинг чархпалағи	129
5. Матмусанинг тандири	130
6. Матмусанинг уйланиши	132
7. Қизиқувчан Матмуса	133
8. Матмусанинг дутори	134
9. Тандир кийган Матмуса	136.
*Тушлик танаффус	138

ОЛТИН ДЕВОР

*Олтин девор	144
*Истамбул фожмаси	195

© Ғафур Гулом номдаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1985 й.

На узбекском языке

ЭРКИН ВОХИДОВ

БДЕНИЕ

Стихи и драмы

Редактор М. Отажонова

Рассом Г. Ҳошимова

Расмлар редактори А, Мамажонов

Тех. редактор М. Мирражабов

Корректор М. Абдусаломова

ИБ

Босмахонага берилди 15. 05, 85. Босишга рухсат этилди 04.11.85
P13286 Формата 70×90^{1/32}.. Босмахона қоғози № 2 Янги оддий гар-
нигура. Юқори босма Шартли босма л. 9,94+0,075 (вкл), Шартли
кр.—оттиск 10,26. Нашр л. 11,54+0,05 (вкл). Тиражи 20000. Заказ
№ 230. Баҳоси 1 с. 20 т.

Ғафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти,
700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича
ЎзССР Давлат комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия
ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1- босмахонаси.
Тошкент—700002. Ҳамза кўчаси, 21.